Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

VESTJYDER FORTÆLLER

VESTJYDER FORTÆLLER

Redaktion: E. Frandsen, P. Bennedsen, A. Rechter
V. Arnth Nielsen, B. Borre, H. Pedersen og Chr. Christensen
Omslagstegning: Olaf Bak
Hele overskuddet
ved salg af bogen
går til Lions hjælpearbejde
Printed in Denmark by Skovs Trykkeri, DK-6800 Varde

ISBN 87-980498-5-2

VESTJYDER FORTÆLLER

LIONS FORLAG — VARDE
1982

INDHOLDSFORTEGNELSE

FORORD
af borgmester Chr. Nielsen, Varde 7

EN UDVANDRERSKÆBNE
af S. Manøe Hansen, Ølgod 11

VANDRINGSÅR — FRA LIMFJORDEN TIL VARDE Å
af V. Kornerup, Varde 41

OLDEMORS ERINDRINGER
af S. -A. Høgsbro Østergaard, Sig 48

SLÆGTERS GANG
af Hans Hårder, Rønshoved 52

EN VARDEDRENG FORTÆLLER
af Jens Meier Johansen, Præstø 57

OM VALGFLÆSK OG VALGSTEMNING I ET LANDSBYSAMFUND I TYVERNE
af J. P. Karkov, Bramming 74

VESTJYSKE VINTERUGLER
af Ulf Gudmundsen, Fanø 82

GLIMT FRA EN SVUNDEN TID
af Ellen Jenny Hansen, Stouby 86

L. EMILS SAMLEDE VÆRKER
af Poul Kappel, Vejle 91

HERUDE — VESTPÅ
af Ayo Eg Poulsen, Bramming 101

FRA EN REJSE TIL ITALIEN, 1877
Uddrag af Hanne Wilhelmine Obels rejsedagbog 102

PÅ OPDAGERFÆRD MED ØLLGAARD OG H. K. KRISTENSEN
af Preben Palle, Varde 113

AF MINE HISTORISKE EFTERRETNINGER
af Gert Ravn Nørgaard, Oksbøl 115

60 ÅR SIDEN
af Viggo Danielsen, Alslev 118

HANS PETER HANSEN, LUNDE FORTÆLLER TRÆK AF SINE ERINDRINGER
af Gustav Jensen, Nr. Nebel 121

FORORD

AF BORGMESTER CHR. NIELSEN, VARDE

TAK FOR opfordringen til at skrive forordet til »Vestjyder fortæller«.

Som født vestjyde og gammel Vardedreng — og stadig boende og virkende i Varde — gør jeg det med glæde.

Varde by er betegnet som »porten til eventyrets land« — Vesterhavet — og vel nok med rette.

Vestjyder har fra gammel tid altid været nøjsomme og slidsomme mennesker.

Disse menneskers liv og virke har gennem mange år været beskrevet både godt og rigtigt i »Vestjyder fortæller«.

Mange har jo netop ved megen flid og arbejdsomhed gjort en stor indsats for at opdyrke det karrige land.

Efter at teknikken er bleven mere fremskreden er den også nået herud til de mere magre jorder — såsom vandingsanlæg m.m., dette har gjort at alting er blevet mere frodigt. De store hedearealer er mange steder blevet til frugtbart agerland.

Den vestjyske stædighed og udholdenhed har altid været og gør sig stadig gældende.

Dialekten prøver vi også at værne om, den hører jo med til vestjysk kultur.

Som et synligt tegn på at bevare noget af det gamle Varde har nogle håndværkere i Varde startet ideen til »Minibyen« i Varde. Den er i dag en af byens seværdigheder.

Naturen herude og kærligheden til Vestjylland kan næppe beskrives bedre end en afdød lærer, som var født og opvokset herude, har gjort i digtet »Min hjemstavn — Vestjylland«.

H. C. Strømø-Hansen var opvokset på den gård i Frisvad, som min kone og jeg i mange år havde vores virke på. Han var farbror til min kone. Han rejste som ung til København og var lærer i Gentofte i nogen og tredive år.

MIN HJEMSTAVN — VESTJYLLAND

AF H. C. STRØMØ-HANSEN

Her hvor Vestjyllands vindblæste sletter sig breder
bag klitrækkens rand,
og hvor sommeren karrigt natursengen reder
med lynggroet sand,
her hvor agre med sparsomme strå deler leje
med moser og kær,
og hvor vibernes skrig følger vandrerens veje
og ensomme færd --
her fik barndommens skiftende himmel
sit eventyrskær.

Over rødmende heder, på sensommerdage
går fuglenes træk,
og ved vår lyder hjejlens tungsindige klage
langs grøfter og bæk,
her hvor lyngvejen ormer sig sandet og stenet
mod klitboens vrå,
og hvor hjælme og lyng har i favntag forenet
det brune og grå --
her var barndommens småglæder store
og sorgerne små.

Mellem oldtidens gravhøje hvisker i sindet
historiens pust,
her er fædrenes saga bevaret i mindet
mod glemsel og rust,
på det lyngbrune tæppe med fortidens stempel
og klitten som bort,
her er selve naturen et evigheds-tempel
så enkelt og stort --
her blev barndommens tanker om handling
først levendegjort.

Disse bakker og sletter med tusindårsmærke
på hverdagens dragt,
det er landet med mindernes stille og stærke
og dragende magt --
lad så fremmede agte kun ringe det øde
og soltørre sand,
der er skønhed og fred over sletternes møde
med klitter og strand --
der er hvile i mindet om heden
og barndommens land.

EN UDVANDRERSKÆBNE

AF S. MANØE HANSEN

I det følgende skal der berettes om en ung vestjyde, der udvandrede til Canada i 1926, og om hans oplevelser, rystende skildringer af depressionsårene med den store arbejdsløshed sidst i tyverne og først i trediverne.

I 1961 kom jeg i besiddelse af 12 breve skrevet af denne unge mand fra Canada til moderen i Ribe samt et par enkelte breve til broderen. Brevene dækker perioden 1927-31, og som det vil fremgå af det følgende, må der mangle adskillige breve, såvel før dette tidsrum som i perioden og antagelig også efter denne.

Det er ikke lykkedes at få fat i særlig mange oplysninger om den unge udvandrer, men i det følgende vil man gennem hans breve få et ganske godt indtryk af ham, en meget viljefast person med en urokkelig tro på fremtiden, trods økonomisk fornedrelse. Det vil være forkert at give et referat af hans breve, da de er velskrevne og gribende i deres ordlyd. De gengives i sin helhed med undtagelse af helt private familiemæssige forhold, som ikke har nogen betydning for forståelsen af brevenes indhold.

Men først lidt om personen Iver Lassen Andersen. Han blev født i Bøel i Gørding sogn d. 1. oktober 1907. Han var søn af gdr. Chr. Andersen og Ane Marie Andersen f. Lassen, som havde en større gård i landsbyen Bøel. Iver var den yngste søn af en børneflok på fem.

I 1918 solgte forældrene deres ejendom og flyttede til Gravsgade i Ribe, hvor de købte hus. Her døde faderen i 1926, og moderen levede som enke her til 1940, hvor hun under et ophold hos datteren i København fik et hjerteanfald og døde pludseligt. Ved flytningen til Ribe blev Iver indmeldt i Borgerskolens 5. klasse den 4. april 1918. Af skolens protokoller fremgår, at han var en velbegavet dreng, der klarede sig over middel i alle fag. I 6. klasse må han have haft en sygdomsperiode, idet han med lægeattest blev fritaget for legemsøvelser. Han havde dog i de tidligere klasser ingen forsømmelsesdage haft, og hvad han fejlede, melder protokollen intet om. Efter 6. klasse udmeldtes han den 7. juli 1919 for at begynde skolegang på Ribe Katedralskole. Sko-

Iver Lassen Andersen.

legangen blev imidlertid kort, idet han året efter blev udmeldt af skolen.

Måske har han en kort tid tjent ved landbruget, forinden han påbegyndte en mejeristuddannelse. Lysten hertil kan han måske have fået fra sine tidligste år, idet fødegården lå nabo til Bøel Mejeri.

Sin uddannelse fik han dels på Horne og dels på »Hjedding« mejeri i Ølgod. Efter faderens død fulgte han sin lyst og trang til at udvandre. Hans ældste søster Anna var da imigreret til U.S.A., og nu søgte også han imigrationstilladelse til Canada og afrejste den 6. september 1926. Som det vil vise sig af det følgende, var det ikke netop de bedste år for at skabe sig en ny tilværelse i det fremmede.

I årene efter 1. verdenskrig skete en kraftig imigration fra Europa på grund af de dårlige arbejdsforhold, der fulgte i krigens kølvand.

Mange dampskibsselskaber og deres agenter lokkede med gyldne løfter mange til det amerikanske kontinent. Men også her var der dårlige tider, på grund af de vanskeligheder, som krigen havde bragt, toldspærringer, en stærk udbygning af produktionsapparatet, som bevirkede en overekspansion og udvikling af for stor kapacitet i forhold til købeevnen. Især ramte det landbrugets markeder, hvor en omlægning af kostvaner til mere kød og grøntsager bevirkede et stærkt fald i kornproduktionen. Hertil kom at mekaniseringen og rationaliseringen skabte mange ledige arbejdspladser, og det hele kulminerede i børskrakket i New York i oktober 1929.

Iver var da ankommet til Canada, og vilkårene var simpelthen en kamp for at overleve. Nogle klarede sig strålende, og det var vel altid dem, der omtales mest, andre gik til bunds uden at efterlade sig spor. Her skal vi blive bekendt med en af de mange, der oplevede Canada »nedefra«, og som blev præget af tidens depression og arbejdsløshed.

I de efterladte breve kan vi nu følge Iver Andersens færd i det vestlige Canada i staterne Alberta og Britisk Columbia. Han er efter turen over Atlanten antagelig ankommet til Halifax på østkysten, derefter fortsat med tog til prærien omkring byen Edmonton i staten Alberta.

For en fremmed med kun lidt kendskab til landets sprog var arbejdet i skoven, det sted man kunne starte, når man ellers havde helbredet til det, og det havde Iver, en stor, kraftig, ung mand. Lad os lytte til hans beretning i et delvis bevaret brev til broderen. Brevet er afsendt fra Leaman, et sted i nærheden af Edmonton.

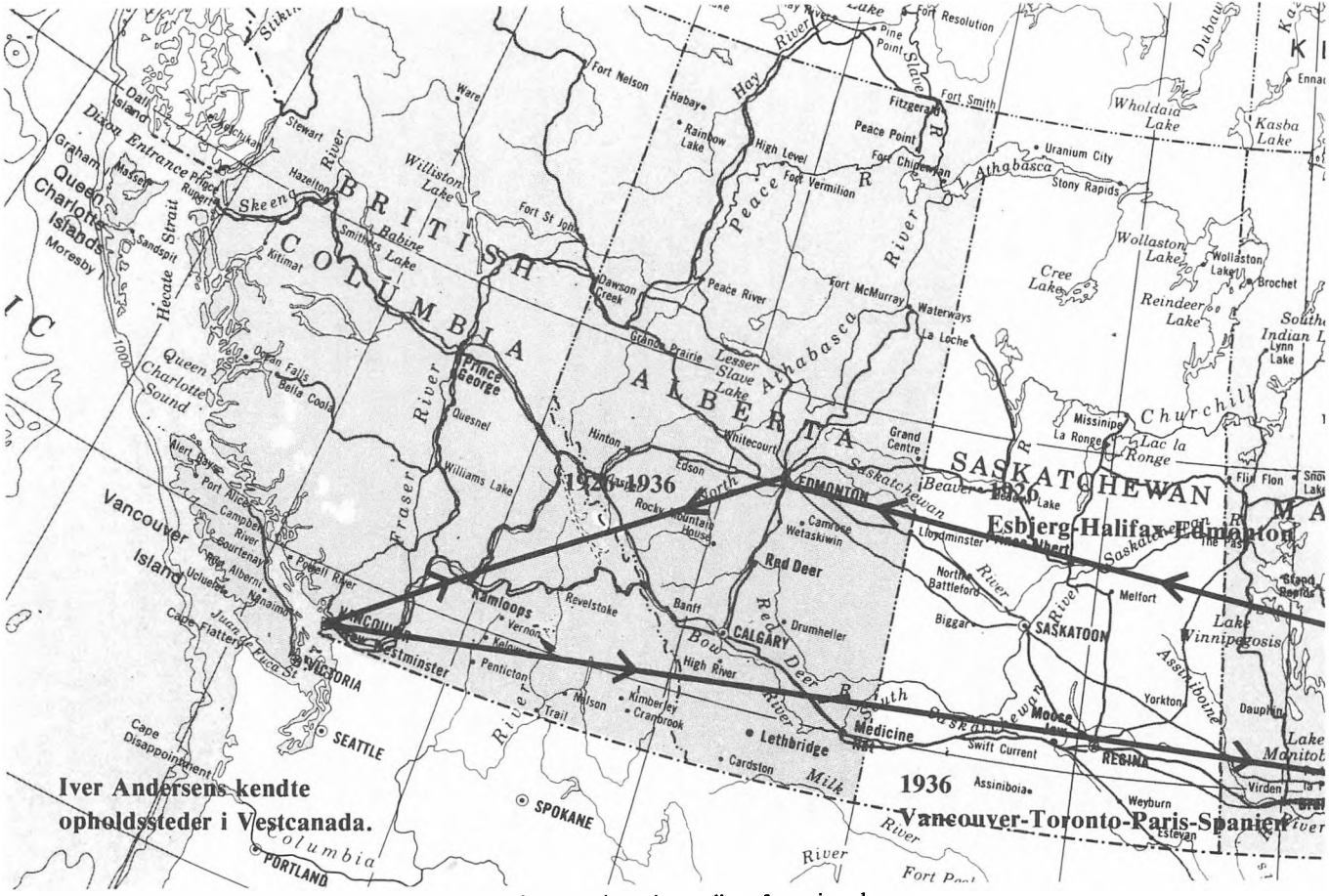
1926-1936
1926
Esbjerg-Halifax-Edmonton
1936
Vancouver-Toronto-Paris-Spanien
Iver Andersens kendte
opholdssteder i Vestcanada.
BRITISH COLUMBIA
ALBERTA
SASKATCHEWAN
Vancouver Island
Queen Charlotte Islands
Prince George
Edmonton
Calgary
Saskatoon
Regina
Lethbridge
Medicine Hat
Red Deer
Kamloops
Vancouver
Victoria
Seattle
Spokane
Portland
Fort Nelson
Fort St John
Dawson Creek
Peace River
Fort McMurray
Grande Prairie
Jasper
Banff
Revelstoke
Nelson
Trail
Cranbrook
Penticton
Williams Lake
Quesnel
Prince Rupert
Hazelton
Smithers
Kitimat
Terrace
Whitecourt
Edson
Hinton
Rocky Mountain House
Wetaskiwin
Camrose
Lloydminster
Battleford
Melfort
Yorkton
Swift Current
Moose Jaw
Assiniboia
Cardston
Fort Resolution
Fort Smith
Uranium City
Stony Rapids
Waterways
La Loche
Peace Point
Fort Chipewyan
Fort Vermillion
High Level
Rainbow Lake
Habay
Fitzgerald
Pine Point
Hay River
Great Slave Lake
Lesser Slave Lake
Athabasca
Wollaston Lake
Reindeer Lake
Cree Lake
Lac la Ronge
Missinipe
Churchill
Brochet
Lynn Lake
Flin Flon
Wholdaia Lake
Kasba Lake
Dubawnt
Yellowknife
Wrigley
Fort Liard
Fort Ware
Stikine
Dease Lake
Telegraph Creek
Atlin
Dalton
Skeena
Williston Lake
Babine
Stewart
Massett
Graham Island
Dixon Entrance
Hecate Strait
Sandspit
Queen Charlotte Sound
Alert Bay
Port Alice
Campbell River
Courtenay
Powell River
Nanaimo
Ucluelet
Port Alberni
Cape Flattery
Juan de Fuca Str.
Cape Disappointment
Columbia
Fraser River
Peace River
Athabasca River
Saskatchewan River
North Saskatchewan River
Beaver River
Battle River
Bow River
Milk River
Assiniboine River
Lake Winnipegosis
Lake Manitoba
Virden
Weyburn
Estevan
Dauphin
Melfort
Biggar
Drumheller
Banff
Jasper
Revelstoke
Vernon
Kelowna
Penticton
Kimberley
Cranbrook
Nelson
Trail
Cardston
Lethbridge
Swift Current
Moose Jaw
Regina
Yorkton
Assiniboia
Weyburn
Estevan
Virden
Dauphin
Melfort
Biggar
Saskatoon
Battleford
Lloydminster
Wetaskiwin
Camrose
Grand Centre
Whitecourt
Edson
Hinton
Rocky Mountain House

Julen 1927 eller 1928, antagelig fra Leaman.

Del af brev til broderen Jes.

...solgte kødet til en skovcamp, du kan ellers lige tro, det er flotte dyr. Hornene alene vejer fra 80-100 pd., der findes i mængder af dem. Kartofler får vi ingen af, heller ikke brød, men kød og pandekager tre gange daglig. Vi har et stort areal at gå over, det tager omkring fire dage at gå rundt at se til fælderne, det er jo fuldstændig ubeboet. Vi bor i en jordhule, det er lidt mørkt, men der er lunt og varmt derinde, og det er jo hovedsagen. Det kunne ellers være morsomt at komme hjem en smut til julen, men det varer nok længe, vi skal fejre en rigtig jul her i jordhytten, andre steder mærker man jo slet ikke, at det er jul.

Nå, jeg må vist hellere slutte, jeg er sent på den, jeg skal også have skrevet til mor. Billederne er fra en plads, hvor jeg arbejdede i sommer.

Til slut min bedste ønsker om en rigtig glædelig jul og et godt nytår for jer alle tre.

Venlig hilsen
Iver.

Efter julen 1927-29. Antagelig fra Leaman.

Del af brev til broderen Jes.

...I Danmark tager det altid omkring 4 år at lære engelsk nogenlunde, og de fleste kan ikke skrive det, og man kan altid høre de er ikke født engelsk. Vestjyderne lærer det hurtigst, og det er vanskeligt at høre, de er danske, de taler så bredt, en københavner kan ikke lære at tale godt engelsk...

Alle bliver klippet herovre, man ser ikke en med langt hår, undtagen indianerne, der har både mand og kvinde langt hår.

Du skal have mange tak for aviserne og pebbernødderne, jeg fik dem først den 15. januar, de havde ikke sendt dem ud til mig.

Nu tror jeg, jeg skal slutte for denne gang, jeg skal nok skrive inden ret længe, når jeg er kommet i arbejde igen.

Kærlig hilsen
Iver.

Om dette billede fortæller Iver Andersen: »På denne camp arbejdede jeg i foråret i maj måned. Læg mærke til sneen og isen på floden. Vi var mellem 6 og 7000 fod over havet. Sne er her hele året rundt, men meget smukt. Her fandtes en mængde bjørne og en del bjergløver«.

Leaman, d. 5.4. 1927.

Kære mor.

Ja, nu er det vist på tide jeg får skrevet til dig. Du må ikke tro, jeg er syg, fordi jeg ikke lige får skrevet til dig, jeg har aldrig været raskere end jeg er nu, jeg vejer 216 pd., så du kan nok forstå, jeg ikke lider nogen nød. Postforbindelserne herud er meget dårlig, jeg fik brevet, du havde sendt ved nytårstid omkring den 15. februar, og jeg fik Stine's brev og to pakker aviser den 1. april. I skal have mange tak for bladene, du skrev du ville sende uldtøj, men det skal du ikke, nu kommer sommeren jo snart. Herovre går man blot i tøjet til det bliver snavset og går i stykker, så smider man det væk, der er ingen som syr på tøjet.

Jeg arbejder nu i Leaman 87 miles fra Edmonton. Jeg arbejder sammen med en tømrersvend fra Rødding. Vi har kontrakt på at fælde træer, vi tjener 3-4 dollars om dagen foruden kosten, det er jo fint, det

er der kun meget få der tjener om vinteren i skoven. De fleste danskere er dårlige skovarbejdere, de vil ikke bestille noget, de synes arbejdet er alt for hårdt. Næsten alle de danskere jeg har truffet, har ingen penge, og de fleste har været herovre i adskillige år, det, de tjener om sommeren, bruger de om vinteren. Sidst jeg var i Edmonton, var der et par hundrede danskere derinde, de fleste havde ingen penge, mange af dem tiggede på gaden, det er ikke til at gå derinde, hvis man har arbejde og har lidt penge, man bliver plaget hele tiden. Det er nogle forhutlede fyre at se på mange af dem snavsede og pjaltede, sover i jernbanevognene om natten. Der går 12.000 uden arbejde i Edmonton, der var een, der fortalte, at der var to som var sultet ihjel, her er jo ikke noget, der hedder hjælp herovre. Med næsten hvert eneste tog ankommer der nye immigranter hertil, blot fra Rusland og Polen kommer der 50-100 hver dag, en dag kom der 500-600. Landet er så oversvømmet af disse beskidte, tyvagtige folk, der kommer 300.000 herover i år. Det eneste de kan bruge dem til er at arbejde på jernbanerne, de er meget mere afskyet herovre end negere og kinesere, der er ingen, der vil have noget med dem at gøre. Jo flere folk der kommer herover, desto længere går lønningerne ned. Jeg vil ikke råde nogen til at tage herover, endskønt jeg selv er glad ved at være herovre, thi de fleste jeg har truffet er forfærdelig kede af at være her, de ønskede blot de var hjemme igen. Det er dog deres egen skyld, en mand kan godt komme frem herovre og spare penge sammen, hvis de blot vil arbejde, men det vil de fleste ikke, de arbejder jo ikke så lidt hårdere herovre end i Danmark. Nej Canada er et godt land, men hvis de bliver ved at sende alle disse russere herover, må det blive dårligt, thi de kan jo ikke skaffe arbejde til dem.

Jeg har ikke samlet meget, men jeg har ikke lidt nogen nød, og nu kan jeg tale sproget og er kendt med forholdene herovre, så nu skal jeg til at tjene penge, kunne man blot få fat i noget for sig selv, arbejdskraften er billig, de betaler kun 26 dollar om måneden i skoven, vi tjener 80 dollar ved kontrakt. Vi arbejder selvfølgelig hårdere, men vi tjener jo også tre gange så meget, og så er vi vores egen herre. Jeg rejste fra den anden camp (lejr), fordi de blev så lusede, jeg kom heldigvis væk, inden jeg blev det, jeg har ingen haft endnu, der er ellers fyldt med utøj i næsten alle campe.

Det er polakkerne og russerne, der bringer dem rundt, de er altid lusede. Her er der ingen fare, vi er kun tre danskere i et blokhus, så vi kan holde os rene. I mange blokhuse er der 75 mand.

Nu er foråret vel i fuld gang i Danmark, du skal vel snart til at så i haven, den bliver vel pæn. Det er en forfærdelig flink fyr jeg arbejder sammen med, og een der kan bestille noget, vi skal måske se at have fat i noget sammen. Jeg kunne nok få plads på et mejeri i Edmonton, men de vil kun betale 80 dollar om måneden på egen kost, det er for lidt inde i byen, og der er jo kun arbejde på mejerierne 4-5 måneder om året. Du synes Frantz Claussen flakker meget omkring, det gør alle folk herovre, man kan ikke blive ved noget fast, det arbejde man arbejder ved om sommeren, kan man ikke arbejde ved om vinteren, fordi den strenge vinter stopper alt arbejde undtagen i skoven. Arbejder du så i skoven om vinteren, må du til noget andet om sommeren. De fleste campe står stille om sommeren. Snyde een for betalingen vil de alle, så man må selv passe på. Selv om folk ikke tjener noget herovre, så har de alligevel godt af at være herovre et par år. De lærer at stå på egne ben og lærer at bestille noget. Vi har ¾ dansk mil ud til arbejdspladsen, det regner man for ingenting, jeg gik en dag 48 engelske mil = 12 danske mil, og jeg havde en hel del at bære på, og det er ikke det samme, som hjemme i Danmark. Der er ikke asfalterede veje, nej du må gå og vade i sne. Vejen er kun et par slædespor. Når man er en måned på en plads, er man allerede gammel i tjenesten, mange er ofte, kun et par dage på en plads. Man går til det arbejde, man får bedst betalt. Her er ikke noget med 14 dages opsigelse, man kan rejse når som helst, det er et nyt land, og man kan slet ikke sætte sig ind i forholdene her, før man har set det. Her er ingen forskel på folk, ikke noget der hedder at stå med hatten i hånden for nogen. I togene er der kun een klasse. Folk der kommer lige fra skoven, pjaltede og ubarberede sidder sammen med fine klædte herrer og damer, og herovre kender alle folk hinanden. De begynder blot at snakke, så er man straks kendt, man kan gå ind på cafeer og i teatret i overalls, der er ingen, der ser på tøjet, og her er det arbejdsfolkene, der er noget og er regnet. Alle de, der har noget nu, husker på de selv begyndte nedefra. Manden jeg arbejder for her er dansk, han betaler blot i lønninger mellem 9-10.000 dollar om måneden og mange store udgifter ved siden af kosten til 200-300 mand. Han begyndte på bar bund, han kommer undertiden ind til os, vi siger blot du til ham og kalder ham Fred. Det skulle man blot prøve på hjemme i Danmark ved en mand, der har 2-300 mand under sig, og betaler 30-40.000 kr. ud i lønninger om måneden.

Er det ikke ved at blive bedre for landbruget hjemme i Danmark.

Det har sneet i den sidste tid her. Vi har 2-3 fod sne på jorden, det er ikke så let at vade rundt i. Du må tilgive mig for denne gang, fordi det har taget så lang tid om at få skrevet til dig. Jeg skal nok se at få skrevet til dig noget oftere, men det er ikke altid så let. Når man kommer hjem om aftenen, er man træt efter at have arbejdet hele dagen og har ingen lyst til at skrive, og fingrene bliver da for stive til at skrive. Det var jo godt I fik pengene, jeg var næsten bange for, at de skulle blive stjålet på vejen. Nå, jeg må slutte for denne gang.

Med de kærligste hilsner og
håbet om I har det godt
Iver.

Det følgende brev er fra Alberta, antagelig fra Edmonton-egnen. Da han skriver, at »jeg er i Alberta igen«, kan det tænkes, at han har været på kysten for at arbejde eller blot er kommet tilbage fra Leaman.

Alberta d. 18/8-1928.

Kære mor.

Ja, i morgen er det jo din fødselsdag, jeg glemte helt at ønske dig tillykke i sidste brev, man glemmer sommetider, at det tager så lang tid om at sende det til Danmark. Er det ikke 55 år, du bliver nu. Ja, jeg vil ønske dig tillykke mange gange. Tiden går. Nu er det snart to år siden jeg kom til Canada. Jeg håber, du er rask og har det godt. Ja, jeg er i Alberta igen. Høsten er begyndt nu. Man må jo være, hvor der er arbejde. Canadas farmere venter den største høst, de nogensinde har haft. Der kommer 8.500 mand over fra England for at hjælpe i høsten. Hvis blot vejret bliver godt, så kan man vel tjene lidt penge, men der raser nogle frygtelige haglstorme her for tiden. Haglene er store som gåseæg. Det er ingen overdrivelse, nogle af dem er meget større. Syd for Calgary blev avlen på 500.000 acres (over 300.000 tdr. land) ødelagt på 15 minutter. Markerne er fuldstændig sorte, som om de var pløjet. Græs og alting er væk. Der var ikke et eneste helt vindue i husene, tagene blev slået i stykker, heste og køer blev slået ihjel, et sted blev et hønsehus med flere hundrede høns blæst væk af vinden, og de fandt dem først flere dage senere, flere mil borte, alle hønsene døde. Det kan være det fineste vejr, solen skinner, pludselig ser man en lille sort sky

på himlen, der hurtigt bliver større, og man kan høre en fjern susen. Heste og andre dyr bliver fuldstændig vilde og farer efter staldene, og man må helst se at komme ned i kælderen, hvis der er en. Husene er jo bygget af træ, og mange af dem bliver blæst om. Der er sådanne haglstorme her hver eneste nat i denne tid i forskellige dele af vesten, nogle kun få miles herfra, andre 100-200 miles borte. Farmerne har jo kun høsten at stole på. De holder jo næsten ingen køer eller svin. Selv om høsten bliver ødelagt mange steder, så mærkes det jo ikke ret meget i så stort et land. De venter at høste over 500.000.000 bushel (skæppe) (en bushel ca. 60 pd.), i de tre prærieprovinser.

Så min bror synes, jeg skulle komme hjem og begynde ved mejeriet. Nej, hvis jeg ikke kan drive det så vidt, at jeg kan få noget for mig selv, så ser I mig aldrig i Danmark mere. Jeg går ikke hjem og begynder at arbejde for andre, men han har ret, at der ikke er meget ved Canada. Man kan godt regne med, at de 95% har det dårligere, end de havde det i det gamle land, men dem hører man ikke meget om. Man hører derimod om de få, der har været heldige og blevet store folk, og de bliver færre år for år. Her er det jo næsten umuligt at få arbejde om vinteren. Det er kun i Alberta i de dårlige skovcampe, der er lidt arbejde. I en by som Vancouver kan man ikke opdrive arbejde om vinteren, hver vinter er der tusindvis af mænd, der arbejder for kommunen ved at grave rødder op. Betalingen er 2 måltider mad om dagen og en plads at sove. Om søndagen må de enten sulte eller tigge noget. Der var langt over 200 tusinde arbejdsløse i Canada sidste vinter. For at få ordentligt arbejde skal man være engelskfødt. Alle de kristelige foreninger forsamler tilhørere og plejer at uddele en kop te og et par stykker brød hver aften i vintertiden, og du kan ellers tro, der kommer tilhørere. Jeg kender mange danskere, som kommer af god familie hjemmefra, som gik til de møder, sov i godsvogne på jernbanerne om natten. Mange får penge sendt hjemmefra hele tiden. Jeg traf mejeribestyrer B.'s søn fra N.N., han lignede den værste bos. Han tiggede mig for lidt at spise. Jeg håber, jeg skal have lidt penge i Harwester (høsten), og jeg tror, jeg ved, hvor jeg kan gå for vinteren. Jeg tror, jeg bliver her rundt omkring Edmonton, her er jeg kendt. Hvis jeg tjener godt i Harwester, skal jeg købe et sæt tøj, så skal jeg lade mig fotografere. Jeg har aldrig fortalt dig det, men de stjal alt mit tøj den første vinter, jeg var herovre. Jeg har ikke det mindste tøj fra Danmark. Jeg har ikke købt et sæt tøj siden, man har jo ingen brug for det. Jeg har ikke haft nyt tøj på si-

»Her ligger tømmerstokkene parate til at blive drevet ned ad floden, når denne rejser sig ved tøbrudet oppe i bjergene. Det er meget farligt arbejde. Sidste år druknede 8 mand på samme dag. Vi havde 225.000 tømmerstokke færdige til at drive 100 miles ned ad floden til den store savmølle i Calgary, en by på 70.000 indb. I baggrunden ses det ubestigelige bjerg. Den, som kan bestige det, får 2000 dollars og fri-billet jorden rundt af det største jernbaneselskab i verden Canadian Pacific«.

den den første jul. Her er det blot overalls og en jakke. De er forfærdelige til at stjæle herovre, jeg kender to danskere, der gik ind på en cafe. Medens de spiste, tog de deres overfrakker af og hængte dem bag sig. Da de skulle afsted, var overfrakkerne stjålet.

Jeg sender her er par billeder fra en af haglstormene.

Kærlig hilsen til jer alle
Iver.

Næste brev er afsendt fra Mac Kay. Stedet har været svært at lokalisere, men ligger antagelig ca. 400 km nord for Edmonton. Som det fremgår af brevets indhold har han i sommeren 1928 været på Stillehavskysten for at arbejde, antagelig ved Vancouver. Der er fra denne periode ikke bevaret breve.

Ma. Kay 23/2-1929.

Kære Mor.

Mange tak for dit brev, som jeg modtog for nogen tid siden. Jeg har det godt nu, det bedste arbejde jeg har haft i Canada, men det holder jo desværre op, så snart sneen forsvinder, men så skal jeg gå tilbage til kysten igen, hvor jeg var sidste sommer. Jeg lider ikke kulden, jeg har været så frygtelig plaget af gigt i armene og ryggen. Jeg har selv bygget et lille hus nu, og laver nu egen mad. En af de som kører tømmer fra savmøllen tog et billede, han lovede mig et, hvis jeg får det, skal jeg sende det hjem, jeg er selv med på det. Det er ellers ved at blive uro i byerne blandt arbejderne. Staten har måttet føde en mængde. I den sidste avis fra Edmonton havde der været optøjer derinde, der var samlet en stor politistyrke forsynet med tårebomber og alt muligt, det har jo næsten været umuligt at få arbejde i vinter. De, som staten fødede, fik 2 måltider om dagen i Edmonton. I en by som Vancouver med 340.000 indb. er der mellem 40-50.000 arbejdsløse om vinteren. Der er nemlig så mange, der går der til på grund af den milde vinter. Der skal de arbejdsløse arbejde 8 timer om dagen og får som betaling 2 måltider mad om dagen. Ingenting om søndagen, da må de sulte eller tigge, hvis de ikke har nogle få dollar, sålænge du har en dollar, får du ingenting. Hvis du alligevel prøver på det, og de opdager, du har penge, får du fra 6-12 måneders fængsel. Det er jo lidt forskelligt fra Danmark. Jeg er glad ved, at jeg har godt arbejde nu. Du skriver om avi-

ser og at du vil sende nogle, jeg ved ikke, hvorlænge det er siden jeg fik de sidste, men det er meget længe siden.

Venlig hilsen
Iver.

Hen på foråret 1929 drog han igen ud til Stillehavskysten til en ø i Menzies-bugten ved Vancouver, hvor han arbejde sommeren 1929.

Menzies Bay d. 18/5-1929.

Kære Jes.

Lige et par ord for at ønske dig tillykke i anledning af fødselsdagen. Jeg har ingen post fået de sidste to måneder, men jeg tænker det ligger i Edmonton. Jeg rejste ud til kysten og er nu på en ø i Stillehavet. Jeg arbejder i en camp og har det godt. Vi arbejder oppe på en bjergside med Stillehavet lige under os. Vi fælder træer, her er vældigt stort tømmer, mest ceder, mange er 10-15 fod i tværmål, og redwood er endnu større. De trækker dem ud ved hjælp af store dampmaskiner og taljer. Vi er 150 mand her. Compagniet har deres egen jernbane fra campen ned til en plads på kysten, hvorfra de flåder dem ned til en savmølle. Nogle stammer tager 4-5 jernbanevogne alene, og vognene er meget større end de, der bruges i Danmark. Jeg håber, I alle har det godt.

Venlig hilsen
Iver.

Efter sommeren ved kysten vendte han igen tilbage til egnen omkring Edmonton for at tage del i høstarbejdet der.

Edmonton, den 23. Oct. 1929.

Kære Jes,

Ja, I havde vel ikke ventet at høre fra mig mere, det er jo snart længe siden, jeg har skrevet til jer. Jeg har jo hørt gennem mors breve, at I har det godt. Jeg er lige kommet ind fra høsten, den var god, men fortjenesten var ikke særlig stor, der var for mange folk og for mange combines, maskiner som både høster, tærsker, renser, vejer og fylder i sække på samme tid. De overflødiggør jo næsten alle høstarbejdere.

Nu står vi jo foran en lang og streng vinter igen, min tredie vinter i Canada, tiden går jo hurtigt.

Der er kommet en forfærdelig mængde danskere herover i sommer. Jeg traf forhenværende statsminister Stauning's søn, han gik på samme vis som alle vi andre. Herover ser folk ikke på den slags ting.

Jeg kunne godt have lyst til at komme hjem en lille tur igen, men det tror jeg nu aldrig jeg kommer. Jeg kunne i hvert fald ikke finde mig i at være hjemme, så meget ved jeg. Jeg vil se at komme ind til Staterne. Her i Canada er forholdene ikke særlig gode, de bringer alt for mange immigranter ind, særlig fra England, og de engelske immigranter har jo første ret over det hele. De duer ikke til noget, men England søger at få dem ind i alle de vigtige stillinger, så at de skal hjælpe at binde Canada til England, da de ellers er bange for, at det skal rive sig løs, ligesom Staterne i sin tid gjorde. Jeg var på kysten i sommer, der er fint klima, men stor arbejdsløshed. Halvdelen af befolkningen er næsten kinesere, japanesere og hinduer, og de arbejder for næsten ingenting.

Kærlig hilsen til jer alle tre
Iver

Efter den overstående høst drog han igen til Menzies-bugten, måske til sin gamle plads.

Antagelig Menzies Bay - 2/11-1929.

Kære mor.

Jeg vil lige sende dig et par ord for at lade dig vide, at jeg har det godt. Jeg er jo på samme plads, og jeg har næsten arbejdet både dag og nat i den sidste tid. Vi får ellers ikke stadigt arbejde. Vi må somme tider vente på skibe, men jeg har fået arbejde i maskinhuset mellem skibene, så jeg arbejder søgne- og søndage, så jeg har næsten ikke haft tid til at skrive. Jeg kan vel få 400 $ til jul, men så skal jeg også have nyt tøj, og mine tænder gjort i stand. Det bliver dyrt, men det gør jo ikke noget, når man tjener godt. Man kan være glad ved, at man har arbejde i år. Der går en frygtelig mængde arbejdsløse i Vancouver.

Det bliver ikke meget denne gange, jeg har travlt, og pennen er næsten ikke til at skrive med.

Kærlig hilsen
Iver.

Vinteren over har han antagelig opholdt sig på kysten. Sikkert på grund af svigtende arbejde flyttede han til Vancouver, hvorfra hans næste brev er dateret.

Vancouver d. 2.7.1930?

Kære mor.

Jeg modtog dit brev for et par dage siden, og ser deraf, at du ikke har hørt fra mig, men jeg har skrevet, så brevet må være gået tabt. Jeg fik brev fra dig d. 19. april og skrev igen d. 23., så fik jeg nogle aviser i maj. Jeg har gået og ventet på brev fra dig. Jeg fik jo ikke noget i over 2 måneder. Jeg arbejder stadigvæk på samme plads, der er ikke meget at tjene i sommer, men man kan jo ikke få noget andet, og man klarer sig jo også godt nok, men man kan ikke lægge noget til side. Vi arbejder kun 10-12 dage om måneden, resten af tiden går vi i byen, men vi tjener jo temmelig godt, når vi arbejder, og på næste båd, får jeg lønforhøjelse fra 65 c. til 88 c. i timen. Vi arbejder i hold på 8 mand, deraf har 6 mand 65 c. og 2 mand 88 c. Her er ellers en forfærdelig arbejdsløshed, her i byen, hvor der ellers ikke er nogen arbejdsløshed om sommeren, er der mellem 12-15.000 arbejdsløse, og det er det samme i alle byer, kan man se i aviserne. De, som har arbejde, arbejder ofte kun 4-5 dage om ugen, og det er jo dårligt for forretningsfolk også. Jeg forstår ikke, hvordan folk får føden, men der er vel også mange, som ikke ser mad hver dag og sover ude, for understøttelse er der jo ikke noget af, i hvertfald ikke for ugifte. De putter bare nogle flere betjente på. Sidste vinter ansatte de 25 nye, og nu ser jeg i avisen, at politimesteren søger om 100.000 dollar mere, så han kan sætte flere på. Bliver der så uroligheder, gennemprygler de arbejderne, det gjorde de sidste vinter, men næste vinter bliver der vist for mange. Her ser du et udklip fra »Pioneren«, et blad, som udkommer herover, og manden som har skrevet det, har været her i mange år. Det er vist lige så galt i Staterne, de har 6 mill. arbejdsløse, og nu har de lagt en stor told på canadisk tømmer og adskillige andre ting. Nu håber jeg, at I får dette brev.

Kærlig hilsen
Iver.

Vancouver, januar 1930-31?

Kære mor,

Mange tak for julepakken, jeg fik den mellem jul og nytår. Jeg går stadigvæk i byen, men jeg får vist arbejde sidst i denne måned. Det er på samme plads, som jeg arbejdede på før. Her er en forfærdelig arbejdsløshed, alt står stille, og her får de arbejdsløse jo ingen understøttelse. Byen har sat nødhjælpsarbejde igang, men de som arbejder får kun føden, ingen løn. Her er næsten lige ved at blive ligeså slemt som i de store byer i Staterne med overfald og holdup. Juleaftensdag blev to banker holdup, og der var tre i en uge, sommetider er der 8-10 mindre holdup hver dag. Forleden dag skød de en gammel mand og hans kone uden for deres hjem, fordi manden nægtede at give dem sine penge, han havde kun 32 dollar på sig. I udlandet skriver de om, hvordan Canada går frem, men de skriver ikke om de mange arbejdsløse, som går og sulter her. De forlanger også immigrationen stoppet, det er jo de store jernbaneselskaber, som tager folk herover. De tjener jo penge på dem. Her er mange tusind mand ude af arbejde, og de er jo næsten allesammen immigranter uden hjem, så de hænger rundt på gadehjørner og ølstuer. Arbejdet herovre er jo mest sæsonarbejde. Man går ud på en plads og er fra 2-6 måneder, så er det gerne slut. På de fleste arbejdspladser kan du ingen penge bruge. Når de så kommer til byen, bliver de fuldstændig tossede, drikker og turer så længe de har penge, og så går de på arbejde igen, hvis der er noget, hvis ikke, så tigger de på gaden. Juleaften og nytårsaften er alle folk fulde, særlig nytårsaften er de fuldstændig fra forstanden. Alle folk, der går på gaden, har en trompet eller en eller anden ting til at lave støj med, og de fleste er fulde. Hele dagen før nytårsaften står folk langt ud på gaden og venter for at komme ind i de forretninger, som sælger spiritus. Du kan nemlig ikke købe øl på beværtninger. Politiet gør ingenting nytårsaften. Det er ikke blot unge folk, men gamle også. De er ligeså tossede.

Det er første gang, jeg har været i en by nytårsaften, og jeg har aldrig set noget lignende. Kl. 12 tudede alle dampere, fabriksfløjter, bilhorn, trompeter og alt muligt. Nytårsaften er alle glade, så er alting glemt. Jeg bor hos en japaneser, får mit tøj vasket og gjort istand hos en kineser, og spiser på en græsk restauration, sådan er Canada.

Jeg traf en dansker forleden dag, som jeg har gået i skole med på Borgerskolen. Han passede Peder Skov's køer. Han hedder vistnok H. K., han var rigtig på den, han ejede ikke en øre, og intet arbejde. E. B.

er også her i byen, men jeg har ikke set ham. I vinter skal jeg nok klare den, kan jeg nu komme ud igen, så går det jo fint. Jeg har lånt en del penge ud, det er ikke nemt at sige nej, når manden går og sulter, og jeg får jo også pengene igen til sommer. Jeg har lånt dem før og ved, de er ærlige.

Det er forfærdelig kedeligt at gå sådan og drive inde i byen. Jeg går meget nede ved havnen. Der kommer jo af og til en dansk damper ind, ellers ligger jeg i sengen og læser. Det er godt, vi går sommeren i møde. Det fryser temmelig hårdt her nu, men det er jo ingenting imod prærien. Man kan se i avisen, at det er frygteligt koldt derude. Jeg har ingen aviser fået. Der er ikke noget ved mine breve, men jeg kan ikke skrive. Man går og bliver i dårligt humør og uoplagt til alting, når man går sådan og driver. Det skal nok gå for mig, jeg lider ingen nød, og havde arbejdet ikke standset kunne jeg jo have tjent godt der. Det er dårligt over hele Amerika. Der er opdaget store svindlerier på Børsen, og industrien står stille.

Næste gang du hører fra mig håber jeg, at jeg er i arbejde.

Kærlig hilsen til jer alle
Iver.

Ifølge oplysninger fra familien mente disse at huske, at Iver var kommet til skade på savværket, hvorfor moderen sendte et pengebeløb for at hjælpe ham.

Vancouver d. 2.2.1931

Kære mor,

Jeg har lige modtaget pengene, de har ligget i konsulatet siden i torsdags, det må have gået meget hurtigt. Du skal have mange tak, fordi du vil hjælpe mig, det sætter mig lidt på fode igen. Jeg er ellers allright nu. Savmøllen skal måske allerede starte op til 1st. marts. Så bliver alting jo godt igen. Der bliver nok ellers mange, som ikke får arbejde i sommer. Her er en del uroligheder. Jeg sender her et par billeder, som var i avisen. Den slags ting ser man næsten hveranden dag. Politiet er forfærdeligt brutale. Når de rydder gaden, er det om at komme væk. De rider ind på fortovene med hestene og slår til højre og venstre. De,

som er sidst, får jo slagene, og hvis nogen siger noget, bliver han slået halvt ihjel, og det er næsten altid uskyldige folk, det går ud over.

Der har slet ingen vinter været her i år. På prærien er det også meget mildt, de har ingen sne haft, det er ikke så godt. Skovcampene kan ikke arbejde, og jorden får ikke fugtighed nok. Det er forfærdelig dårlige tider for farmerne. De må sælge hveden langt under prisen, det koster dem at producere den. Staten må hjælpe dem med fødevarer og sædekorn og alt muligt andet. Jeg har ikke meget at skrive om denne gang, jeg har jo skrevet temmelig mange breve i den sidste tid, og kan jo ikke blive ved at finde på noget. Kan jeg bare få arbejde snart, skal det ikke vare længe, før jeg kan betale dig tilbage. Jeg er forfærdelig glad for hjælpen. Jeg sender brevet som flyvepost, så du kan få svar så meget desto hurtigere.

Kærlig hilsen
Iver.

Vancouver d. 16/2-1931.

Kære mor,

Mange tak for dit brev. Jeg er ked af, at jeg volder dig så mange bekymringer. Du skal have mange tak for tilbudet om at sende mig penge til billetten, men jeg komme ikke, undtagen jeg selv betaler for det. Jeg ville jo gerne hjem og se dig engang endnu, hvis det ikke var for det, kom jeg aldrig hjem mere, tror jeg ikke.

Møllen kommer vist ikke til at begynde alligevel, de er gået fallit. Der går så mange rygter, man ved ikke, hvad man skal tro, men nu skal jeg til at arbejde en dag om ugen for byen. Det hjælper jo lidt. Nu har vi jo også snart forår, så får man jo nok noget andet, vi har slet ingen vinter haft her. Her ejes de fleste logihuse af japanesere, og i det øjeblik du ikke kan betale, kommer du på gaden. Det er slemt nok, hvis man er rask, men hvis man er syg, er det da meget værre, og ingen bryder sig om, hvordan det går en. Man bliver så hård og ligegyldig med den slags ting. Jeg har f.eks. set flere folk blive slået ihjel og lemlæstet på det frygteligste på savmøllerne. Det rører mig slet ikke mere. Andre er så hårde, så bliver man det også selv. Sker der en ulykke, stopper de slet ikke, blot af vejen med ham, og en anden til. Jeg er ellers rask nu, det går væk næsten ligeså pludselig, som det kommer. Nu er jeg blevet fikset lidt op. Det var fint, jeg fik pengene. Jeg skal også nok huske dig det og betale dem tilbage, så snart jeg får penge igen.

Det er jo hårdt at få andet end lige almindelig arbejdsmands arbejde. Bedre arbejde er man udelukket fra, fordi man er udlænding. Jeg skulle jo f.eks. kunne komme ind ved politiet. De tager folk stadigvæk i alderen 22-28 år.

Jeg blev stoppet af en overbetjent på gaden en dag. Han spurgte om, hvor gammel jeg var, han sagde, jeg kunne blive en god politibetjent, jeg havde jo størrelsen, men jeg var jo ikke borger i landet. Selv på mange arbejdspladser vil de ikke have udlændinge. De skriver så meget i aviserne om kun at beskæftige deres egne landsmænd, men hvad skal så alle udlændinge gøre. De truer med at sende dem tilbage, hvor de kom fra. Det er det samme i Staterne og Argentina, men det kan de selvfølgelig ikke gøre. Det ville jo være fint, først lokke dem herover med gyldne løfter, og nu da de ikke har brug for os, sende os tilbage igen. Det er jo de store dampskibs- og jernbaneselskaber, der er skyld i det. De var jo ligeglade, hvordan det gik folk, når de bare fik deres penge for billetten og fik billig arbejdskraft. De blev jo ved med at agitere for det, selv efter der var blevet mange arbejdsløse. Nu er de jo blevet tvunget til at stoppe. Allerede i 1928 protesterede farmerne i prærieprovinserne imod immigrationen, men de store jernbaneselskaber Canadian Pacific og Canadian National var jo så mægtige, at de ikke kunne stoppe dem. De fleste canadier ser jo ikke med blide øjne på udlændinge. De mener, de er skyld i hele ulykken. De tror, vi er forfærdelig uvidende mennesker. Jeg har f.eks. været udsat for, at de har spurgt, om jeg kunne skrive mit eget navn, og jeg talte med en, han troede, vi levede af rå fisk og barkbrød. Jeg så i avisen, at de solgte dansk flæsk i Nanaimo på Vancouver øen, men de advarede mod at købe det, fordi det var produceret ved hjælp af billig arbejdskraft og slaver. Her er der mange, som arbejder for kosten eller løn, som svarer til 20-30 kr. om måneden på farmene. De har jo også skåret lønnen forfærdeligt ned. Det er jo ikke særlig dyr arbejdskraft, og det er jo kun på mælkefarmene, at de har råd til at holde en mand. På prærien har de nok med at føde sig selv. De kan slet ikke sælge deres hvede. Der stod i avisen, at de brugte den som brændsel, da de ikke havde råd til at købe kul. Bankerne vil ingen kredit give mere, og købmændene kan ikke. Det er en mærkelig verden. Her er overflod af alting, og dog går der folk og sulter i tusindvis og mangler det allernødvendigste.

Jeg har fået mit tøj ud, det var jo pantsat, og fået mig gjort ren, så jeg føler mig som et helt andet menneske.

Kærlig hilsen
Iver.

Dette var det sidst bevarede brev fra Iver, og dog må man formode, at der endnu i nogen tid - måske år - er gået breve fra Canada til moderen i Ribe. Hun sørgede naturligvis meget over sønnens skæbne, og da brevene ophørte, forsøgte hun at eftersøge ham gennem Røde Kors og Frelsens Hær, dog uden resultat.

I det følgende skal der kort gøres rede for arbejdet, der førte til opklaringen af hans tragiske endeligt fjernt fra Canada på det europæiske kontinent.

Spørgsmålet meldte sig nu, hvordan kunne man komme videre?

Ved en gennemgang af brevene ser man enkelte navne figurere, navne på personer fra hans hjemegn, som han måske havde korresponderet med, og som måske var hjemvendt. Ved at opsøge dem var der måske en mulighed for, at der kunne fremkomme oplysninger, som kunne føre videre frem. Alle disse henvendelser endte imidlertid negativt. Nogle var døde, andre lod sig ikke opspore, atter andre var tavse som graven - måske havde de oplevet for meget i Canada, var måske blevet sendt hjem på konsulatets eller familiens regning.

Det afgørende spor kom efter min henvendelse til den danske sømandspræst i Vancouver. Det kunne jo tænkes, at Iver under depressionen var søgt sammen med andre danskere til sømandskirken for at få hjælp af en eller anden art. Sømandspræsten Alfred Vang var forholdsvis ny på stedet, men forsøgte sig hos sin forgænger i embedet, men uden resultat. Han kontrollerede nu kirkebogen for døde, viede o.s.v., men intet nyt. Telefonbogen over Vancouver afslørede dog en mand af samme navn, men det viste sig, at han var af norsk afstamning, men han kendte dog en tømrer ved samme navn. Også dette spor endte blindt.

Alfred Vang fortsatte dog sin energiske eftersøgning og kunne så endelig berette: »... men så fik jeg fat i en gammel fattig dansker - Hornum - som kendte de danskere, der var her o.1930, og han kendte også Iver. »Jo, han var fra Ribe-kanten« sagde han med det samme. »Han boede på Cordova Street«. Hornum fortalte, at Iver læste meget og kom sammen med en dansker ved navn H. H.. Denne H. H. var vendt tilbage til Danmark på familiens bekostning. (En henvendelse til vedkommendes familie kunne berette, at H. H. var død, og at han aldrig havde fortalt noget fra sin tid i Canada). Det sidste Hornum vidste var, at Iver sluttede sig til de frivillige, som i Spanien skulle kæmpe

mod Franco, måske i Mc. Kenzie afdelingen, måske var han død dernede.»

Dette nye aspekt i sagen stillede familien sig tvivlende overfor. Det ville ikke ligne Iver at optræde på kommunisternes vegne.

Mange år var dog gået, siden han forlod Danmark, meget havde han gennemlevet, og i hans sidste breve fornemmer man en vrede mod myndigheder og det kapitalistiske system.

Jeg rettede nu en henvendelse til det danske udenrigsministerium for at forhøre, om de kunne hjælpe mig i efterforskningen i Spanien. Ministeriet var meget imødekommende, men samtidig med deres svar, blev jeg ringet op af en kontorchef i ministeriet, der gjorde mig det klart, at jeg skulle afholde mig fra at rette en direkte henvendelse til de spanske myndigheder, - det var jo i 1963 og under Franco-styret. Han fortalte, at på eftersøgningsområdet var samarbejdet mellem de danske og spanske myndigheder dårligere end under Hitler-Tyskland, når de danske myndigheder søgte oplysninger om danske statsborgere. Ja, faktisk var der ingen kontakter på det område, og sluttelig kunne han oplyse, at der endnu sad mellem 100.000 og 150.000 fanger i spanske fængsler fra borgerkrigen. Såfremt han sad i et spansk fængsel, og der blev rettet henvendelser om manden, kunne der ske repressalier mod ham. - Alt dette kunne jo ikke fremkomme i et officielt brev fra ministeriet, men gjorde, at man måtte bevæge sig forsigtigt i sagen. Hvordan skulle man nu få vished for Ivers skæbne, levede han i Spanien og ville han ikke give sig til kende overfor familien over sit nederlag, sad han i et spansk fængsel, eller var han måske død i borgerkrigen?

Igen blev det andre, der skulle hjælpe én på gled.

På samme tid udsendte rektor ved Danmarks Journalisthøjskole E. Reske-Nielsen sin bog »Den spanske borgerkrig«. I et svar på min henvendelse om råd henviste E. Reske-Nielsen til de danske Spaniensfrivillige ved forfatteren Leo Kari. Reske-Nielsen sluttede sit brev med »jeg tilslutter mig udenrigsministeriets advarsel med hensyn til henvendelse til Franco-spanierne«.

Til orientering skal kort anføres følgende om den spanske borgerkrig.

Den brød ud i juli 1936 efter længere tids uro og oprør, hvor tidligere generaler under ledelse af general Franco forsøgte at gøre det af med det republikanske styre. Sammensværgelsens kærne var officerer og højrepartier. Oprørerne havde forinden opnået tilsagn om militær

støtte fra det fascistiske Italien under Mussolinis styre og fra Hitlers nazistiske Tyskland.

Den republikanske regering havde søgt støtte og hjælp hos vestmagterne Frankrig og England, men disse frygtede, at en borgerkrig kunne udvikle sig til en ny storkrig i Europa, og man erindrede sig endnu I. verdenskrig. Stormagterne håbede, at Hitler og Mussolini var stillet tilfreds efter Rhinlandets remilitarisering og erobringen af Abessinien. Hertil kom, at Spanien havde ført en neutral politik, hvorfor stormagterne ikke følte sig forpligtet til at støtte republikken, men valgte at føre en ikke-indblandingspolitik.

I juli måned 1936 var omfanget af uro og oprør vokset til direkte kamphandlinger, og borgerkrigen var en realitet.

Fra store dele af verden, især Rusland, Frankrig, Skandinavien, England, Canada og U.S.A. strømmede frivillige til de internationale brigader, der ville kæmpe for Spaniens frihed og selvstændighed på republikanernes side mod Franco-oprørerne, fascisterne og nazisterne i Spanien. Mange var kommunister, men brigaderne var en blanding af mænd med mange politiske holdninger. De kom hovedsagelig over Paris til Marseilles, og derfra med skib til Albacette eller Barcelona. Denne sejlads kunne være farlig, idet italienske ubåde opererede i farvandene og forsøgte at sænke disse troppetransporter, og at de også havde held med sig fremgår af denne øjenvidneskildring, da skibet »Ciudad de Barcelona« blev sænket.

»Redningsbådene blev hurtigt fyldt, de kammerater der ikke var plads til, måtte springe ud og enten svømme eller klamre sig til tønder og bjælker, der flød omkring. Før skibet var sunket, dukkede den italienske ubåd op igen. Fascisterne gjorde maskingeværerne klar og begyndte at skyde os ned, mens vi svømmede rundt. Alle kammeraterne istemte da internationale. Da dukkede der to republikanske fly op og satte med stor fart kursen mod os. Den første flyver kom og droppede sine bomber mod ubåden, der skyndsomt for ned under vandet«. Størsteparten blev reddet, men 60 omkom.

Som det vil fremgå af et senere brev, var Ivar Andersen netop med dette skib.

Borgerkrigen blev en lang og bitter krig. Borgerkrige er ofte mere grusomme end ordinære krige, idet det er ven mod ven, familie mod familie, og et blodbad, hvor det er svært at tage fanger, da »fjenden« ikke altid råder over fangelejre eller fængsler. De mange frivillige blev

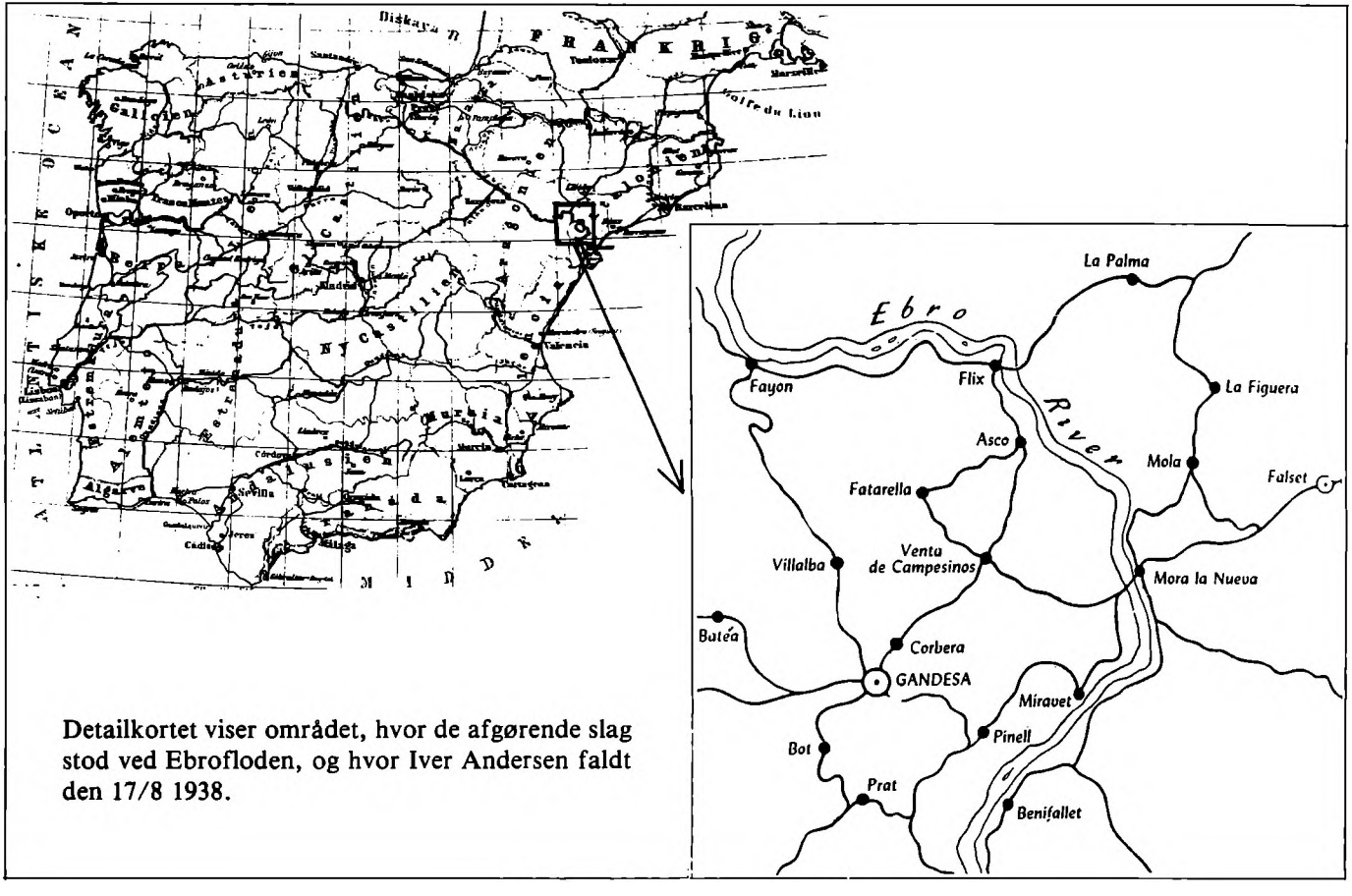

Detailkortet viser området, hvor de afgørende slag stod ved Ebrofloden, og hvor Iver Andersen faldt den 17/8 1938.

trænet i lejre, men de var jo ikke professionelle soldater, og blev efterhånden mere og mere trængt af oprørerne, der fik stor hjælp, især af Italien og Tyskland, som benyttede lejligheden til at afprøve deres nye krigsmateriel, som var tiltænkt evt. fjender i en ny storkrig.

De afgørende og hårdeste slag stod omkring Ebrofloden, og da oprørerne nåede frem til Middelhavskysten, og indtog Barcelona, var slaget tabt, og d. 1. april 1939 kunne Franco erklære oprørernes endelig sejr.

Blandt disse frivillige var også Iver Andersen. Hans oplevelser i Canada under depressionen bevirkede, at han blev medlem af Canadas kommunistiske parti og aktiv fagforeningsmand. Hans idealistiske indstilling gjorde, at han meldte sig som frivillig sammen med andre kammerater til krigen, og de kom via Paris, Marseilles til Spanien i slutningen af maj 1937.

Tilbage til henvendelsen til forfatteren Leo Kari. Det lykkedes ham at opspore mr. Ron. Liversedge, Vancouver Islands, der i efterfølgende brev skildrer sit venskab med Iver, fortæller om hans tid i Canada, og om deres tid i Spanien til Ivers død ved fronten i slagene ved Ebro. Dette brev giver svar på mange af spørgsmålene omkring Ivers person, lad os lytte til brevets stærke indhold.

Mr. Leo Kari, 21. juli 1967.
Dear Sir,

Jeg håber, at De vil være i stand til at læse min skrift, skønt jeg er i mit 69.ende år og min hånd er ved at blive noget usikker. I går modtog jeg et brev fra professor Hoar, London, Ontario, som meddelte, at De er i færd med at skrive historien om de danske frivillige fra Den internationale brigade under krigen i Spanien 1936-39.

Victor Hoar fortalte, at De prøvede at få noget nærmere at vide om Tiny Andersons levned, og han tænkte, at jeg måske kunne føje noget til den viden, som De utvivlsomt selv har.

Omend jeg rejste til Spanien sammen med Tiny (det eneste navn jeg nogensinde har kendt ham ved, jeg kan svagt erindre, at jeg en gang hørte, at hans fornavn var Karl eller Iven, men det er jeg ikke sikker på), begyndte mit bekendtskab med ham allerede først i 30'erne, muligvis 1932 eller 33.

Det var da den store økonomiske krise for alvor var kommet over Canada, og i Vancouver var der blevet organiseret store sammenslutninger af de arbejdsløse, som kæmpede for føde og husly, og næsten daglig fandt der rasende kampe sted mellem politiet og folket. Det var dengang jeg første gang mødte Tiny i de ugifte arbejdsløses organisation. De må huske, at på den tid var der i Canada ingen love som garanterede arbejdernes rettigheder, ingen otte-timers lov, ingen erstatningslov og ingen arbejdsløshedsunderstøttelse, ingen læge eller medicinhjælp. Den største part af arbejderne var uorganiserede og lønningerne var mikroskopiske.

Ved den tid jeg traf Tiny var der en million arbejdsløse ud af en arbejdsstyrke på mindre end fire millioner, og tallet på ubeskæftigede var i stadig stigning. I Vancouver organiserede vi omtrent hver dag demonstrationer og gennemtvang til sidst indrømmelser fra myndighedernes side. I meget af dette organisationsarbejde samarbejdede jeg med Tiny og mange andre. Jeg blev klar over, at Anderson var en nyankommen indvandrer ligesom jeg selv, og vi blev nære venner. Han var da en ung mand i tyverne, pragtfuld bygget, sine 6 fod og 2 tommer i højde, blå øjne, blondt og let krøllet hår. Tiny var beskeden af natur, så fåmælt at nogle af fyrene anså ham for lidt tilbage og prøvede på at anlægge en beskyttende holdning overfor ham. Men der var ikke noget i vejen med Tiny, han var meget intelligent, vellidt af alle, og besad lederegenskaber. Han deltog i alle optog, og der var aldrig en politimand i Vancouver, som under et sammenstød med Tiny kom ovenpå. Hans engelsk var næsten perfekt med alle de lokale udtryk og slang, og han blev en fast overbevist antifascist, ikke forbitret, men ladet med en dyb forståelse af hvad fascismen betød for det arbejdende folk.

Da arbejdslejrene, eller som vi kaldte dem, slavelejrene, blev lanceret, blev vore møder mere sporadiske, og jeg blev optaget af organisationsarbejde som fra tid til anden førte mig til forskellige andre dele af provinsen, end der hvor Tiny boede. Under den lange strejke i Vancouver imod arbejdslejrene og i vor »Ottawa-march« i 1935, arbejdede han og jeg igen ofte sammen i forskellige udvalg. Efter marchen så jeg ikke meget til Tiny før end de første dage i maj 37, da han og jeg sammen med 13 andre canadiere startede fra Toronto på vor rejse til Spanien. Jeg var udset til rejseleder for holdet med Anderson som min stedfortræder. Fra da af og indtil jeg forlod Mac-Paps bataljonen og den femtende brigade ved Juentas D'Ebro den 17. oktober 1937 var vi

konstant sammen, og det var sidste gang jeg så Tiny Anderson. Han var en kæk og modig mand, fordringsløs og snarrådig, som gjorde hvad han anså for ret, og der kan ikke sættes en plet på ham.

Fra Toronto rejste vi via New York til Paris. Derfra til Marseilles hvor vi sejlede med det spanske skib »Ciudad de Barcelona« den 28. maj 1937. Den næste dag, omkring klokken to om eftermiddagen, blev vi torpederet af en italiensk ubåd, ca. 40 miles fra Barcelona og nogle få miles fra den spanske kyst. Her konstaterede jeg, at Tiny var en dygtig svømmer. En republikansk vandflyver landede på havet, efter at den uden resultat havde smidt nogle dybvandsbomber mod ubåden, og mens jeg flød mellem vraggodset, så jeg Tiny gang på gang bjerge druknende hen til vandflyet og hjælpe dem op. Tiny var den sidste til at kravle op i flyet, der var så fyldt, at piloten måtte sejle på vandet hele vejen ind til bredden.

Efter nogen tids forløb blev jeg bjerget, og de overlevende 80 af 143 samledes på torvet i fiskerlejet Malgrat. En nonne fra kirken spurgte Tiny og mig, om vi ville gå med hende og identificere nogle af de døde, som var blevet taget op og lagt i kirkens kælder. Imellem de døde fandt vi to danskere, som vi havde truffet på båden aftenen før. Det var, mens Tiny spadserede rundt på dækket i mørket, at han havde hørt to mænd der talte dansk. Han præsenterede sig for dem, fortalte han mig, en af dem, der hed enten Engles eller Eagles, var sekretær i det danske kommunistparti og den anden var i ledelsen for de danske ungkommunister. Efter at vi var gået ned i kahytterne havde Tiny en lang samtale med to mænd.*

Vi fortsatte nu fra Malgrat til træningslejren Tarragona i Albaceteprovinsen. I Tarragona opdagede vi, at skønt der var masser af canadier i Lincoln og Washington bataljonerne og også i specialtjeneste rundt omkring i Spanien, var der ingen Mac Kenzie-Papineau bataljon. Den bataljon, som var under uddannelse, skulle kaldes Patrick Henry. Sammen med en gruppe canadier agiterede Tiny og jeg så energisk, at vi til sidst fik gennemført, at den nye bataljon blev kaldt Mac

*) Iflg. Leo Kari, »De danske Spaniensfrivillige«, omkom følgende danskere ved torpederingen:
Viggo Børge Petersen, medlem af DSU, født 28/7-1909.
Kaj Harry Rasmussen, medlem af DKU, født 23/6-1917.
Ejnar Christian Marius Vigø, medlem af A.V. (arbejderværnet), født 30/12-1908.

Kenzie-Papineau og Canada således officielt blev repræsenteret med en bataljon i den spanske republikanske hær.

Under træningen bemærkede jeg, at Tiny havde dårlige øjne og derfor var en ringe skytte. Det var en stor sorg for ham. Han havde en recept til briller, som jeg sendte til min broder, der var optiker i Glasgow, Skotland, men vi fik aldrig noget svar. Imidlertid, netop før vi tog afsted til fronten, lykkedes det mig at få fat i et par briller. Ved fronten blev Tiny kendt som den renligste mand i bataljonen. Han havde et par korte underbukser, og lige meget hvor vi gjorde holdt, så lykkedes det ham altid at få fat i en skvat vand til at vaske sine underbukser i, hænge dem til tørre på et oliventræ eller lægge dem i græsset, og hele bataljonen plejede så at råbe og bande over ham, de frygtede at bukserne kunne spores af fjendtlige fly, der altid var i luften.

Under den første indsats af Mac-Paps ved Juentes De Ebro gik Tiny med os frem, vi var et hold hovedsagelig fra Vancouver, og vi var i samme skyttegrav, indtil jeg blev syg og sendt tilbage den fjerde dag. Efter et hospitalsophold blev jeg udtaget til artilleriet, det var på den tid, hvor slaget om Teruel fandt sted. Efter det store tilbagetog, hvor fascisterne nåede Middelhavet, blev en gruppe af os inklusive mit batteri, afskåret fra de øvrige internationale og tilbragte resten af det år i syden på Levantfronten.

Det var så ikke før vi endelig blev evakueret og genforenet med resterne af Mac-Paps i Katalonien, at jeg hørte, at Tiny var død. Venner, som jeg nærer den største tiltro til, har fortalt, at Tiny blev ramt af enten en granat eller bombe, der smadrede begge ben til grød, og da han var klar over, at der intet håb var om at redde benene, skød han sig selv. Tro mig, det var ganske, som om jeg selv havde været med.

Jeg ved ikke om noget af det jeg har skrevet her så kort og i al hast kan være til nogen nytte i Deres arbejde, men jeg håber, at det ikke er fuldstændigt spildt.

Deres ærbødige,
sign. Ron Liversedge.

Det lykkedes også for Leo Kari at få endnu en beskrivelse af Iver, idet den canadiske professor Victor Hoar også havde oplysninger. Hoar skriver i et brev: »Andersen gik under øgenavnet »Tiny« (lillebitte), vistnok en hentydning til hans kraftige størrelse. Han rejste til Spanien

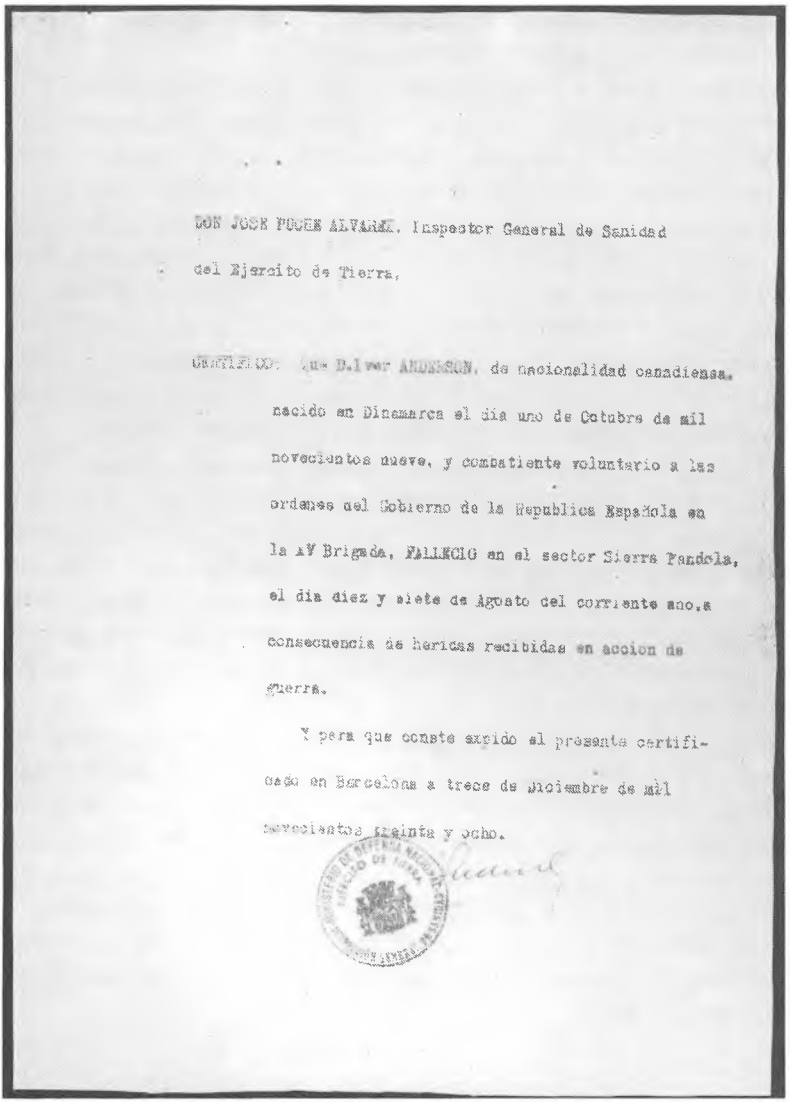

DON JOSE PUCHE ALVAREZ, Inspector General de Sanidad del Ejercito de Tierra,

CERTIFICO: Que D.Iver ANDERSON, de nacionalidad canadiense, nacido en Dinamarca el dia uno de Octubre de mil novecientos nueve, y combatiente voluntario a las ordenes del Gobierno de la Republica Española en la XV Brigada, FALLECIO en el sector Sierra Pandola, el dia diez y siete de Agosto del corriente ano, a consecuencia de heridas recibidas en accion de guerra.

Y para que conste expido el presente certificado en Barcelona a trece de Noviembre de mil novecientos treinta y ocho.

Den spanske dødsattest over Iver Andersen:
»Det attesteres hermed, at D. Iver Andersen af kanadisk nationalitet født i Danmark, den 1. oktober 1909* frivillig i tjeneste hos Den spanske Republiks regeringstyrker ved den XV. brigade, er faldet ved frontafsnit Sierra Pandols den 17. august dette år, som følge af sår han pådrog sig under kamphandlinger. *(fejlagtig angivelse for 1907). Barcelona d. 13. december 1938«.

RECOMPENSAS

Al Comisariado de la XV Brigada :

Los cuatro nombres siguientes del Batallón 60 se han distinguido por su trabajo heroico en las últimas batallas.

TENIENTE GUNNAR EPP. Se comportó de forma brillante durante las últimas operaciones, manteniendo la moral de su tropa en un alto nivel y conservó las armas.

TENIENTE MANUEL DIGAT. Jefe de Armeria del 60 Bon. Salvó el camión cargado con máquinas y munición, aunque poseyera la llave de contacto, realizando este trabajo bajo un fuego incesante. Reunió a 40 camaradas dispersos reintegrándolos a su Batallón.

SOLDADO IVER ANDERSON. Por su buen trabajo y fiel cumplimiento de su deber en las últimas operaciones.

SOLDADO KARL KALKKE. Se comportó extraordinariamente bien, y el más entusiástico, haciendo el trabajo de, al menos, tres camaradas ; actuó como enlace,cargador de las cintas de fusil y ayudando a los heridos.

Salud y República.

Comandante del Batallón 60, Mayor E. CECIL-SMITH.
Comisario de Batallón, FRANK ROGERS

Fra 5. brigades »Volunteer for Liberty« fra 1. maj 1938, hvor Iver Andersen tildeles udmærkelsen: »Givet for hans udmærkede arbejde og trofaste opfyldelse af sit løfte i de seneste kampe«.

i foråret 1937 efter at have arbejdet som kulminearbejder i Britisk Columbia, Canada. Han var der en meget aktiv fagforeningsmand og medlem af Canadas kommunistiske parti.

Fra Marseilles kom han til Spanien med damperen »City of Barcelona«, der blev sænket af italienske ubåde ud for Barcelona i slutningen af maj 37. Andersen udmærkede sig ved at redde flere passagerer, der ikke kunne svømme.

I Spanien blev han et meget populært medlem af den canadiske bataljon. Måske gjorde Iver tjeneste i bataljonens køkken. I august 1938 under Ebro-offensiven, blev han ramt dødeligt af en granat, som lemlæstede begge hans ben. Ifølge øjenvidner skal han da have råbt til sine kammerater, at han hellere ville dø end vende tilbage fra krigen som

krøbling, og derpå havde taget sit gevær og skudt sig selv. Hans død er herefter blevet en legende blandt de overlevende«.

Iver døde d. 17. august 1938 ved Sierra de Pandols i nærheden af Gandesa. For sit gode arbejde og sin trofaste udførelse af sine pligter under de sidste kampe forinden han døde, blev han udmærket med »Por su buen trabaja y fiel cumplimiento de su deber en las últimas operaciones«. Det skete i en dagsbefaling fra femtende brigades kommissariat og blev offentliggjort i brigadens blad »Volunteer for Liberty« d. 1. maj 1938. Udmærkelsen omfatter ialt kun fire mænd - to løjtnanter og to soldater.

> »Hele verden er een front - for og imod det dejlige liv, som mennesker kunne leve - hver og en, hvor man end befinder sig, må forstå, at det trods striden er dyrebart og stort, at det *skal* frelses, *hvad* det end koster; - Vi *må* lære den realitet, at det simpleste, som vort liv kræver, fordrer den største kamp og det største offer af os«.
>
> Af Gustav Munch-Petersens sidste brev, dansk spaniensfrivillig, der faldt omkring den 28. marts 1938 ved Gandesa.

KILDER OG HENVISNINGER.

1. Gørding sogns kirkebog.
2. Ribe Borgerskoles protokoller.
Leo Kari: »De danske Spaniensfrivillige«, Rosenkilde og Bagger, Kbhv. 1952.
Erik Reske-Nielsen: »Den spanske Borgerkrig«, Gyldendals Uglebøger 1962.
Lise Lindbæk: »Bataljon Thälmann« Pax Forlag, Oslo 1980.
Edwind Rolft: »The Lincoln Battalion«, Haskell House, Publischers Ltd. New York 1974.
Som det fremgår af artiklen har en lang række personer på forskellig vis bidraget til udredningen af Iver Andersens livsforløb, og jeg overbringer disse personer min dybfølte tak.

VANDRINGSÅR — FRA LIMFJORDEN TIL VARDE Å

AF OVERLÆGE, DR. MED. VALDEMAR KORNERUP, VARDE

JO, JEG er vestjyde — ganske vist født i København — men opvokset i Struer — og har 25 lykkelige år som overlæge i Varde — og jeg føler mig altså som vestjyde.

Jeg var lige fyldt 3 år, da jeg kom til Struer. Min fader var egentlig tømrermester, men kom senere til statsbanerne som bygningskyndig overbanemester for senere at blive kreditforeningsdirektør. Som overbanemester blev han i 1912 forflyttet til Struer. Her voksede jeg op, og her havde jeg nogle lykkelige drengeår.

Ja, Struer var for mig og mine kammerater verdens navle med Limfjorden som et samlende midtpunkt. Vi svømmede som fisk i vandet. Flere af mine kammeraters forældre havde både, og vi sejlede vandet i bugten ved Struer tyndt. Vi havde kortlagt bugten, der i vor fantasi blev til Atlanterhavet med New York og London — Venø var Sydamerika.

Postmesterens båd, dyrlægens båd og grossererens båd udgjorde vor skibstonnage. Og aldrig har der været klogere flodpoliti — eller mere snedige smuglere — eller drabeligere sørøvere til. Vi udkæmpede søslag og overøste hinanden med vand. Det var tider.

Engang jagede vi en lækat ud på landtangen, der fra Strandbjerggård strækker sig over mod Venø, hvor færgerenden går. Vi stank i flere dage af lækat, efter at vi havde haft fat i den, og efter at den havde overbegjort os. Den forsvandt ud i færgerenden efter at have bidt fra sig.

På høloftet ved siden af ostelageret i baggården i en af mine kammeraters hjem på Torvet i Struer — eller hjemme i vores have ved villaen på Sortesti legede vi røvere og politi med kampe, der ofte strakte sig over hele omegnen.

Da vi blev ældre, gik vi fodture. Det var tradition at gå rundt om Kilen — en 4 timers tur — i juleferien som optakt til en velfortjent jule-

frokost og til borgerforeningens julebal om aftenen. Her dannede den lidt ældre generations kvinder den iagttagende »kødrand«, medens herrerne i kjole og hvidt stod nede ved salens store kakkelovn og »varmede haler«.

Og vi gik til koncert. Jeg ser os som 12 års drenge, der nok var grebet af musikken, men også — og måske mest — var imponeret af de næsten akrobatiske numre, som violinisten foretog, når han svingede sin violinbue og slyngede sine kunstnerlokker fra øjnene op i panden med nogle halsbrækkende kast med hovedet, så han nær havde tabt violinen. Den dag i dag kan jeg gribe mig i at ønske, at han virkelig havde tabt den.

Eller jeg mindes danseskolen. Danselærerinden hed fru Rungsted. Vi kaldte hende af gode grunde fru »Rundstykke«, for hun var delt af taljen og havde form som et rundstykke.

For ikke at tale om vore uforlignelige lærere i Struer realskole.

Eller udflugterne til Resenborg eller Toftum Bjerge, når vore forældre lejede en charabance, og vi kørte dertil med hesteforspand og med 20-30 drenge for at fejre fødselsdag med medbragt smørrebrød og chokolade i det grønne, hvor vi legede røvere og soldater.

Eller vinterdage på slædefart over Kilen med hjemmelavede latinersejl på vore kælke — en ikke ufarlig sport — fuld af våger, som der var, efter ålestangere og fiskernes hug i isen. Udturen i medvind tog en halv time, medens hjemturen til fods i modvind varede flere timer.

Det var en lykkelig barndom. Første verdenskrig og efterkrigstidens gullachtid kastede nok sin skygge. Men vi sorgløse drenge mærkede den næppe. Og uden egentlig at fatte, hvor begunstigede vi var af skæbnen, sugede vi til os af livsglæde og lærerige oplevelser.

Een begivenhed gjorde et dybt indtryk på mig. Mor var på det tidspunkt på sanatorium, og jeg var alene med far, idet mine to søskende var i pleje hos familie i København.

Udenfor mine forældres have havde vi en lille mark, hvor der under første verdenskrig blev dyrket tobak. Senere blev det til en kålmark. En af mine kammerater havde to bajonetter, som stammede fra krigen — og så engang — det var stadig under krigen — huggede vi ind på kålmarken med vore bajonetter.

Det blev et drabeligt slag. End ikke Don Quijote kunne have kæmpet en drabeligere kamp med sine vejrmøller.

Jeg kan endnu se mig selv — kæmpende kålmarken igennem — kun

opfyldt af min fantasi om, at dette var fjenden. Hovederne røg til højre og til venstre. Et øjeblik så jeg over slagmarken — og ved det syn, kan det jo nok være, at jeg ihukom virkeligheden og min fader — dog kun et øjeblik. Så kæmpede vi videre. Et par blommetræer gik med i kampens hede. Jo, vi havde fantasi.

Hvad min fader sagde?

Han blev egentlig ikke vred. Han blev ked af det. Og dette gjorde et langt større indtryk på mig, end hvis jeg havde fået en korporlig afstraffelse. Men min far forstod, at fantasien kan spille en 6 års dreng et puds.

1925 tog jeg præliminæreksamen i Struer.

Barndommen er forbi. Jeg kom på kostskole i Sorø.

Da jeg senere vendte tilbage til Vestjylland, var det som overlæge i Varde. Men det er en anden historie.

25 år som overlæge i Varde giver oplevelser — smukke og muntre — såvel som mindre smukke og mindre muntre. Men her træder lægens tavshedspligt sig hindrende i vejen for fortælleren.

Hvad ellers kan jeg fortælle om, uden at det bliver en overfladisk opremsning af begivenhederne, der ikke kan have interesse for andre end mig selv — selvom hver og en oplevelse for mig er værdifulde milepæle på min vandring gennem livet.

Jeg mindes min ungdoms lykkelige vandreår i begyndelsen af 30'erne, hvor jeg hver sommer sammen med en fætter rejste rundt i Europa for de penge, vi i løbet af vinteren havde sparet sammen ved undervisning.

Jeg mindes vandreturene i Norge og i Alperne, hvis bjergtoppe vi besteg, og hvis gletchere vi vandrede over. Vi badede i det iskolde gletchervand og som Per Gynt besejrede vi Beseggen. Vi overnattede på Mer de Glace ved foden af Mont Blanc, indhyllet i telt og sovepose med vort bjergreb fastbundet til vor isøkse, overfaldet af torden og uvejr. Vi var dus med alle Monte Rosakædens toppe og med Vildspitze og Ortler. Vi oplevede Colloseum i måneskin — det var før projektørernes tid — Og vi studerede Europas kunstskatte og renæssancemalerier i Rom, Florens, Venedig, Paris, Dresden, Berlin og München. Og vi oplevede Capri og den Blå Grotte og Vesuv og oldtidens Pompei. Vi sultede bravt, når pengepungen var tom. For os gjaldt det mere om at

opleve og indsuge livets værdier og kunst fra Michelangelo til Rafael, fra Giotto til Botticelli og fra Angelico til Leonardo da Vinci og de gamle hollændere.

Eller skal jeg for en stund ombytte min barndoms Limfjord og min mandoms Varde Å og Vesterhav med verdenshavnene.

1937 var jeg skibslæge på en af Ø.K.s både, Boringia, på en rejse til Østen. Båden ligger nu på havets bund ved England. Den blev sænket i begyndelsen af 2' verdenskrig.

1937 var en tid, der meget ligner vor tid med kriser og truende krig — med arbejdsløshed og nød i England — og med Hitlers og nazisternes 3'rige i Tyskland med dets betændte forlystelsesliv og den degenererede og følelseskolde stemning der, kort før 2' Verdenskrig, med racediskrimination og jødeforfølgelse — og ikke mindst med racediskrimination i det nære og fjerne Østen. Også kønsdiskriminationen var dengang slem.

Men egentlig så den unge læge ikke meget anderledes på tidens spørgsmål end den 72 årige i dag.

Vi anløb Mittelbrough, en vigtig mineby og udførselshavn på Østkysten af Nordengland. Det var krisetider med arbejdsløshed og arbejdsuro og skilte som »There is blood on your coal«, og tal, der angav hvor mange, der blev dræbt i kulminerne det sidste år — 235 alene ved een ulykke. Intet under, at den engelske minearbejder fordrede større løn for sit livsfarlige arbejde, med hvilket han skulle forsørge kone og børn.

Vi anløb også Hamborg, hvor den gryende nazisme stak sit medusahoved frem. Propagandaen kunne man måske leve med — men jeg blev et par gange standset af en indsamling til bekæmpelse af jøderne — ikke hos mig — og det faldt næppe heller i god jord, at jeg ikke rakte hånden op og heilede i forretningerne.

Men allerede da var jo den politiske betændthed livstruende, akut og stod ikke til at standse.

Og eksemplerne på race og kønsdiskrimination blev værre efterhånden som vi sejlede til Østen.

Det var ikke blot den skarpe adskillelse der var på hvide og farvede — lægerne imellem ved banketter og møder — også sygeplejerskerne imellem — og ikke mindst på sygestuerne, hvor det var utænkeligt at lægge hvide og farvede på samme stue. Jeg besøgte hospitaler både i

Singapore, Bangkok og Rangoon — men alle steder den samme kløft mellem racerne.

Jeg glemmer heller ikke 1. styrmandens udtalelse om »hvor dejlig det var, da man endnu havde lov til at slå en kuli«.

Den fattige asiat regnedes dengang ikke for mere end et dyr.

Jeg vænnede mig aldrig til at køre i richshaw og se ryggen af en kuli, der pilede af sted, som var han en hest.

Måske belyses racediskriminationen i 1937 bedst gennem følgende lille uddrag fra min dagbog fra dengang.

Det drejer sig om en af passagererne, Dr. Martin, der er på vej til Singapore for at praktisere som øjenlæge. Det er ham selv, der fortæller. Han har praktiseret 3 år i Engelsk Borneo. Foruden Dr. Martin var der kun 2 andre læger der — en drukkenbolt, der aldrig var ædru og en olding, der intet kunne, og måske var ærlig nok til at indrømme det. Anderledes med Dr. Martin.

Når der var sket et giftmord — der sker en hel del skinsygegiftmord i Østen mellem farvede efter Dr. Martins udsagn — Og diagnosen ikke var sikker, sagde guvernøren altid:

— Send liget op »to the Chap«, Dr. Martin, og lad ham gøre en maveanalyse — han kan — og Dr. Martin plejede at tage lidt af maveindholdet fra liget og give nogle kyllinger det at æde. Hvis de døde, plejede han at sige, at det var giftmord, hvis de levede, var det ikke giftmord.

Det er jo en ret grov prøve, hvor der er tale om at dømme et menneske for mord.

Jeg tænker på vore hjemlige retsmedicinske institut, der aldrig siger mere, end de kan stå ved, og på hvilket maskineri, der sættes igang af analyser, når der er sket et mord. Men gør man Dr. Martin opmærksom på dette, får man til svar:

— Bah' En farvet mand. Selv om den fyr just ikke var giftmorder, var han en slubbert alligevel og fortjente at blive straffet for noget andet.

Jeg er efterhånden klar over den rystende behandling alle farvede udsættes for af den hvide mand her i Østen, hvor blot det at have en anden hudfarve kan være en forbrydelse.

Citat fra dagbogen slut.

Dengang var det i Siam tilladt for en mand, der var blevet ked af sin kone blot at smide sin gamle kone ud og tage sig en ny.

Disse eksempler på køns- og racediskrimination i 1937 må være nok, selv om de kunne suppleres med mange andre.

Hellere vil jeg tænke på de mange smukke oplevelser — en storm i den Biscayiske Havbugt eller på en solopgang ved Gibraltar eller på flyvefiskenes flugt i det Indiske Ocean eller på delfinernes, gratiøse spring foran boven.

Jeg mindes de skønne templer og pagoder, Zampaner og både med øjne malet fortil og leddelte sejl og Bangkoks snavsede, men maleriske Clonger og kanaler.

Jeg ser slangefarmen på Pasteurinstituttet i Bangkok for mig, hvor barbenede kulier frygtløs sprang rundt mellem brilleslanger. Og jeg ser for mig ved Bangkoks kongeslot dyrepasserens to små børn ligge og sove trygt i skyggen under en af kongens såkaldte »hvide« elefanter. Dens forben var sammenkædet og i skyggen under dens store krop lå børnene uden tanke på, at elefantens fod let kunne knuse dem.

Og jeg ser for mig en »koparret« dreng med kunstige malede kopper på huden. Således narrede man dengang koppedjævelen, så man ikke kunne få kopper, når man allerede havde dem.

På hjemturen gennem Suezkanalen havde jeg regnet med at kunne forlade skibet og se pyramiderne, men vi havde en syg passager om bord, og jeg måtte opgive dette. Først mange år senere fik jeg den drøm opfyldt, at besøge faraonernes rige med pyramiderne og templerne ved Luxor og Abusimbel.

Så er jeg da atter tilbage i Varde og Blåvand, hvor »Nordhavet bruser«, og hvor Varde Å kan gå over sine bredder, men for det meste er indbegrebet af ro og idyl. Undertiden besøger jeg min barndoms Limfjord hvor »Blæsten går rask over Limfjordens vande«. Men vandringen er slut, og jeg er tilbage i Vestjylland.

Jeg har sprunget krigens og besættelsens år over med dens usikre tilværelse, hvor man undertiden måtte sove i andre senge end ens egen. Men det kan andre og mere engagerede personer bedre skrive om.

Ligeledes har jeg sprunget et par sygdomsår med tuberkulose over. De lærte mig at se tilværelsen fra patientens side, hvilket kom mig til gode senere som læge — lærte mig at se livet i det rigtige håbs perspek-

tiv, hvor der er muligheder for håbets opfyldelse. Undertiden går tankerne tilbage til Østen.

Oh' Den vej til Manderlay.
Fuld af flyvefisk i leg.
Der, hvor solen sank bag Kinakystens kaj.

Udlængslen er der stadig. Jeg tænker på Ole der sad på en knold og sang — Ole, der havde udlængsel, og køerne og fårene, der blev tilbage og stod der og gloede.

Det bliver til en enkelt tur nu og da — til Grækenland, til Kreta, til Ægypten, til Italien, Spanien, Frankrig, Tyskland eller England — og nu sidste eftersommer en tur nordpå til Lapland — med flokke af vilde rener — med Samerne og deres særegne kultur — med skovensomhed og mosetuede stier — med suset i granernes kroner og birkene, der i september har gule og rødgyldne farver — med de stille søer og brusende elve og vandfald og tømmerflåtning — men frem for alt med renhed og udsyn — jo, og så de forbandede myg.

Men man filosoferer så godt over tilværelsen, når man går og smider sin spinner, imedens konen samler tyttebær og Karl Johan rørhatte til aftensmaden.

Jeg fanger kun småskravl og har stadig den store fangst til gode — mon den nogensinde kommer — jeg tænker på det sidste store kast i livet, når man skal gå ind bag det ukendte forhæng — »den skjulte dør«, som de gamle Ægyptere talte om. Vil man da så få fangst — eller — —. Som Ægypterne siger — Allahs vilje ske — og tak for det.

OLDEMORS ERINDRINGER

AF SOFIE-AMALIE HØGSBRO ØSTERGAARD

I VORES slægt findes en bog med OLDEMORS ERINDRINGER. Det vil sige, vi kan med god ret skrive tre tipper foran nu. Jeg tilhører kun 3. generation, og nu kan vi tælle en 5. generation. Det bliver mange. Oldemor var en stor fortæller og fortalte med glæde om sit lange liv til sine børnebørn. Min Mor fik derfor den gode ide, at lade sin bror, som var stenograf som ung, stenografere hendes historie ned. Derfor kan vi alle den dag i dag glæde os over en levende og troværdig beretning om gamle dage.

Men da jeg en dag for et halvt års tid siden læste en artikel i et dagblad om »Skræddersønnen fra Varde« som skabte grundlaget for Varde bys museum og i den forbindelse også læste om den store ildebrand i Varde 1821, blev jeg mindet om Oldemors erindringer. Foruden alle de mange hundrede efterkommere hun nu har, synes jeg også hendes bysbørn kan have glæde og gavn af at høre hendes beretning om denne forfærdelige oplevelse. Det vil altid være den personlige gengivelse af den slags, der vil gøre størst indtryk.

Men først må jeg fortælle, at Oldemor var ældste datter af daværende Pastor Brøndsted i Varde (1816-1825). Familien kom til Varde, da Sofie var 6 år og var altså 11 år, da hun oplevede ildebranden og alt hvad der med fulgte. Men lad Oldemor selv fortælle:

»Det, der fra opholdet i Varde staar tydeligst for mig er ILDEBRANDEN i Varde.

Ildebranden opstod i Nørregade. Medens en gammel Skomager (Mortén Jonasen) var ude at grave Tørv, sér han Ilden komme op, og saa farer Djævlen i ham lige paa en Gang og siger: »Nu er Du reddet!« Thi der var dengang kommet en Forordning om, at der ik-

ke måtte være straatækte Huse i Byerne, og han skulde derfor tække sit Hus med Teglsten, men det vilde han aldeles ikke kunne overkomme, og saa vilde Ejendommen blive taget fra ham. Han tog en Træsko i hver Haand og rendte hjem.

Han tog slet ikke i Betænkning, hvor Vinden bar hen eller fra, men for ind til sin Kone, der stod og lavede Ild til middagsmaden, fyldte begge Træsko med Ild og satte dem op paa Loftet med to Halmknipper over. Nu opdagede Brandvæsenet, at Ilden fra hans Hus slet ikke kom den anden ved, for Vinden bar fra ved hans Hus. Der var et forfærdeligt Oprør i Byen; blandt andet saa vi en Præsteenke, der kom gaaende ovre fra Kirken i sin bare Særk; hun havde været hos sin Svoger, hvor hun saa noget, der hang paa Væggen, som hun kunde tage med sig; det var en kort Kjole; hun tog den over sin Særk og kom saa over til os. De syge fra Hospitalet lagde de paa Gravene paa Kirkegaardene. Det blev meldt til Byfogden,*) at den sidste Ild, der egentlig gjorde mest Fortræd, var opstaaet i Skomagerens Hus. Han blev øjeblikkelig sat fast og kom i flere Forhør. Fader gik over til ham i Arresten og talte til ham som hans Præst,

*) Carl Gustav Rosenørn. Byfoged i Varde 1814, blev siden Administrator af Nørholm.

men kunde ikke faa ham til at tilstaa. Først et halvt Aar efter tilstod han. Da blev der en Nat banket paa Faders og Moders Sovekammervindue og raabt paa dem. »Hvad er det?« spurgte Fader. »Jeg er Arrestforvareren, og Morten Jonasen maa absolut tale med Præsten i dette Øjeblik. Han er i en Nød, saa det er ganske forfærdeligt at se paa.« Fader stod op, klædte sig paa og gik med ham over paa den anden Side af Torvet, og i Bælgmørke lukkede han Fader ind til Fangen. »Vil du tale med mig?« spurgte Fader. »Ja, Hr. Pastor, nu eller aldrig. Jeg er Gerningsmanden.« Og da vred han sine Hænder, saa Fader kunde høre, det knirkede i hans Fingre. »Saa nu har jeg overstaaet det; nu kan de gøre ved mig, hvad de vil!« »Ja, og lykkelig er Du, der har tilstaaet,« sagde Fader, »og kan komme til at lide din Straf hernede.« Fader kunde næppe slippe ham. Endelig fik han sin Dom: han skulde halshugges. Dengang kendte man ikke saadan til Benaadning som nu.

Dommen blev oplæst for ham af Byfogden. Dagen nærmede sig, da det skulde ske, og endelig kom den. Han havde imidlertid sendt Bud med Arrestforsvareren til Fader, om han vilde give ham hans sidste Nadver. Fader sendte ogsaa Bud derover, at han nok skulde sende Kaffe over til ham om Morgenen, inden han skulde henrettes. Hvorover han blev grumme glad. Kaffen nød han da i Forening med sin Kone og alle deres Børn. Der holdt da to Vogne foran Arresthuset. Jeg ser det endnu for mine Øjne! Han var helt indpakket, havde endogsaa hvide Uldvanter paa. Det var tidligt om Foraaret (d. 9. Februar 1822). I den ene Vogn sad han med Arrestforsvareren og nogle Politibetjente. I den anden sad Byfogden og Fader. Saa kom de til Retterstedet. Han blev af Arrestforsvareren fulgt op paa Banken, hvor Skafottet var rejst, og der blev Dommen atter oplæst for Masser af Mennesker og for ham selv af Byfogden Rosenørn. Saa blev han fulgt hen til Blokken, hvorpaa han skulde lægge Hovedet. Han knælte ned, og Skarpretteren traadte frem. Jeg var ikke henne at se paa det, men min Fader har fortalt mig, hvorledes det gik til. Medens han knælede ned, bad han Byfogden om han ikke endnu en Gang maate læse sit Fadervor med sin Præst, hvortil Byfogden sagde ja. Men da de kom dertil: Forlad os vor Skyld, som vi og forlade vore Skyldnere,« huggede Skarpretteren til, og Fader kunde aldrig glemme den Blodstrøm, der da vældede ud.

En Trediedel af Byen brændte som Følge af hans Ildpaasættelse.

Under Branden løb jeg bort fra mit Hjem; man kunde ingen Steder finde mig. Jeg havde nemlig hørt, at Ilden var lige tæt ved Assessor Pedersens, Dommer, og saa vilde jeg hjælpe til at redde. Imidlertid gjorde Fader Anstalter for, at Moder og alle Børnene skulde ud paa Gjellerupholm, der laa uden for Varde. (Hos Børnenes Moster).

Jeg kom ikke med. Da jeg er færdig, løber jeg hjem, og paa Torvet ser jeg to Skikkelser, som jeg aldeles ikke kunde begribe, hvem var. Den ene havde til Hovedbeklædning en Serviet med en Knude paa hvert Hjørne, den anden havde bart Hoved og en Brændevins-Flaske i Haanden. Han med Servietten paa Hovedet var Fader, og han med Flasken var Byfogden. Han stod og skænkede for Brandfolkene, og Fader uddelte tørt Brød med en Klat Smør paa. Saa fik jeg at vide, at de andre var kørt ud til Gjellerupholm, og gik ud til dem. Paa Vejen hørte jeg min bedste Venindes Moder raabe højt: »Grete er væk; hun er kvalt i Luerne og brændt i Røgen!« - hun sagde aldrig det, hun mente.

Men Grete var løbet langt ud paa Landet og kom først hjem anden Dagen efter Branden. Byen blev bygget smukt op igen, og dermed forlader vi denne Historie«.

Længe efter at Oldemors erindringer var blevet trykt og udgivet, kom min Mor til Thorstrup præstegaard. Det havde gjort hende ondt, at nogle af familien tvivlede paa, hvad Oldemor havde fortalt. Mor selv var ikke et øjeblik i tvivl om hvert eneste ord. En dag var Mor nede hos gamle Ane, som boede i det lille hus nede ved Lindingbro. Det maa have været i 1908-1909. I Samtalens løb fortalte gamle Ane, at hendes mor havde været mellem de konfirmander, der var blevet kommanderet ud for at se paa Henrettelsen af den arme Skomager i Varde. »Og ved De hvad, Fru Østergaard? Lige netop midt i Fadervor, saa faldt Øksen.« Det var jo nøjagtig, hvad Oldemor havde fortalt. Og det er ganske naturligt, at præstedatteren kunne genfortælle ordene: Forlad os vor Skyld —, mens gamle Anes mor nøjedes med at sige: Midt i Fadervor. —*) Jo, man skal ikke tvivle paa Oldemors Erindringer. De siger Sandheden.

*) Anes Mor stod så tæt ved retterstedet, at blodet sprøjtede ud paa hendes hvide forklæde.

SLÆGTERS GANG

AF HANS HÅRDER

PÅ EN slægtstavle kan jeg se, at min slægt både på fædrene og mødrenes side gennem århundreder har levet på et strøg fra Give-Billund til Ølgod-Varde. Min far stammede fra Ullerup ved Give. Jeg husker endnu fra min barndom, hvordan vi kørte i fjedervogn de ca. 30 km fra Krusbjerg til Ullerup for at besøge min fars familie. Det var spændende, og der var meget at se på den lange vej. Vi kørte forbi dejlige gårde med mange køer på markerne. Vi beundrede de velholdte og veldyrkede ejendomme. Det gælder vist i særlig grad for bønder, at de kan glæde sig over andres ejendomme og indsats. Der er ikke nogen misundelse over, at andre har det bedre og måske er dygtigere end de selv.

Der er ikke noget konkurrentnid.

Jeg hørte for nylig om en mærkelig hændelse i forbindelse med min familie i Ullerup. Min fars mor døde, mens min far var dreng. Hans far giftede sig igen med en datter af gårdejer og studehandler Hans Bregnehoved. Da denne en gang havde været til studemarked i Husum og red hjem derfra, tog han på turen fra Kolding til Vejle ind på en kro. Her bad han om et glas mælk. Han fik det, drak det og faldt død om. Han havde de penge, han havde fået i Husum, i en pengekat om livet. Pengekatten var imidlertid væk da slægtninge kom til stede for at sørge for begravelsen. Mange år efter kom der et brev fra Amerika. Det var fra ham, der havde stjålet pengekatten i kroen. Han skrev, om der var efterkommere tilbage fra den mand, han havde bestjålet. Det var der, og i Ullerup betød det, at man anskaffede sig et komfur i stedet for den åbne kamin man hidtil havde klaret sig med. De stjålne penge kom tilbage i dollars (en krone = en dollar). Man har lidt ondt af manden i Amerika. Han må jo have følt sig tynget på samvittigheden gennem de mange år.

På slægtstavlen ser jeg, at min fars tipoldefar havde efternavnet Hag, vist nok udtalt Håg. Jeg spurgte en gang min far om, hvorfor han ikke havde beholdt dette navn. Han sagde: »Vi kunne ikke lide det«. Min bedstefar hed Hans Jacobsen og min far Andreas Hansen. Min far var født i 1859. Da var det almindeligt at danne et efternavn ved at tilføje et sen til faderens fornavn. der ud over kunne man jo have et fast slægtsnavn. men min far syntes altså ikke om sit slægtsnavn. Der er nogen, der ikke synes om særprægede navne. De vil hellere hedde som alle de andre. Nu var min far meget mørkhåret. han havde et iltert temperament, men fortrød hurtigt, hvis han havde handlet overilet. Jeg har tænkt på, om navnet Hag måske stammede fra de kartoffeltyskere, der i 1762 kom hertil for at opdyrke heden netop på de strøg, hvor min far er født. Min far var i hvert fald så langt fra typen på en sej jyde.

Slægtstavlen fortæller også, at min far nedstammer fra adelsmanden Jacob Grubbe (død 1655). Han tillod sig at få to »naturlige« børn, nemlig Knud og Helle Jacobsen. De fik ved faderens død overladt en gård i Modvig i Grindsted sogn. Når der kommer adel med i billedet, er det betydeligt lettere at følge afstamningen. Gennem Jacob Grubbe kan linjen følges til den danske kongerække, og stamfaderen bliver ingen ringere end Gorm den Gamle. Jeg er således i familie med den nuværende danske kongeslægt, men har ikke tænkt mig at gøre rettigheder gældende. Jeg opdagede imidlertid også, at jeg var i familie med pastor Eilif Krogager, Tjæreborg. Da jeg engang skulle betale en Tjæreborgrejse, sagde jeg til pastor Krogager: »Ja, vi er jo i familie, og du har vel ikke noget, der hedder familie-rabat?« »Nå, er vi i familie,« sagde Krogager. »— Det er vel til at bære. Ja, men så skal du få rejsen akkurat lige så billigt som alle andre«. Det var jo da rart at høre.

Min far var som nævnt af sydlandsk udseende og temperament. Han var en glimrende fortæller. Der var drama og farver over hans skildringer. Nu lærte jeg for et par år siden lærer Gertrud Elmegård i Givskud at kende. Det førte mig tilbage til min fars barndomsegn. Jeg genkendte landsbynavne, gårde og andre lokaliteter, som min far havde fortalt om fra sin barndom og ungdom. Jeg genopdagede også, at ved min bedstefars gård i Ullerup lå der en nedlagt kirke, Ullerup kirke, endnu med et lille stykke kirkegård til. Jeg kan tænke mig, at denne ganske sløjfede kirke kan have befrugtet min fars fantasi. Jeg husker, at han troede på varsler. Han havde oplevet det flere gange, bl.a.

i forbindelse med sin mors død. Hun døde, da min far var 10 år. Vi havde siden hen på gården i Krusbjerg en gammel nabo, der hed Kræ List. Han troede på genfærd, varsler og spøgelser. Min far og Kræ List holdt af at snakke med hinanden om alle disse overnaturlige foreteelser. Det påstås, at når de sådan havde siddet og fortalt hinanden om disse ting, turde ingen af dem gå ud i mørket. Jeg nævner dette som et tidsbillede. Vi er måske lige så overtroiske i dag, men på andre måder.

Min far led som barn af en sygdom, som gjorde, at han først kom i skole da han var 10 år. Han havde ellers let ved at tilgive, men han tilgav ikke sin lærer, at han ingenting fik lært. Når han spurgte om noget, fik han en øretæve og kunne gå ned på sin plads igen. Som voksen sagde han ved en bestemt lejlighed læreren tak for sidst.

I øvrigt havde min far forskellige pladser. Han var således staldkarl på Billund kro i seks år. Her knaldede han en ladeport i, så hestene løb løbsk for Estrups gendarmer, »de lyseblå«. I 1887 fik han plads på en gård i Ølgod sogn. Han blev ret omgående forelsket i gårdejer og spillemand, Peder Helt Haahrs unge datter Karen. Min far var på det tidspunkt 30 år. Karen var lige fyldt 18, da de blev gift med hinanden den 8. november 1889. Karen fik en ganske god medgift, og for den købte de to unge min fødegård i Krusbjerg.

Haahr-familien var kommet til Ølgod sogn i 1728. Da blev cand. theol. og hører (adjunkt) ved Kolding latinskole Ude Haahr kaldet til Ølgod og Strellev sogne. Denne præstegerning varede i mere end tres år. De sidste 47 år var han også provst.

En kort tid var han ejer af gården Jullingsholm ved Sdr. Omme. Ude Haahr fik en stor børneflok, 7 sønner og 8 døtre. Langt de fleste af den nulevende Haahr-slægt, og den er talrig, ikke mindst i Vestjylland, nedstammer fra provstens trettende og fjortende barn. Mange af dem, der nedstammer fra det trettende barn, er indre missionske. Ude Haahr var jo præst, mens Hans Adolf Brorson var biskop i Ribe. Dennes pietisme har måske smittet lidt af på Ude Haahr og hans slægt. Efterkommerne af det fjortende barn er derimod for en stor dels vedkommende grundtvigianere, ved et slægtsstævne karakteriserede en af talerne dem, der nedstammede fra barn nr. 13 som de sagtmodige, efterkommerne af barn nr. 14 som de frimodige. Behøver jeg at nævne, at jeg selv nedstammer fra nr. 14.

De mest kendte af provst Ude Haahrs efterkommere er nok Peder Helt Haahr og hans søn, der skriver sig Peder Pedersen. Er der igen

lidt uvilje mod de særprægede navne? Han blev dog altid kaldt Peder Helt Haahr ligesom faderen.

Den ældste Peder Helt Haahr levede fra 1812 til 1883. Han blev gift i 1832 med Karen Salomonsdatter og overtog samme år Lille Bjerregård på Lindbjerg mark. Karen Salomonsdatter døde allerede i 1834. Peder Helt Haahr giftede sig derfor med Karen Bertelsdatter fra Hessel, Hodde sogn (min oldemor). Den store landbrugskrise fra 1818-28 kastede endnu skygger. Det var fattige tider. Det var godt at supplere indtægterne, og det kunne Peder Helt og hans hustru. Peder Helt var en dygtig musiker. Han spillede ved markederne, unggilder, bryllupper osv. i et stort område fra Tarm til Varde. Vi har stadig bevaret en vals, som han har komponeret. Hans kone lavede jydepotter. Det blev til ganske gode indtægter. Efterhånden gik det dog fremad for landbruget, og ekstraindtægterne spillede en mindre rolle.

Peder Helt var stærkt optaget af åndelige spørgsmål. Han gik til gudstjeneste i Sdr. Omme, hvor han hørte den senere meget kendte præst Vilhelm Birkedal. I hans optegnelser er der en prædiken af V. Birkedal. Han har også nedskrevet salmer og sange, som han satte særlig pris på. Vi kan også se, hvad han lånte i sognebogsamlingen i Ølgod, bl.a. Ingemanns historiske romaner. Med landbruget gik det godt. Han arbejdede sig op fra små kår til jævn velstand. Han skriver om krigen i 1864: »Danevirke rømmet uden kamp«. Hvad har han tænkt ved det?.

I 1870 overlod han gården til sønnen Peder Helt Haahr (Peder Pedersen). Det er min bedstefar. Også han var en dygtig spillemand, men drev det kun i sine unge år som erhverv. Han fik en dygtig kone, og landbruget blev drevet godt. Det var blevet opgangstider.

Han glemte dog ikke sin kærlighed til musikken. I mørkningen kunne han tage violinen frem og spille kønt med bløde toner, undertiden vemodigt, undertiden muntert, vist mest for sig selv, men det var dejligt at høre på og satte spor i sindet, skriver hans søn, lærer P. Helt Haahr, Tistrup. Han nævner også at de en gang havde besøg af farbroderen Bertel Thorlund Haahr. Også han var en dygtig musiker. De to brødre fik fat på violinen og spillede de gamle melodier. De spillede nogle duetter, hvor de skiftedes til at have den førende og den ledsagende stemme. Det lød smukt, og de var så glade... Det er det, man kalder åndsliv.

Jeg er taknemmelig for, hvad slægterne har givet mig. Det var både

gå-på-mod og nøjsomhed. Jeg føler mig stadig hjemme i Ølgod sogn sogn, Ribe amt. Men jeg holder også meget af det Sønderjylland, hvor jeg nu bor. Det er mig en glæde at tænke på, at det bl.a. er vestjyder og sønderjyder, der læser disse linier...

Slægtsstævne 1963.

EN VARDEDRENG FORTÆLLER

FORLAGSDIREKTØR
JENS MEIER JOHANSEN

FØDT I Varde 1915. Udgået af Lunde skole 1929 v/førstelærer H. K. Kristensen. Maskinlærling, Carl Birchs Maskinfabrik, Varde, 1929-1932. Fortsat uddannelse i P. Klinges Grafiske virksomhed, København, 1932-34. Salgskonsulent, Danske Hjems Forlag 1934.

Salgs- og distributionschef, Tidens Kvinders Forlag, 1935-1940. Forlagsdirektør, Forlaget Liber I/S (faglig biografisk forlag) 1940-76.

Forestået: Produktion, tilrettelæggelse, udarbejdelse og forhandling af romanserier, filmbøger, tekn. håndbøger, Kulturhistoriske håndbøger, 5 millioner børnebøger samt 50 faglig biografiske værker, alle officielt i samarbejde med erhvervenes organisationer. Disse værker bringer en registrering af bl.a. 250.000 danske erhvervsdrivende.

Endvidere forestået — med aller højeste tilladelse — udgivelse af værket »De Kongelige danske Ridderordner«. 5 gange. 1950, 1954, 1960, 1965 og 1970.

Sideordnet virksomhed.
Udgiver af ugebladet »Lille Dame«, 1940-41. Kommitteret Georg Andersens forlag 1946-59 og Wangel forlag 1949-51. Direktør for »Teatret ved Furesøen«, 1938-40, for I/S »Dansk Amatørteater« 1938-41 Indehaver af Hotel Rågeleje Kro 1960-68.

Tillidshverv.
20 tillidshverv bl.a.:

Medl. af Dansk Distributionsudvalg 1934-40, medl. af best. Foreningen af Danmarks Badehoteller 1961-65, for Foreningen af Dan-

marks Turisthoteller 1965-1969, for best. af Helsingør Venstre 1972-76, for best. Præstø Venstre 1976-78, Formand Helsingørkredsens Oplysningsudvalg 1972-1976. Præsident for »De unges Kulturfront« 1933-40. Præsident »Fredsforeningens samarbejdsudvalg« 1947-49. Præsident »Komiteen Nordkystens Ungdom« siden 1964. Stifter af Rågelejeløbet 1963. Medlem af det særlige indiske udvalg 1947-49.

Æresmedlem i Dansk-Brasiliansk Selskab siden 1967.

ET TIDSBILLEDE

AF FORLAGSDIREKTØR, JENS MEIER JOHANSEN, PRÆSTØ
(KALDES JENS FRA VARDE)

MAN HAR hævdet, at jo længere man kommer ind i livet får man ofte mere lyst til at skrive end at læse.

Hvis den påstand rummer en grad af sandhed så skal det vel forståes sådan, at mange almindelige mennesker føler en indre trang til at skrive — måske om sig selv —, sine oplevelser, sin slægt og sin samtid.

Det er glædeligt hvis mange almindelige mennesker ville gøre alvor af sin lyst og trang på dette område — ikke for at føre sig frem eller af selvhævdende grunde — iøvrigt —, men fordi vi ofte savner et tidsbillede af almindelige mennesker — skrevet af dem selv.

Vi har mange og gode fremstillinger om kendte og berømte personligheders liv og virke, men fremtidens historieskrivning vil blive mere sandt og værdifuldt — hvis der er et materiale ved hånden om almindelige menneskers liv, erhverv og færden — skrevet af folket selv.

Havde man fra tidligere tider et sådant materiale til rådighed — da ville den historieskrivning vi i dag er bekendt med have set ganske anderledes ud og være mere righoldig og frodig.

Udgiverne af: »*Vestjyder fortæller*« fortjener en meget, varm tak for ideen med at udgive dette smukke værk og gennemføre det i 17 år.

Den vestjyske litteratur er blevet styrket med dette initiativ. Mange mennesker i alle kredse glæder sig til at stifte bekendtskab med denne årlige udgivelse, der med denne årgang kommer op på nummer 18 i rækken.

En enestående bedrift til gavn og glæde for fremtidens historieskrivning.

Man må håbe at mange i fremtiden vil tage sig sammen — og udarbejde bidrag om sine oplevelser til »Vestjyder fortæller« og dermed gøre Vestjyllands historie endnu mere righoldig.

Hensigten med dette værk — og dets grundtanke er ikke at beskrive Varde- og Omegns historie. Denne opgave er løst i første omgang af fagfolk og vil fortsat blive løst af fremtidens historikere. Formålet må være at fortælle om hvordan den enkelte almindelige »Vestjyde« opfatter sin hjemegn og hvad denne har oplevet — også udenfor sin hjemegn.

Min familie på min mors side holdt sit indtog i Varde i 1906, familien bestod foruden af mine bedsteforældre (som man dengang kaldte det) af en stor børneflok på otte, deriblandt min mor Nora Johansen.

Familien kom fra Skive hvor mor var født i 1897. Familiens første hjem var i Brogade. Men ret hurtigt flyttede man til *Smedegade 25.*

Jørgensens Pensionat, Smedegade 25. Varde. Oprettet 1910, nedlagt 1942.

Det må have været en noget særpræget familie der ankom til Varde ved århundredets begyndelse. Byen var ikke præget af rigdom og det var familien bestemt heller ikke.

Min bedstefar Jens Jørgensen var møllebygger og det er hvad man vil kalde et omrejsende erhverv. Man rejste efter opgaverne, altså efter

som der var møller at gøre istand, bygge eller udbygge. Familien havde boet flere steder på Sjælland og i Jylland — alt efter hvor der var noget at gøre. Børneflokken var født undervejs.

Min bedstefar var født på Skiveegnen som medlem af en udbredt familie der. Min bedstemor var født som datter af en fisker i Struer, som også var en udbredt familie. Familienavnet er Andersen.

Da man havde slået sig ned i Varde blev man ret hurtigt klar over at byen måtte være endestationen i tilværelsen for en familie, der alle var af jysk oprindelse.

Man købte — vist nok — med lidt *»lodder og trisser«* ejendommen Smedegade 25 og det blev et stamsted for familien indtil 1942. Min bedstemor begyndte en omfattende pensionats virksomhed under navnet: *Jørgensens Pensionat,* der efterhånden blev et virkeligt begreb i datidens Varde. En overgang med *64* faste pensionærer. Enkelte af disse havde et værelse ud til gården.

Da Varde stålværk kom, trak dette mange unge til fra andre dele af landet. Mange tilflyttere begyndte deres tilværelse i Varde i »Jørgensens Pensionat« og senere kom resten af familien og man blev fastboende i byen, ofte med min bedstemors bistand. Min bedstemor var utrolig godgørende og hjælpsom overfor alle — og særlig for tilflyttere der kom i pensionatet. Efterhånden kom der velstand i huset. Min bedstefars erhverv som møllebygger var et mærkeligt fag, der i virkeligheden bredte sig ind i 3 fag — træ, sten og jern.

I baggården i Smedegade indrettede han et værksted. Man kan altså bemærke, at det var et blandet erhvervsforetagende, der blev drevet i Smedegade dengang.

Mine bedsteforældre var rigtig nok også et blandet foretagende. Min bedstemor meget stærk troende og knyttet til missionsbevægelsen. Yderst godgørende bl.a. overfor Karen Jeppes missionsvirksomhed i Armenien. I livsopfattelse liberal. Min bedstefar socialist til fingerspidserne og meget optaget af foreningsarbejdet på dette område. Denne blanding i livsopfattelse er fortsat i slægten helt ind i 3. og 4. led.

I pensionatet måtte de 4 døtre hjælpe til på skift — der i blandt min mor — og de blev kørt hårdt. Det var fire meget smukke piger — og derfor særdeles meget omsværmet i datidens Varde. Et par af sønnerne måtte hjælpe til i møllebyggearbejdet. Min bedstefar arbejdede også en del sammen med det daværende Jernstøberi i Nørregade — hen-

holdsvis under indehaverne Th. Birch og senere Jakobsen - samt Korsholms maskinforretning i Sønder Varde.

Møllebygger Jens Jørgensen. Møllebygger i Varde fra 1906 til sin død 1942.

Dette at vedligeholde en mølle er en ting, der griber ind i mange ting og et samvirke på mange felter var en nødvendighed.

Min bedstefar var meget på farten — ud til de mange møllevirksomheder der var i gang i Vestjylland. Han kørte næsten altid på cykel med værktøjet bagpå — selvom der alligevel skulle en vogn ud med nye dele til den pågældende mølle. Var det — f.eks. den berømte Mølle i Sønderho på Fanø, der skulle have et eftersyn. — Så afsted på cyklen i den årle morgenstund til Esbjerg og med færgen til Nordby, på cykel til Sønderho og i gang med sagen og endelig retur på cykel og med færgen samme aften til Varde. Men hvis opgaven var af større omfang fandt overnatning også sted hos den pågældende mølleejer eller en gårdejer der havde egen mølle. Jeg har som barn været med min bedstefar ude på gårdene eller møller, hvor der fandt overnatning sted og det var noget af en festlig forestilling særlig ved aftenstid når man var samlet ved maden, selvom gårdejeren eller mølleren var hans faste kunde, så fik de meget klar besked på hvad de »satans venstre« bønder

kunne vente sig når socialdemokraterne kom til. En kaffepunch eller flere var meget midlet til at udveksling af synspunkter fortsatte til ud på de sene aftenstimer. Skade at man ikke har et af disse sammenkomster på bånd. Det havde været tidshistorie af høj karat.

Min bedstefar døde i 1942 og havde fortsat sin virksomhed til han fyldte 80 år. Min bedstemor døde i 1935. Nu er der ingen rigtige møllebyggere mere i deres oprindelige art og meget få pensionatværtinder. Det må være en opgave at tage fat på.

Jeg for min part er født 1915 i Smedegade 25 i Varde.

Hvordan var byen dengang — set som et folkelivsbillede —?

Byen havde mellem 4-5.000 indbyggere og der var ca. *70* værtshuse, kroer og hoteller til sammen. I en lille ejendom i Brogade var der to beværtninger med samme indgang og deling i forgangen når man var kommet ind af hoveddøren.

Baggrunden for disse mange beværtninger var de meget store »Varde markeder«, hvor tilstrømningen var utrolig stor af folk og kvæg. De 70 beværtninger slog ikke til, mange af de stedlige værtsholdere havde tilladelse til opstilling af telte for udskænkning og alt var fyldt til sidste plads og lidt til — både nede i byen og på den nedlagte markedsplads ved Østervold. Disse berømte Vardemarkeder satte byen på den anden ende. Kvægmarkederne og den ugentlige »grisetorvedag« holdt liv i de alt for mange beværtninger. På almindelige dage var de fleste af dem tomme.

Jeg kom til at leve mine første 6 leveår i Smedegade, men kom senere mere end en gang om ugen til Varde og fra mit 14 til 17 år boede jeg igen i Smedegade 25. Hvad var der yderlig, der kunne sætte byen på et ekstraordinært plan? Set med mine øjne fra »Jørgensens Pensionat« var det de store Cirkusbesøg og det på grund af, at mange medarbejdere ved de respektive Cirkus havde »Pensionatet« som baggrund, enten med mad, eller hvis der var ledige værelser, var disse til rådighed for medlemmer af »staben«, der ikke ville bo i vogn. Mieherne trak dengang som overalt i Jylland.

Men et tidsfænomen var den tidligere mesterbryder Beck Olsen, der havde fået et cirkus op med sønnen, Manfred, som hestedressør. Hestebestanden var fin og navnet Beck Olsen trak. Beck Olsen selv var ganske fuld af løgn og pral, det var han kendt for over hele landet.

Jeg husker ham tydelig fra da jeg var seks år, han kom ned i »pensionatet« og skulle bringe noget med regnskab i orden vedrørende arti-

sterne. Jeg gik hen til »Kæmpen« og sagde: »Er det rigtigt at du har været Verdens stærkeste mand«? Svaret var: »Hvad fa'en bilder du dig ind knægt — jeg *er* verdens stærkeste mand«. Men sagen blev bragt i orden, jeg fik en tikrone seddel af ham. Det var en formue i 1921. Han bad mig om at følge ham og bære hans taske op til Cirkuspladsen. Han var »stor i slaget«, men senere gik det ham ikke så godt.

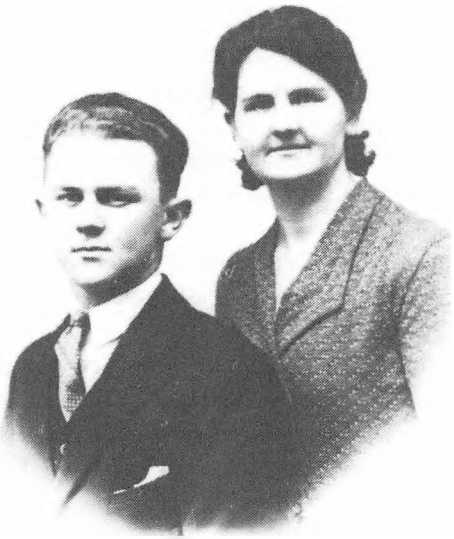

Nora Johansen og søn.
Billedet er taget i Varde april 1932. Nora Johansen døde i Lunde 1982.

I 1921 flyttede jeg til Lunde stationsby. Min far Chr. Møller Johansen født i Oksbøl 1894 var uddannet slagter hos daværende slagtermester Chr. Vad, Oksbøl 1910-1913 og derefter som pølsemager hos firmaet M. Grundt, Fredericia. Min far etablerede sig som selvstændig slagtermester i Lunde i 1918. Først indlejet i »Hans Thomsens Hus«. Det var en landejendom i det nuværende skolegade ved siden af Lunde Kro. Hans Thomsen drev et mindre landbrug, men der var en lille butik til leje og mulighed for slagtning. Privatboligen var derfor indtil 1922 i et andet hus i Stationsbyen. Hans Thomsen solgte så ejendommen til mine forældre og købte en anden landejendom i Stationsbyen og vi flyttede ind i huset hvor slagterforretningen var. Der blev forret-

ningen drevet indtil 1937, da flyttede de forretningen til Kirkebyen, hvor den blev drevet indtil 1963 af mine forældre.

Hvordan var Lunde i 20erne?
Sognet havde 1100 indbyggere ialt, men der var flere ret bratte skel i sognet: Stationsbyen, Kirkebyen og så dem ude på gårdene. Det var begreber hver for sig. Vi, der var børn af de erhvervsdrivende i Stationsbyen eller Kirkebyen, var i daglig tale benævnt efter hvor vi boede og derefter vore forældres erhverv. Således blev jeg i hele min skoletid i Lunde kaldt »Slagterens Jens« (på jysk æ Slavters Jens).

Forleden da jeg var i Lunde, opdagede jeg, at det kaldes jeg stadig — og det er jeg ikke spor ked af.

Det var ikke nemt at være landslagter, meget var der at kæmpe med — særligt når man tænker på hvor let dette erhverv er i dag — hvor det er delt i flere afdelinger.

Jeg er stolt af, at det er faldet i mit lod senere i livet at blive udgiver af det store officielle standværk »Slagtererhvervet i Danmark«, to gange henholdsvis 1958 og 1968.

Den rigtige landslagter skulle ikke blot være veluddannet som slagter, — men i ligeså høj grad pølsemager og have indgående kendskab til levende kvæg og disses opdræt, men også være sælger og endelig rigtig handelsmand med hensyn til opkøb af kvæg. Et blandet erhverv set med 80ernes slagtere i tankerne.

Det var en særpræget oplevelse at være barn i en landsbyslagterforretning i 20erne. Der skete alt muligt i dagens løb — lige fra slagtningen i de meget tidligere morgentimer og senere når butikshandelen begyndte. Senere igen skulle vognen gøres istand og fyldes med kødvarer og sendes afsted for at sælge kødvarer rundt omkring. Endelig i aftentimerne var der ofte besøg af landmænd hvor der blev talt i timevis om tilbud af kvæg eller svin, til salg og slagtning. Det kunne gå lidt trangt ind i mellem, men røg der et par punche ned så var det ligesom om forhandlingerne gik lidt mere fremad til en afslutning.

I dag hvor vi i den daglige omgang i forretnings — og det offentlige liv taler næsten et ensartet sprog kan det virke utroligt at man for blot 62 år siden kunne have en art sprogvanskeligheder — om end i mindre grad i en lille landslagterforretning på Vardeegnen. Men det var tilfældet da min mor begyndte at passe butikken i 1920 i Lunde stationsby. Sagen var at min mor talte en art købstadsjysk. Måske det vi i dag vil

kalde — det nærmeste af rigsdansk — hvorimod min far og kunderne talte »*ravvestjysk*« og det gav navnlig i de første år anledning til mange utrolige morsomme misforståelser.

Chr. Møller Johansen. Slagtermester i Lunde 1913-63. Død 1972.

En landslagterforretning var i tyverne næsten som et barometer på landets økonomiske situation. Landbrugskrisen kom også til i en periode den gang og varede til nogle år ind i 30erne. man tror det næppe — men det er rigtigt når mine forældre senere har fortalt at der var tider i nævnte år hvor man dårligt kunne sælge et pund oksekød til 25 øre.

Trods alt kom der god gang i forretningen og denne kom en overgang til at omfatte en betydelig engros virksomhed med levering af kød- og kødprodukter til de øvrige landslagtere og en del slagterforretninger i Varde, hvor der dengang var 14 selvstændige slagtermestre og en overgang flere og mange af disse ville ikke forestå selvstændig opkøb af kvæg og slagtning. Dette blev grundlaget for et betydelig engros salg fra Lunde.

I dag kan vi notere at landslagteren i sin oprindelige form er ved at forsvinde og dermed et folkelivsbillede. Også i købstederne er der sket

en ændring, se blot på Varde. De 14 slagterforretninger er borte og salget af kødprodukter foregår under andre former.

Landslagterens saga i sin oprindelige form, kan i nogen grad, altså med få undtagelser, derfor godt skrives. Jeg tillader mig derfor, at bringe et citat af en tale jeg holdt hos »Danske slagtermestres Landsforening«, i anledning af udgivelse af værket »Slagtererhvervet i Danmark«, første udgave 1958. »Mange mennesker udenfor erhvervet har kun svage forestillinger om slagteren og hans erhverv og har måske kun forestillet sig ham som en stor kraftig fyr med stiv hat og truget over nakken, fuld af handelsfiduser og godt bondesnu. Men vort nuværende høje stade i kødforsyningen er opstået og udviklet rundt om i landet i de mange små slagterforretninger. Slagterens gerning er uendelig dagligdags og — skal være det. Den betragtes måske af hans medborgere med et overlegent smil. Dette er med uret. I slagterens gerning, at skaffe hans medborgere den daglige føde, er han arvtager af fordoms jægere og han står endnu mere end nogle andre i pagt med naturens inderste væsen« (citat slut).

Vi står igen overfor et erhverv, der er ved at glide ud af det Vestjyske folkelivsbillede og det er vel forståeligt, at jeg er glad for at jeg i min gerning som forlagsmand i god tid kom til at forestå udgivelsen af »Slagterens historie«.

Hvordan var iøvrigt livet i en Vestjysk landsby på Vardeegnen i 20erne?. For det første var landsbyerne præget af de ret mange små virksomheder indenfor handel og håndværk. Meget ofte indtil flere i samme fag. dernæst var disse landsbyer præget af et stort og aktivt foreningsliv og den partipolitiske meningsudveksling var stærk. Men det var også »originalernes paradis«. Man kan se et helt »typegalleri« for sig — hvis man tænker tilbage på sin barndom — og man holdt sig »på stedet«. I min barndom var der mange på »Vestbanen«, der aldrig havde været højst længere end i Esbjerg. En kontrast hertil var den store emigration blandt de unge, hovedsagelig til Canada og U.S.A. Enkelte, særlig i begyndelsen af 20erne til Argentina, hvor der i dag er flere efterkommere af vestjyder fra denne tid.

Min skolegang begyndte i Lunde skole i 1922, der dengang havde 90-100 elever. I sognet lå endvidere den nu nedlagte Frøstrup skole, der havde ca. 90 elever. Det var under den såkaldte »Vestjyske skole lov« det vil bl.a. sige at vi fra maj til september kun gik en halvdag om ugen i skole i disse måneder. Dette gjaldt dog kun de ældste klasser.

Formålet med dette var oprindeligt at børn i disse klasser kunne være til hjælp hjemme på gårdene. For os børn fra håndværker og handelserhvervene var ordningen lidt utidssvarende, men bevirkede også at flere af os børn fra Stations- og Kirkebyen prøvede for en sommers vedkommende at være såkaldt »dreng« på en af sognets gårde. For mit vedkommende blev det dog hos sognerådsformanden i Kvong, Gårdejer Chr. Maegård, der havde en stor og smuk gård lige i udkanten af Kvong by. Det blev dog kun en sommer, men det var en særpræget oplevelse at være en sommer på en stor veldrevet gård, der var præget af velstand og et relativt stort folkehold.

Lunde skole havde dengang kun 4 klasser. Personalet bestod af 1 lærerinde og 2 mandlige lærere, deraf den ene med titlen førstelærer. Førstelæreren var H. P. Hansen en særpræget type man slet ikke ser noget sted i vort samfund i dag. Han drev ved siden af sin stilling en mindre landejendom midt i Kirkebyen. Han var en begavet mand, men var man uheldig kunne man meget nemt »få en på siden af hovedet«.

H. K. Kristensen havde været 2. lærer i Lunde fra 1918-1921, 1921-1926 var han førstelærer på Frøstrup skole.

I 1926 vendte han tilbage til Lunde skole som førstelærer og da fik jeg ham som lærer. H. K. Kristensen var født i 1895 i det daværende Hostrup sogn ved Varde og udgået fra Ribe seminarium i 1916. Undervisningen hos H. K. Kristensen med hele hans optagethed af historiske emner kom til at præge mig for livet og der er ingen tvivl om at det var denne undervisning af en enestående mand i en lille landsbyskole, der dannede grundlaget for min senere tilværelse igennem 42 år som forlagsmand, hvor jeg kom til at forestå udgivelse af over 50 store officielle standværker hvor historisk grundviden var en absolut forudsætning. Undervisningen hos ham var som nævnt af særligt karakter og særlig for mig, der fra barnsben havde en naturlig videbegærlighed overfor historiske emner og det bevirkede også, at jeg de sidste to skoleår fik mange ekstratimer med ham privat om historiske emner.

Fra 1923 hvor han udgav Lunde sogns historie fortsatte han næsten til sin død i 1981, udgivelse af et væld af større — og mindre — værker alle med lokalhistoriske emner. Dog fortrinsvis emner, der kunne henføres til Vestjylland.

Jeg bevarede forbindelse med H. K. Kristensen til hans død - og er sikkert den eneste af hans elever, der har hele hans samlede produktion af lokalhistoriske værker - ligersom han ejede de fleste af de værker

som i tidens løb er udgivet på min foranledning og det var han meget stolt over.

I dag, er den lille landsbyskole med de få elever og et lille lærerhold, der fulgte eleverne hele skoletiden igennem ved at være en saga blot. Der er her lejlighed til at fremhæve disse skolers store værdi. Den fortællekunst, der her blev dyrket fik stor betydning for eleverne livet igennem. De børn, der udgik af disse skoler var godt udrustet til at møde livet i alle dets former. I min skoletid var sommerlandet ude mod vest et helt andet begreb end i dag - selvom havet lå ganske nær så blev det ikke til mere end højst et eller to søndagsbesøg - årligt til »æ hav« for de fleste familier. Nogle kom der aldrig. Den første gang jeg så Vesterhavet var på en søndagstur i hestevogn med mine forældre til Nymindegab Kro. Da var jeg 7 år. En søndagstur til »æ hav« bestod af kaffe på kroen og muligvis, at man gik en lille tur langs stranden og smed sokker og sko og soppede lidt i vandkanten. Badeliv i nuværende forstand var bestemt ikke et udbredt begreb iblandt den lokale befolkning. Dette at have et såkaldt sommerhus ved havet var et næsten ukendt begreb i 20erne. Det var en ting, som nogle enkelte fjerntboende havde, fortrinsvis folk af en bestemt klasse fra København.

Blåvand og Nymindegab Kro var kendte fra før århundredskiftet og her holdt jægerne til samt den svagt begyndende turisme og det nye badeliv, der fra århundredets begyndelse fandt frem til Blåvand og Nymindegab.

Efter den 1. verdenskrig kom først Vejers Strand, med enkelte spredte sommerhuse og efterhånden et par hoteller og pensionater. Senere blev Henne strand rigtig opdaget, det skete med en svag begyndelse i 1928-1930. Første gang jeg så Henne Strand var i 1929. Da havde de sydvestjyske Ungdomsforeninger henlagt et stort ungdomsstævne dertil, med flere indbudte talere, folkedanserstævne og meget andet. Vi var flere hundrede unge taget derud, men det hele druknede i et håbløst regnvejr og et voldsomt stormvejr, der var ingen steder at søge ly for uvejret, der var kun et par enkelte huse og et ganske lille opstillet kaffetelt ved siden af den eneste vandpumpe der fandtes på stedet. Enhver kan forestille sig at det blev en bedrøvelig forestilling. Sært at tænke tilbage på når man ser Henne Strand i dag, hvor der er gang i alt året rundt - både i de hundredevis af fritidshuse og i forretningslivet. Mine forældre købte iøvrigt hus ved Henne Strand i 1946 og det blev opnævnt efter min ældste søn Ole, der nu bor i U.S.A. Huset ligger

der hvor det omtalte kaffetelt var opstillet i 1929 og var nabo til den berømte »RAV MADS«. Huset er nu turistforeningens kontor. Blåvand har haft en mere langvarig udvikling. De meget omtalte »Blåvandshuse« blev for de førstes vedkommende allerede opført før og lige efter århundredskiftet. Mange kendte Københavnerfamilier begyndte som sommergæster på Blåvand Kro, før de byggede hus i Blåvand. Som ganske ung var min mor Nora Johansen en sommer servitrice på kroen og kunne fortælle lidt om klasseforskellen mellem de lokale og »de fine« Københavnere der beærede kroen med et besøg — for et par uger — med hele familien. Gæsterne kom i hestevogn fra Oksbøl station og blev modtaget med megen anstand og dyb bukken. Var man særdeles flink og bukkede på de rigtige tider kunne der såmænd godt falde en ekstra 10 eller 25 øre af til personalet. Min mor fortalte bl.a. om grundlæggeren af Nordisk Film Generaldirektør Ole Olsen, der ofte holdt ferie på kroen med frue og alle børn. Når Ole Olsen og familie ankom fra Oksbøl stod hele personalet og kroparret opstillet foran Kroen til modtagelse. Min mor opnåede at få 2 × 10 øre i drikkepenge af Generaldirektøren, som en særlig erkendelse i de tre uger opholdet varede.

Den ene af Ole Olsens børn var den senere Generalkonsul, advokat Eugen Olsen. Han blev senere fra 1952-70 formand for bestyrelsen af mit forlag. Verden er lille og tiderne skifter.

Et særligt kapitel for mig både i min barndom og senere hen i livet er øen Fanø. Lige fra mit første møde med øen, på et skolebesøg i 8 års alderen faldt jeg pladask for det liv der rørte sig her og den særlige stemning, der er over øen. Den gang var Fanø præget af en meget kort højsæson på Vesterhavsbadet med et mondænt liv om de store hoteller der.

Jeg har fulgt livet på Fanø siden mit 8. år - altså nu 59 år, og er kommet der sommer og vinter, alt som tiden har tilladt det og har på denne måde nøje fulgt udviklingen der. Man kan roligt bemærke, at der er gået tradition i denne glæde - over Fanø, idet begge mine sønner hver gang de besøger Vestjylland også besøger Fanø, uanset årstiderne. Der er mange der har spurgt om grunden til, at min spisestue bliver kaldt Fanøstuen, men hvis man ser sig om er der i mit hjem ca. 20 malerier fra Fanø, særlig placeret i denne stue. Fanø er et særligt begreb i den vestjyske kultur og man kan kun glæde sig over at der, trods den voldsomme påvirkning udefra, man her er udsat for, stadig gøres et bety-

deligt arbejde af ægte og redelig art for at Fanø stedse skal være noget særligt i den vestjyske kultur.

Da min skoletid gik på held meldte spørgsmålet om hvad jeg skulle være efter skoletiden. Drenge har, gud ske lov, en levende fantasi og gør sig mange forestillinger om de voksnes verden. Flyvning var jeg meget optaget af. Det var i disse år de store flyvetogters år. I 1926 var nordmanden Roald Amundsen fløjet over nordpolen og polhavet med luftskibet Norge fra Svalbard til Nordamerika. Amerikaneren Ricard Byrd var fløjet direkte fra Svalbard til Nordpolen og retur. I 1927 fløj Charles Lindberg alene over Atlanten fra New York til Paris og hele verden stod på den anden ende. Jeg slugte alt hvad der blev skrevet om disse togter og tanker om at skulle være flyver var der rigtignok også, men det blev naturligvis afvist som noget vrøvl. Noget mere nærværende var at jeg fra en ret tidlig barndom havde følt en stor tiltrækning overfor hotelfaget. Særlig de store hoteller, og deres virksomhed betog mig mere og mere som alderen skred frem. Det der optog mig mest ved dette fag var, at der kom og gik folk af alle arter og samfundslag og her blev der afholdt fester og møder, et virkeligt liv udfoldede sig. Man var altid omgivet af mennesker.

Det var i den tid almindeligt, at tjenerne var iført kjolesæt. Tjenere blev dengang kaldt Kelnere, jo der var stil over det hele. Drømmen om at eje et hotel var naturligvis også inde i billedet.

Enhver dreng har sine drømme, det er drømme og fantasi, der får tingene frem hele livet igennem. I den grå hverdag vil man ikke indrømme det på trods af, at det er en kendsgerning, at al handling i større format er begyndt med en art drømme. Mange opnår opfyldelse - andre aldrig. Sagen var derfor, at jeg besluttede mig til at komme i Kelnerlære på et stort hotel og uden at fortælle min familie det henvendte jeg mig, 13 år gammel, på det daværende Damkiers Hotel, Varde, der dengang var det førende i Varde. Det er der politistationen nu har til huse. Jeg talte med hotellets førstemand, og søgte læreplads til den tid jeg var konfirmeret og udgået af skolen. Man var sikkert forbavset på hotellet for det var næppe almindelig den gang, at en skoledreng selv henvendte sig om en læreplads. Jeg fik imidlertid blankt ja, man ville gerne have mig som lærling.

Da min meget troende bedstemor der som nævnt var stærkt knyttet til missionsbevægelsen hørte dette fik piben en helt anden lyd. Efter samråd med min mor blev der sat en stopper for dette foretagende. Jeg

skulle absolut ikke i kelnerlære og løbe rundt og være »bakkesvinger«, altså der blev ingen bukser af det skind. Meget morsomt at tænke på, at jeg senere hen i livet omkring 1960 i ca. 10 år blev ejer af et landskendt hotel på den sjællandske nordkyst og drev det selv sideordnet med min forlagsvirksomhed. Forresten den hidtil eneste aktive danske forlagsmand, der samtidig var aktiv hotelejer.

Man kan her igen sige at gammel kærlighed ruster ikke.

Læreplads i Varde 1929-32.

Der kom nu en tid hvor udviklingen blev sat igang. Nu så mange år efter er det svært at genskabe alle enkeltheder i tilværelsen og den verden man var omgivet af for over 50 år siden. På lang afstand må en vis ubestemthed og fortegning blive uundgåelig, men hukommelsen - mindet har fordele - der oprejser manglerne. Ved at eliminere detaljen klarerer den billedet som en helhed. Ligesom malernes pensel finder den større værdi i livets realitet dets indgreb - end i fotografisk kunstfærdighed.

Enkelthederne fra min sidste skoletid i Lunde er gået tabt i min hukommelse, men jeg husker, at overvejelserne angående en uddannelse kørte frem og tilbage.

Enden på det hele blev at det lige før min konfirmation blev aftalt, at når skolegangen var endt skulle jeg i lære hos Maskinfabrikant Carl Birch, Østervold, Varde. Virksomheden lå der hvor nu møntvaskeriet ligger, dog med Nordholts margarinefabrik imellem. Carl Birch var en ældre veluddannet mand, søn af indehaveren af det nedlagte »Varde Jernstøberi«. Virksomheden arbejdede med landbrugsmaskiner og fremstilling af en såkaldt landbageovn, som Birch havde taget patent på. Det var aftalen, at jeg kun skulle være i firmaet i 3 år og så til fortsat uddannelse i København. Det var et mere end mærkeligt foretagende jeg var dumpet ned i. Kontaktevner overfor landboer havde Birch ikke og det var dog en nødvendighed for et firma af denne art. Landbageovnen var næsten umulig at sælge, for ingen kunne se hvad den skulle bruges til. I de 3 år jeg var i virksomheden solgte vi kun 3 ovne og dem solgte jeg ved udstillinger på markedspladser - til Birchs store undring. Sagen var nok at jeg var mere sælger fra naturens hånd end tekniker. Det viste fremtiden også. Under læretiden boede jeg igen i Pensionatet i Smedegade 25.

Varde i 1915 har jeg beskrevet, men i 1929-32 var byen vokset til

6500 indb. og noget forandret. Disse år var præget af den store landbrugskrise og det virkede også på byens erhvervsliv i negativ retning. Men der var trods alt liv og foretagsomhed i byen og Varde var en by, der var dejlig at være helt ung i.

Der var et hold af mange friske unge i byen dengang. I virkeligheden var det et helt særlig sammentræf, men de satte liv i byen og forstod at holde sammen trods det, at der unægtelig var store klasseforskelle. Det var en ting der ellers meget prægede byens liv. I de ældre årgange holdt man sig meget i en klassedeling. Der var to foreninger i byen som virkelig betød noget på det selskabelige felt. Den ene var »Varde Amatørforening« der holdtes festerne kun med eget 16 mands orkester. Foruden baller havde denne forening en årlig revy, der godt kunne skabe røre i byen.

Den anden forening på det selskabelige felt var den »Den selskabelige«, der dengang var meget fornem og exclusiv. For at blive medlem skulle man have to ældre medlemmers anbefaling og det kunne godt volde lidt besvær, men lykkedes for mit vedkommende.

Når der var fest i »den selskabelige« var forældrene med borgmesterparret i spidsen altid til stede og festen begyndte altid med underholdning af høj klasse og derefter festbal til stort orkester. Foreningen havde kun få og særlige fester. Derimod skete der ret ofte noget i Amatørforeningen. Foreningerne var således meget forskellige af karakter, men der var stil over det og det var morsomt. I sommertiden var der også 2-3 gange dans i Arnbjerg Pavilionen og der måtte man gerne blive set, men var man blevet set på »Jernkroen« så var man for tid og evighed færdig i den »selskabelige forening«.

Ellers gik man ikke ud som de unge gør i dag - flere gange om ugen. Weekend var der ikke noget der hed. Alt var igang til lørdag aften. Derfor var søndagen den egentlige festdag.

Vi unge gik kun ud »klikevis« aldrig parvis. Lørdagaften mødtes vi på Biblioteket. Det var en tradition - hvor mærkelig det end lyder. Et andet mødested hvor pigerne også måtte komme for forældrene var Konditoriet »Kræmmerhuset i Kræmmergade« Det var lidt fint dengang og borgerne i Varde passede på deres døtre. En anden tradition var at man gjorde sig lidt istand og gik en tur op ad Kræmmergade mellem 17-18 inden spisetid - da der her var skik for, at man mødtes og hilste på hinanden og så fine ud og høfligt tog hatten af for alt og alle. Men ganske særlig for de smukke »Vardepiger«, der også kendte ruten

om ad Kræmmergade mellem kl.17-18. Kl. 18 var gaden tom. Folk var gået hjem til aftensmaden, Borgerskabet, deres døtre og sønner havde hilst på hinanden.

I april 1932 slog for min og mange andre unge afskedens time med Varde.

Vi var mange der drog ud, og få er kommet tilbage, men det er sikkert at de fleste stadig føler sig knyttet til Vardeegnen og den udvikling der foregår her. Det er en kendsgerning, at des længere man kommer ind i livet jo stærkere bliver tankerne for ens fødeegn. For mennesker der er vokset op i en by, er der en eller et par gader over alle andre, det er dem, som livet begyndte i, og hvor man - mellem stenbroen og aftenstjernene - erfarede det, som en digter har sagt; de første sande ting. For mig er det Smedegade i Varde og dernæst Kræmmergade.

Jeg vil altid huske en bestemt dato i året og mindes den hvert år. Det er den 22. april, som er afrejsedatoen i 1932 for min afgang fra Varde til København, hvor min livsgerning kom til at falde. En slægtning der modtog mig for enden af hovedtrappen på Københavns hovedbane påstår, at min første replik - da jeg kom op af trappen var:

»Hvad fa'en ligger København
på første sal?«

Og den replik er blevet hængende på mig siden. Men om København ligger på første sal eller ej, så fik jeg et rigt liv der, indtil jeg trak mig tilbage og flyttede til Præstø 1976.

En anden betegnelse, der har hængt på mig hele livet igennem er tilnavnet »Jens fra Varde«, mange kan end ikke finde ud af hvem jeg er, hvis jeg ikke bruger tilnavnet. Det er jeg stolt af.

OM VALGFLÆSK OG VALGSTEMNING I ET LANDSBYSAMFUND I TYVERNE

AF LÆGE J. P. KARKOV, BRAMMING

»LÆR AT vælge og vrage« ... Således lød Rektor Kr. Bruuns Afskedsformaning til os nybagte Studenter på den gamle Statsskole i Esbjerg i 1937. Fornuftige Ord. Jeg var næsten 23 År og mente egentlig at have lært det, idet jeg 19 År gammel VALGTE Studievejen og Vragede Landbruget, hvor jeg ellers naturligt hørte hjemme. Sikkert et stort Tab for Landbruget. Godt at dette Erhverv er fortrolig med Afsavn.

På de forskellige Livsområder var der ikke så mange Valg i Tyverne. Mor kunne vælge mellem kogt eller stegt Flæsk fra Saltbaljen. Nu skal der foretages nervepirrende Valg mellem diverse Tilbud i Supermarkedet hver Dag... Dengang VALGTE man sin Livsledsager. Nu vælger mange sig en ny Samlivspartner flere gange om Året... Inflationen mærkes over alt — også på Kærlighedsmarkedet.

Forfatterens hjem, året 1919. Drengen i midten er forfatteren.

Det er helt klart, at et Rigsdagsvalg dengang blev modtaget som en kærkommen Afveksling i en ret monoton og slidsom Tilværelse... Endelig en Lejlighed til at vælge og vrage. I Tyvernes Landsbysamfund var Radio og TV ukendte Fænomener. Vi havde blot Aviserne og Forsamlingshuset. Vil man fornemme blot lidt af Valgstemningen her, må man vide lidt om Landsbyens Beboere og Dagligliv.

I 1914 blev jeg ved en Skæbnens Begunstigelse født ind i et sådant Samfund. Stenderup Fællesmark i Føvling Sogns vestligste Del. Mit Fødested var en mindre Landejendom på 22 Tdr. Land. Her var Verdens Centrum — for mig altså. Sådan er det stadigvæk. Når jeg på Campingture rundt omkring i Vesteuropa ikke har kunnet hitte de Verdenshjørner, som er en Livsbetingelse for enhver ægte Vestjyde, har jeg i Tankerne stillet mig op udenfor mit Hjems Dagligstuevindue - Stik Syd har jeg Hans Hansens Skorstenspibe. Så er jeg igen orienteret. Dengang havde vi virkelig Skole GANG. Over 3 km til Stenderup Skole. Formentlig for at skåne vore Ben var vi dog fri for Skolegang hele Sommeren, fra vi var 11 År gamle. Tidens effektive Middel mod Skoletræthed!

Dette lille Landsbysamfund havde 12 små Landejendomme fra 3-25 Tdr. Land. Desuden 2 eller 3 jordløse Huse. Her fandt lige så mange Familier deres Eksistens. Med den lave Levefod var der ikke Tale om stort mere end lige Eksistensen. Antallet af Børn svarede ret nøje til Antallet af Køer. I mit Hjem 7 Børn og 7 Køer. En smuk Tradition som i Dag er uigennemførligt grundet tekniske Vanskeligheder. Til en af de mindste Ejendomme var knyttet et Smedeværksted. Til en anden et Skomageri. En tredie havde et Snedkeri. En fjerde havde den lokale Pressetjeneste, som hun varetog med stor Iver. Til dette job var knyttet et nok selvbestaltet Kald som Moralens Vogter. Som følge deraf havde hun altid meget travlt. Det har alle Pressefolk. De er under konstant Tryk og Pres, som Navnet antyder! I en akut Stressituation - hvor ikke mindre end tre unge Piger var blevet gravide uden Udsigt til at gå til Altret med en Mand altså — udlejede hun sine to Tdr. Land til sin Far. Hun var nemlig selv Journalist, Redaktør og Avisbud. Dog var hun fri for Besvær med Typografer og Trykkeri. Hun overbragte Nyhederne mundtligt til Befolkningen uden fast Honorar. Dog fik hun ofte en god Kop Kaffe og lidt Slagtemad. I travle Perioder hjalp Ane hende. Men Ane var slem til at misforstå Nyhederne. Så måtte det hele gøres om Dagen efter, af Redaktøren selv. De mindre væsentlige Nyhe-

der, som ikke vedrørte Stenderup Fællesmark eller dens nærmeste Omegn, fik vi gennem Vestkysten. Den var døgngammel, når den kom med Posten. Stines Nyheder var friskere. Ofte kom de før Begivenhederne var sket. På dette Punkt har hun jo dannet Skole for mange Aviser. Trods den Kendsgerning, at Stine var tandløs, mindes jeg hende alligevel med salig Fryd — hver gang jeg ser Ekstrabladet.

»Hun turde, hvor andre tav«

En Eftermiddag i Midten af Tyverne havde hun i Vestkysten — som var nået til Gørding — set at vil skulle have Valg. På sine gamle Ben ilede hun fra Hjem til Hjem for at meddele Nyheden. Vi fejrede altid et Rigsdagsvalgs Begyndelse med at spise Valgfisk i det lille Hjem. Far ville have et Festmåltid, og det var Fisk - også - dengang. Et Valg kunne vel kun betyde en Bedring for ringere end det nu var, kunde det jo ikke blive. En i vore Dage heller ikke helt ukendt Indstilling. På selve Valgdagen fik vi Valgflæsk. Paneret, salt Flæsk godt belagt med Løg og med Persillesovs. Til daglig fik vi mere ramsaltet stegt Flæsk, direkte fra Saltkarret. Så rationerede det sig selv. Køleskab og Fryseboks var jo ukendte Fænomener.

Flertallet i vores Landsby var solide Venstrefolk. Konerne — ja, vi anså det for højst uægteskabeligt — tangerede utroskab — hvis de ikke stemte som deres Mænd, som jo dog i enhver mulig Betydning af dette Ord var deres Herrer. Forøvrigt var Mændene skam (også) dengang glade for deres Koner. Men de fleste var viet efter Ritualet — hvor Præsten tilspørger Kvinden: »Vil du være din Mand hørig og lydig?« Konerne blev behandlet efter Skriftens Ord, som skrøbelige Kar. Nu er der jo nok mere Tendens til at behandle dem som skøre Krukker, at dømme efter antallet af Skilsmisser.

To af Byens Indbyggere var overbeviste og uforbederlige radikale. En var i flere År under stærk Mistanke for at være Socialdemokrat. Det var omtalte Hans Hansen — efter hvis Skorsten jeg stadigvæk tager Pejling ved Forsøg på Orientering. Han havde en meget lille Ejendom og en meget stor Mælketur på 8 Timer daglig Søndag og Søgn. Mistanken gemtes dog væk i lange Perioder som Følge af, at han var en intelligent Mand og god og hjælpsom Nabo. Hans to Børn, Mie og Bror kom hver Søndag Formiddag til mit Hjem med en stor Buket Blomster til min invalide Faster. Friske og pæne trods de små Forhold i Hjemmet, sendt af deres dygtige og dejlige Mor. For ikke så længe siden opdagede jeg, at »Bror« er identisk med vor forrige Trafikminister

J. K. Hansen, som er ca. en halv snes År yngre end jeg. (Dette skrives april 1982). Så lu'r Hans Hansen, om ikke han alligevel har været Socialdemokrat. Her er nok Tale om både Arv og Miljø. Af Væsen var Hans rolig og velovervejet. Veteran fra 1. Verdenskrig som Sønderjyde: »Æ Krig Æ en hård Skuel« sagde min Far, som var meget glad for Hans »Det æ et de ringeste Minnisker, som komme levende tilbage«. Hvorefter mine Brødre og jeg faktisk ønskede, at vi også kunde blive Krigsdeltagere, og derved påkalde os vor Fars Respekt. Hans var den eneste som kunde klare Lokalsamfundets mest aktive radikale Repræsentant: Søren Grejsen, i en Diskussion. På Trods af — eller måske på Grund af — sit politiske Ståsted var Søren i alle Retninger en dejlig Mand. Han var Ungkarl og havde — måske derfor — sine Meningers Mod. Han var også Børneven på sin egen lidt bryske Måde. Velformuleret og Talende med den ægte Overbevisnings dynamiske Kraft. Han var Våbendrager og Kampfælle for mit personlige Idol og mit Hjems højt estimerede Huslæge: Dr. Jens Chr. Jensen fra Gørding (Data, se

Jens Chr. Jensen.

slutningen af denne Artikel). Han var i mangfoldige År kendt i Folketinget under Navnet Jensen - Gørding. Han var også Afholdsagitator og kommunal- samt amtspolitiker. Søren sad en Dag lige før Valget og agiterede for min syge Faster, som boede i mit Hjem i næsten 40 År og som iøvrigt var hans Kusine. Han var nær ved at kunne love hende Helbredet tilbage, hvis hun blot vilde forlade sine medfødte Vrangforestillinger som Venstrekvinde og stemme på de radikale. Faster gjorde gældende, at det såmænd kunde være ligegyldigt, hvad sådan en Invalid som hun stemte på — men: »Mi Far vild dø — hvis han hørte, at a stemt radikal«. Hendes far døde ikke så længe efter. Og Faster var glad for, at Søren ikke havde lokket hende ind på forkerte Livsbaner inden Faderens Død. Under Samtalen kom Dr. Jensen på Sygebesøg hos Faster og Diskussionen fortsatte. Herunder kom Hans Hansen ind i et helt upolitisk Ærinde. Han stillede de to radikale et Par Spørgsmål vedrørende Militæret, som de ikke kunde besvare. Her stod de jo faktisk overfor en erfaren Mand — alt andet end Militærisk, — men med 4 Års Fronttjeneste på tyske og franske Slagmarker bag sig. Ude på Gårdspladsen hørte jeg, han sagde til Far: »De radikale ved jo ikke, hvad de snakker om«. (Onde Tunger påstår undertiden, at denne Egenskab er gået i Arv til deres Efterfølgere). Inde i Sygestuen blev Søren og Dr. Jensen meget optaget af en Diskussion om de opkastede Spørgsmål (som jeg lille knægt ikke forstod). Dr. Jensen sagde så hjerteligt Farvel og god Bedring til Faster. Den gik ikke, »Dr. Jensen, ska a it undersøges«? råbte Faster. »Undskyld Faster, du kan søren spille me tro, du skal undersøges« — og så kom Stetoskopet i Sving. »Det var Hansen, som distraherede mig«. Det var første — men ikke sidste gang — jeg oplevede, at Socialister kunde distrahere de radikale.

Valgmødernes Tid kom. Der var Møder i Forsamlingshuse og Skoler og vel også i Hoteller. Meget stor Tilslutning og livlig Debat. Min et År yngre Broder og jeg fik af Far lov at gå med til politisk Møde i Stenderup Forsamlingshus. Ligevægtig, munter og slagfærdig talte Dr. Jensen de radikales Sag. Den noget tungere Folketingsmand og Storbonde fra Farup — senere Krigsminister Søren Brorson (Data se senere) var Venstres Repræsentant. Min Far og Søren Brorson var Ungdomsvenner. Af en eller anden Grund vidste vi, at han vilde blive Krigsminister. Min Bror var skuffet over, at han ikke optrådte i Uniform med Sabel. Far tog os med op til Omegnen af Talerstolen for at hilse på den store Mand. Det er første Gang jeg har hilst på en Krigs-

minister. Sikkert også den sidste. Brorson mente, at vi godt kunde blive gode Venstremænd med Tiden. Den ene af os blev det faktisk.

Mødet startede efter Degnens Forslag med, at man sang »Kongernes Konge«. Far var forarget over, at Dr. Jensen ikke sang med på: »Løft over Hæren din velsignende hånd«. Der var også en konservativ og en socialistisk Folketingskandidat til Stede. Men dem husker jeg intet om.

Søren Brorson.

Debatten blev meget livlig. Dr. Jensen kom aldrig ud af Fatning. Men Søren Brorson var ret hidsig. Dr. Jensen havde sin private Morskab med at drille ham og gøre ham forvirret. Man fik let det indtryk, at den slagfærdige Doktor legede med ham som Katten med Musen. Min Bror kunde ikke forstå, at Krigsministeren ikke havde Soldater med til at ordne vores frække Medicinmand. Under Debatten sagde Søren Brorson, at de radikale jo kun var et grimt og ildelugtende Appendiks (Blindtarm) til Partiet Venstre. Brorson lagde Trykket på *-diks*. Dr. Jensen bemærkede hertil, at han var fyldt af Forståelse for, at hans højtærede Modstander havde et stort Behov for at imponere Publikum med Fremmedord, for indholdet af hans Tale kunde jo ikke skaffe proselytter. Men han ville dog sætte Pris på, at Brorson udtalte Fremmedord korrekt. I den forbindelse vilde han blot oplyse, at det hed *Appendiks...* med Tryk på -pen!

Min Bror og jeg sad og var nervøse for Slagsmål. Vi havde lige læst om Nordens gamle Kæmper. Jeg frygtede Klø til min højt elskede gamle doktor. Han frygtede Klø til Ministeren. Vi blev meget forbløffede, da vi efter Mødet så, at Doktoren og Brorson sad og passiarede venligt sammen og daskede hinanden venskabeligt på Skuldrene. En lille Anskuelsesundervisning i at man godt kan være Venner med Personen, selv om man ikke kan lide den Sag, han kæmper for. Da Far og Brorson efter Mødet snakkede sammen, sagde Brorson, »Dr. Jensen

er en god Mand. Men han er Sjællænder og har nok derfor nogle Vrangforestillinger. En Skam at han ikke er Venstremand«.

Valget kom. Der var et Par Helligdage uden andre Aviser end Stine. Hun havde forstået det sådan, at Socialisterne havde sejret. Dyster Stemning. Nu skulde hele Fællesmarken så laves om til en Kolkhos efter russisk Mønster. Der var dog et Lyspunkt, at ingen her var rige, for så blev man sendt til Grønland eller Fyn eller et andet fjernt Sted. En anden Trøst var, at det jo nok blev Kristian, der blev leder af Fællesmarkens Kolkhos. Han var ægte og overbevist Socialist, men en flink Nabo og en venlig Mand, hvis blot man ikke forstyrrede ham i hans Middagshvile. Dagen efter — før Valget var helt afklaret — fik vi Besøg af en Uldkræmmer, hvis Yndlingsemne var Jordens snarlige Undergang. Socialisternes Magtovertagelse var et sikkert Tegn i Henhold til Johs. Åbenbaring. Der stod også i den hellige Skrift, at før Enden kom, skulde en Mand kunde tale, så det kunne høres over Alverdens Jord ——— og så fortalte han om Radioen, som få År senere blev Folkeeje. Han slæbte ikke rundt med Uldposen for Vindings skyld. Det skar ham blot i hans Hjerte, at hans kære Medmennesker skulde gå rundt og fryse i den korte Tid, der var tilbage — før det store Flertal jo nok fik det alt for varmt. Faster kunde ikke forstå hvorfor hans Kærlighed ikke omfattede de Hjem, hvor der absolut ikke var Penge til at betale for hans Uldtøj. Hvis han uddelte det gratis der, var der måske en chance for, at han selv kom til at opholde sig under mere behagelige klimatiske Forhold efter Jordens Undergang. Frygten for vor dejlige Jords snarlige Tilintetgørelse lå i Årevis som en Knugen i vore Barnesind. Vi tre Brødre søgte at sikre os ved at lave en beboelig Jordhule og en anden Hule i et højt Træ. Egentlig Synd for vor glade Barndom. For den var nemlig lys og god — trods en så lav Levefod og så små Krav til Tilværelsen, at Nutidsbørn tror det er Løgn, når man fortæller om det. Hvornår mon de Voksne ophører med at formørke Børnenes Tilværelse med overflødige Bekymringer? Børnene er i hvert Fald helt uskyldige i, at en ustyrlig Teknik efterhånden truer med at lægge os øde på alle Planer.

Jeg har søgt at beskrive Tanker og Stemninger i et lille Landsbysamfund, som jeg indgående kendte og hvor jeg med Barnets åbne Sanser indsugede alle Indtryk så intensivt, at de huskes, som var det i Går. Den slags Samfund var der dengang Tusinder af i Danmark. Mange af mine jævnaldrende vil sikkert nikke genkendende til flere Episoder fra

en Valgperiode i Tyverne. Samfund og Samfundsspørgsmål var ikke så langt nær så komplicerede som i Dag. Befolkningen havde også langt mindre almen Viden end i Dag. Skolegangen var kort. Og Arbejdet tungt og trælsomt. Men sort var sort og hvidt var hvidt. Intet TV til at mixe Farverne til ukendelighed! De mange små Familielandbrug Landet over er nu jordløse. Bygningerne er fikset op. Stald og Lade er lavet om til Gildehaller — Garager — Ridestalde og Vinterhi for Familiens Campingvogn — og Beboerne er da udmærkede Mennesker. Højt uddannede og højt aflønnede inden for vort Teknokrati og Bureaukrati. Lange Uddannelser er påkrævet for på tilbørlig og standsmæssig Vis at kunne klare det, som var Jens Jensens og hans 12 Børns fattige Hjem for 60 År siden. Den samlede Viden hos Befolkningen i Danmark er mangedoblet siden Tyvernes Epoke. Det er Problemerne desværre også. Fra mange Sider spørges der, »Hvad er Sandhed«? Hvor er den? — »Findes der i det hele taget nogen Sandhed«?

Men endnu har de fleste af os da Muligheder for at vælge det Parti som tiltrækker os mest. Vi har endda Mulighed for at stemme på det. I Masser af Lande er der kun et Parti at stemme på. I andre slet ingen. Her gælder i hvert Fald Piet Heins Ord:

»Folk der ved hvad der er bedst — plager Verden som en Pest«. Iøvrigt er dette Fænomen vel ej heller ukendt i Danmark.

Spredte Oplysninger vedrørende:

1. Læge Jens Chr. Jensen, Gørding (Jensen — Gørding), født 1870 — død 1955. Praksis i Gørding fra 1899-1950. I mange År Medlem af Gørding Sogneråd og Ribe Amtsråd. Radikal Folketingsmand for Ribekredsen fra 1932-1945. Gjorde også et stort Arbejde for afholdssagen.
2. Søren Brorson, født 1875 — død 1960. Ejer af sin Fødegård »Granvang« i Farup ved Ribe. Venstremand. Medlem af Folketinget fra 1906 og så vidt jeg kan se, næsten 40 År frem i Tiden. Minister i flere borgerlige Regeringer og i Samlingsregeringen under 2. Verdenskrig.
3. Min Far: Rasmus Karkov, født 1880 i Hillerup, død 1967.

Min Mor: Karen Ane, født Lindegård i Hjortkær, Grimstrup Sogn 1886, død 1963. Hun var den ældste af 12 Søskende. Hendes 2 År yngre Broder var Biskop Lindegård i Ribe. Død 1957. Mange ældre læsere husker sikkert Lindegård.

VESTJYSKE VINTERUGLER

AF FORFATTEREN ULF GUDMUNDSEN, FANØ

I EN baghave et sted i Sydvestjylland — Jeg siger ikke hvor — står et gammelt fyrretræ. Det er en middagsstund med frostvejr. Himlen er tingrå, og det damper, som røg man stor cigar, når man trækker vejret gennem munden.

Sneen knirker, og det er irriterende, for det var meningen at nå så ubemærket som muligt hen til fyrretræet. På en gren ses nemlig en karakteristisk uglesilhouet i meditativ urokkelighed. Det er en skovhornugle. Pludselig fremgår det, at den ikke er alene. Hele 15 ugler har camoufleret sig i træet, hvor de hviler ud efter nattens jagt.

Skovhornuglen er en stand- og strejf-fugl. Ugler fra det øvrige Skandinavien kommer på gæstevisit om vinteren, og vore hjemlige skovhornugler kan finde på at slå sig sammen. Detaljerne er langtfra klarlagt endnu.

Det er absolut ikke usædvanligt, at finde sådant et ugleselskab, men at det holder til midt i et villakvarter er bestemt ikke almindeligt.

Den ugle, der røbede gruppen, fordi den sad så afslørende langt fremme på sin gren, er den første, der letter. Hurtigt og lydløst flakser den bort, fulgt af 3-4 af kammeraterne. Eet skridt til, så letter endnu nogle stykker, og de sidste af de 15 tager flugten med ugletyst elegance længe før fyrretræet er nået.

Der er i alt en snes ugler i området. De har været der et stykke tid, og det lader til at de trives fortræffeligt. Om dagen sidder de i træerne og sover, men når skumringen falder på, så begynder de at jage.

Mange tror, at ugler ikke kan se i dagslys. Det passer ikke. Skovhornuglen ser aldeles fortræffeligt og er egentlig slet ikke videre lyssky. Nær Varde har jeg fundet en skovhornuglerede, der lå badet i solen. Det skal lige med, at skovhornuglen ikke selv er redebygger. Det var en

gammel kragerede, den havde overtaget, og det virkede nærmest som om den gassede sig i solskin og nød de varmende stråler.

Da uglerne har fremadrettet syn, er deres afstandsbedømmelse fantastisk. De fremadvendte øjne begrænser imidlertid synsfeltet, men det spiller ingen rolle, for uglerne kan ubesværet dreje hovedet det meste af en omgang rundt. I øvrigt er det et spørgsmål, om ikke hørelsen spiller en endnu større rolle, end synet, for uglerne. Skovhornuglen hører så godt, at den kan snuppe en mus under sneen! Til gengæld er den ikke så klog, som folketroen gerne har villet gøre den til, men har vel en IK som fugle flest.

Til at begynde med, troede jeg, at skovhornuglerne havde fundet sammen i villakvarteret, fordi de lettere ville kunne skaffe sig føde i form af småfugle der, end i de plantageområder, hvor de normalt holder vinterkomsammen.

Skovhornuglens hovedernæring er mus og atter mus. Det er altså en meget nyttig fugl. Men småfuglene kan den naturligvis også hapse, og ville det måske ikke være naturligt med en omlægning af kostvanerne sådan en vinter?

Stikprøveundersøgelser af uglegylp, som der var rigeligt af under uglebroderskabets favorittræer, viste, at føden fortsat først og fremmest bestod af smågnavere. Man skulle pirke adskillige musekranier frem, før man stødte på resterne af en spurv.

Ib Trap Lind taler om »den fortryllende skovhornugle«, og det er da også ganske sikkert, at det er en fugl, som fascinerer umådeligt. Med sine orange-gule øjne, de karakteristiske fjertophorn, og den skønneste bløde fjerdragt i varme brune nuancer. (Lige til at gemme sig med). Størrelsen er små 40 centimeter. I »min« ugleflok var der imidlertid et eksemplar, der var så imponerende, at man var lige ved at tro, at det måtte være den meget sjældne vintergæst, stor hornugle. Men så blev kikkerten indstillet korrekt, og så var det altså en gigantisk skovhornugle.

Trivedes denne kæmpe og de andre ugler i haverne, var det ikke ensbetydende med, at de nærede sympati overfor mennesker. De var langt mere sky end f.eks. førnævnte uglefamilie ved kragereden.

Som jeg har oplevet det med kirkeugler og slørugler, fulgte også mange af de vestjyske vinter-skovhornugler ganske bestemte ruter, hvis de blev forstyrret. Når de lettede fra et bestemt træ, kunne man snart med sikkerhed sige, hvor de ville slå sig ned igen. Nu er der imid-

lertid ingen, der skal tro, at ugleflokken bevidst blev generet. Det meste af tiden ved de forskellige uglemøder gik med at iagttage i kikkerten. Og det var hver gang en pragtfuld oplevelse.

Også uglernes forskellige »værtsfolk« fulgte med spænding deres stilfærdige logerende. Ugleinteresse synes der i øvrigt altid at have været. Der kendes uglebilleder fra oldtiden. Man har en mønt med en ugle på fra 500 år før vor tidsregning — og tænk hvilken rolle uglen har spillet og spiller som symbol, varsel-mager m.m.

I svundne dage var der dem, der troede, at kogt suppe på en skovhornugle skulle virke kurerende på kighoste.

At uglen er klogskabens fugl, skyldes vel især dens vismandsudseende, men den har også været døden og de mørke gerningers fugl. Jeg kender én, der anser synet af en ugle lig med et varsel om død, og i Marokko har jeg set, hvordan rester af døde ugler er blevet anvendt i magisk øjemed.

Tidligere blev uglerne efterstræbt bevidst og grumt. Nu er de heldigvis totalfredede, men det er ikke ensbetydende med, at de skånes. Mange steder har mennesket ændret naturen så drastisk, at det er gået ud over uglebestanden. Den megen kemi i landbruget og andetsteds har også været årsag til mangen en ugles død.

Det er forstemmende, når man tænker på de mest barske forandringer i naturen. Hvilken djævelsk rolle har mennesket ikke spillet i dette grusomhedens og ubetænksomhedens teater.

Tør man håbe, at vi nu er nået til et stadium, hvor forståelsen for og behandlingen af flora og fauna er kommet på et nogenlunde rimeligt niveau?

Tænk, hvis f.eks. en dag skovhornuglen blev udryddet, som det skete i slutningen af sidste århundrede med den store hornugle herhjemme? Tanken forekommer overordentlig deprimerende, når man står på en plæne i sne i en have og iagttager den smukke ugleflok: Denne gang i nøgent grenværk og i en køn, lidt kirkegårdsagtig træsort.

Nå, lad mørke tanker fare. Skovhornuglen er ikke blandt tidens for alvor truede arter. Og længe varer det ikke, så vil selskabet af vinterugler komme i romantisk ugle-lune, og så opløses flokken — parvis, hvorefter det gælder om at finde sig redeplads i plantagelandet.

Æggene lægges i marts-april. Fra det vindblæste Fanø husker jeg et unge-kuld. Ugleungerne lignede småtrolde og var ret så tillidsfulde. Også efter at de havde forladt reden og var begyndt at tage form som

deres forældre, kunne man komme dem temmelig nær. Men så omsider slog uglenaturen for alvor igennem, og kuldet drog på eventyr bort fra det område, der havde huset deres barndomshjem.

Dette lille uglecauseri skal ikke sluttes uden mosehornuglen.

Har man det rigtige tøj på, er vinteren ikke den ringeste tid til en fugletur. Spændende er det at strejfe om derude under åben himmel med den veltjente kikkert.

Som nu forleden. Vejret var guddommeligt. Så blå en himmel. Så klar en luft. Jeg travede af sted i det sydvestjyske og så bl.a. en dompap, et par tårnfalke og en statelig vintermusvåge, i al sin loddenbenede majestæt.

Da jeg ville videre, havde jeg ikke været længe på cyklen, før en fugl slog ned i en busk foran. Endnu en tårnfalk. Som jeg trådte i pedalerne igen, støjede det så meget, at en skygge hævede sig fra moselandet. — Mosehornuglen!

Det var første gang, jeg så denne prægtige ugle. I hele tredive år, lige siden drengetiden, har jeg ønsket at se en mosehornugle. Og nu pludselig var den der.

Lavt flyvende med lette, daskende vingeslag afbrudt af rolig glideflugt på de lange uglevinger. Hvilken fryd.

En ugledrøm gik i opfyldelse med den lydløse fugl i det sumpede landskab.

Denne mosehornugle var sandsynligvis en træk-gæst nordfra. Som ynglefugl er mosehornuglen sjælden. Den er opført blandt »de truede«.

GLIMT FRA EN SVUNDEN TID

AF ELLEN JENNY HANSEN, STOUBY

SIDST I forrige århundrede, var der nogen hundrede td. land hede og mose til salg fra herregården Nørholm. Det har formodenligt været en tidlig forårsdag med solglitren og trilrende lærker højt oppe under det blå himmelhvælv, at der gik en bonde rundt på det lyngdækkede areal for at undersøge, om der var muld og ikke det bare al under lyng og pors. Denne mand, Jens Hansen fra Tange var min bedstefar. Han havde fem sønner. De to ældste var sat i vej. Nu skulle de tre yngste have noget at rive i. Hans, Augustinus og Marius var deres navne. (Sidstnævnte blev min far).

Da Nørholms forvalter og min bedstefar var blevet enige om prisen, nævnte forvalteren, at nu skulle der nogen kautionister til. Bedstefar, der var en stout, flot mand, har sikkert smilt lunt i skægget, da han ud af inderlommen trak en velspækket tegnebog frem, idet han sagde: »Er æ ree pæng et bejer?«.

Det store hedeareal lå på Hodde Mark, nærmere betegnet Grønmose. (Det er vist et navn, der er kommet til senere).

Min far var kun 17 år gammel. De to brødre lidt ældre. Min far og Hans begyndte først at opdyrke heden. Senere kom Augustinus til. Der er sikkert fortalt mangt og meget om de sorthårede, mørkøjede unge mænd, der gik der alene og sled. — For et slid var det, så rent ud umenneskelig.

Bedstefar kom engang imellem for at se, hvordan det gik. Han har nok haft lidt proviant med også. Der var langt til naboer og langt til den nærmeste handelsplads, Ansager. En dag kom en kone gående fra en af nabogårdene. Bedstefar øjnede en chance for at få bud med til Ansager. Men konen blev så rædselsslagen ved synet af de sorte mænd, at hun løb sin vej. Hvor hun kom frem, fortalte hun, no wor æ rakkere kommen te æ mues. ———

Der var ikke en dråbe rakkerblod i disse sorte mænds årer. I min

slægtsbog kan jeg se, at de stammede fra adelsslægten Nordby, der ejede Urupgård. Længere tilbage førte det til Valdemar Sejr. Skal man tro slægtsforskerne, kan slægten føres helt tilbage til år 325. — Det tvivler jeg nu lidt på, men Valdemar Sejr er sikkert rigtig nok.

Det var et sidespring.

Efterhånden blev heden opdyrket og de tre brødre fik hver sin gård og hver sin kone, der først kom som husbestyrerinde. Men inden de kom så langt, skete der andre ting. Min far tog på Vejstrup højskole ved Svendborg, vinteren 1896. Augustinus havde fået tid til at tage på Askov højskole i tre vintre. Den gang gav det adgang til et lærerembede på landet. Mens far var på højskole boede min farbror på min fars gård, passede hans dyr og sin skole.

Her følger et brev fra Augustinus til min far.

Hodde mark 25/1-96.

Kære broder!

Du længes vel sagtens efter brev fra Hans, men jeg er bange for, det ikke bliver til, han får skreven. Derfor vil jeg nu skrive. Jeg har travlt med at holde skole og at røgte. Jeg vil helst læse så meget hjemme, at jeg kan mine ting, når jeg skal tale til børnene. Tiden er knap dertil, men man får jo bruge den ret bedste, man kan. Husdyrene har det godt, men det ser ikke ud til, at der er føl i øgen og jeg skal spørge fra Hans, om den ikke skal holdes til hest, så at den kan få føl tidlig næste år. Grisene vokser godt og det tegner således godt med udkommet. Det er slemt, at der ikke var rodfrugter nok til koen og kalven, for så kunde der have været lidt mere mælk, men det går godt alligevel. Vinteren har været ualmindelig mild hidindtil og når det bliver ved, kan det lette tilværelsen for os meget denne vinter. Jeg får mere og mere lyst til at holde skole, så det er at håbe, jeg får fornøjelse af denne vinter. Jeg læser mange æventyr for børnene, som de gerne vil høre. Jeg er jo ikke øvet i at undervise, men jeg tror nok, at børnene får noget lært. Præsten sendte mig forrige uge et skema, hvorpå jeg skulle skrive oplysninger om privatskolerne. Der var 10 spørgsmål, jeg skulle besvare. Jeg skrev dertil en anmærkning om at der på dette strøg i Hodde i de sidste forløbne 5 år var bygget 5 nye huse og det 6te kom og der endelig vilde behøves en grundforbedring af skolen, hvis der blev flere børn. Det fik præsten og provsten så at vide, at vi herude havde langt til skole og at

der måtte gøres noget, for at børnene her kan få en god undervisning. Jeg har gået og ventet efter præsten, som har lovet at komme og se til os i skolen. Han skal til Torstrup og prædike på søndag. Jeg går hver søndag til Hodde Kirke, fordi jeg føler mig så oplivet derved. Det er en lang vej til kirke, men når jeg først er kommen i kirken, så står det for mig: »Du må da afsted næste søndag igen for dette her må du ikke gå glip af.« Jeg går jo så ene, men ensomheden kan jeg bære noget af, tegner det til. Sidste søndag fik jeg H. C. Andersens æventyr for 1 krone. Min kammerat på Nørholm havde købt den i Varde. Han går til Hodde kirke, hvor vi så træffes. Jeg var jo til Hans's både juleaften og nytårsaften. Julen var god for mig og nytåret var også. Niels er kommen med en smuk stålampe til mig, som han har fået billig på en aktion.

Venlig hilsen
Augustinus Hansen

På højskolen skrev min far flere stile om sin barndom og ungdom.
I det følgende vil jeg lade ham selv fortælle (ortografien bibeholdt):

En juleaften.
Allerede mit i December Måned begynder Folk i Almindelighed at få travlt med Forberedelserne til Julen, men denne Travlhed mærkedes der intet til ude på Heden, Hvor Per og Povl boede. Per og Povl vare to Ungkarle, der Sommeren forud for denne jul her fortælles om, havde købt et Stykke Hede, de havde bygget et lille Hus til eget Beboelse, det var henholdsvis 5 og 4 Alen langt og bredt og så et andet meget større Hus med Jorddiger om, det brugtes som Stald til deres eneste Ko, to Trækstude og 15 a 16 Faar. Der mærkedes som sagt, ikke til Juletravlheden hos dem, kunde man spore hos dem, at Julen nærmede sig skulde det være deri, at de Juleaftensdag kørte det ene læs Lyng efter det andet og dækkede det på Stalden, for at Kreaturerne kunde få det varmt og godt. Og så ordnede de Huset efter bedste Evne, pyntede det med Enebærris, og så bildte de sig ind, at det var lige så smukt som Kongens Slot. Aftenen tilbragte de på sædvanlig Vis, idet de efter at have spist Nadveren læste noget i en Historiebog, som de havde laant af Naboen, derefter gik de naturligvis i Seng, lagde Ryggene imod hinanden og sov trygt og godt, aldeles ikke ænsende, at når de vaagnede

om Morgenen, var Dynen vaad af Damp og Huset skinnende hvidt af - Rim.

En Vinterdag.

Den Dag, jeg tænker på var 4de eller 5te Januar i Aaret 1891. Det første vi (jeg og Hans) opdagede, da vi vaagnede om Morgenen, var at Dynen var aldeles vaad ovenpaa, det næste var at baade Væggene og Loftet i Huset vare hvide af Rim. Det var nemlig den Vinter, vi boede i Ovnhuset, at det havde været en rasende Snestorm om Natten, tænkte vi ikke på. Thi jo stærkere Stormen tog i det lille Hus, des bedre sov vi. Naa vi kom da op af Sengen, ihvor koldt det end var, imens Hans gik ud at røgte Kreaturerne og malke Koen, fik jeg Ild paa og Davren færdig. Da vi sad ved Bordet og spise af Hjertens Lyst, udbrød Hans: »Jeg tror det regner, thi der faldt en Draabe ned paa mit Hoved, ja se, der faldt en paa min Haand.«. »Haha, naa du tror det regner i saadan en bidende Frost,« svarede jeg »nej det er Rimen på Loftet, der optøs af Kakkelovnsvarmen« og saaledes forholdt det sig ogsaa, det blev ellers ikke endt med en eller to Draaber, men de blev saa talrige, at det formenlig regnede, saa Hans fik i Grunden Ret, idet han sagde at det regnede. Da vi havde afspist, spurgte jeg Hans »tror du vi kan arbejde i Dag?« »Ja, det skal vi«, svarede han, om ikke for andet, saa for at holde Liv i Lemmerne, thi her at sidde indespærret er ikke til at udholde«, og det havde han Ret i. Vi begav os altsaa, vadende i det dybe sne ud i Marken til vort vante Arbejde, dette Arbejde bestod i, at vi førte Overjorden af en Mergelgrav bort. Det saa ikke videre lystelig ud paa Arbejdspladsen, thi Sneen havde lagt sig flere Steder, hvor den ikke maatte, saa vi maatte først kaste noget af den bort, inden Jernstangen kom til at dundre paa den indtil en Fod tykke Frost. Det kan nok være vi sled ordentlig for at holde Varmen og det gjordes rigtig nok ogsaa behov, thi det frøs saa haardt, at Sandet holdt fast ved Træskoene, akkurat som naar Sneen klamper og alt Haandværkstøj blev saa tilklinet, hvor det da kunde faa lidt Ro til at sætte sig fast, så det var ganske forskrækkeligt. Det bedste og interessanteste Bevis for Frostens Strænghed er vel nok det, at henimod Aften steg der ret betydelige Dampmasser op af det Hul vi havde gravet, saa koldt var det altsaa, at den ellers saa kolde Jord dog var saa meget varmere end Luften, at der kunde dannes Damp, naar den kom i Berøring med den. Saaledes gik den hele Dag med jævnt Arbejde, uden at vi blev forstyrret af et eneste Men-

neske, hvilket ikke var saa underligt i denne tid, da folk ikke bestilte andet ud over det nødvendige end at gå på Besøg, men hvem brød sig vel om de usle Mosekarle. Vi gik til Ro om Aftenen med Følelsen af, at Arbejdet er noget af det bedste, der er til.

Det må have været ca. 1900 min mor Ellen kom til min far som husbestyrerinde. Hun har fortalt mig, at hun blev så glad, da hun så far havde blomstrende pelargonier i vinduerne. Blomster, ja, alt hvad der gror, havde deres store interesse.

23. maj 1901, en dag med nyudsprungen løv og gyldne løfter, stod der et telt på min fars gårdsplads. Der var musik og dans. Der var bryllupsfest. Min far kørte selv sin brud den lange vej over mosen til Hodde kirke. Det har sikkert været to velplejde, gode heste, der har været spændt for vognen. På brudebilledet kan jeg se, at min far endnu var rank og smuk. Senere blev han skæv og duknakket af det hårde, umenneskelige slid. I en tidlig alder blev han ramt af en nyresygdom. Han døde 57 år gammel.

Under min fars påvirkning, fik min mor også lyst til at komme på højskole. Hun kom på Odder kvindehøjskole en vinter. Min far gik ene imens. Der er sikkert bleven snakket meget om det på nabogårdene. Noget så uhørt, at en gift kone rejste fra sin mand en hel vinter for at tage på højskole. Det var en stor oplevelse for min mor. Hun og min far snakkede meget om deres højskoletid. Jeg var kun en lille stump, da jeg bestemte, at jeg ville også på højskole, når jeg blev stor. Det har jeg også været flere gange.

De tre brødre: Hans, Augustinus og Marinus, samt deres koners navne, er ristet i sten i Kongenshus mindepark.

L. EMILS SAMLEDE VÆRKER

AF POUL KAPPEL, VEJLE

DET VAR boganmeldelsen i Jyllands-Posten den tolvte januar med overskriften: »Det barske liv i klitten«, der sendte tankerne af sted. Det var slet ikke nogen erindring om noget barskt liv derude i klitten for mit vedkommende, tværtimod. Det var erindringen om turen til stranden gennem klitterne med skovlen i hånden og store forventninger til egen indsats. Det der i dag, efter godt halvtreds års forløb, kaldes en lykkelig barndom. Min yngre broder Aage og jeg byggede vold som læ for vinden med »Privat« på skiltet ved indgangen. Vi masede også i de yngste år med havn og sandslotte. Jeg huskede også pludselig på den gamle, næsten tandløse, vestjyde. Var det ikke fireogfirs, han fortalte, han var. Jeg var med min far. Det må have været sommeren 1930. Vi traf ham på vejen udfor, hvor »Elsebo« nu ligger og klitten mod havet. Jeg husker tydeligt, han fortalte at i hans barndom, var han med sin bedstefar netop her. Bedstefaderen slog hø på det engdrag, der dengang lå her. Og urkokken. Vi blev lige forskrækkede. Den tog til vingerne. Solen fik den sorte fugl til at skinne metallisk, som den lavt strøg mod sømærket. Sognefoged Hans Berthelsen med stok og hvid bøllehat, høj, benet, solbrændt, på tur i domænet. Jeg så på hans husgavl, det største barometer jeg mindes. Jeg var der med far, hvorfor husker jeg ikke. Men barometeret stod på »Smukt« — — Og så var der selvfølgelig fars sommerhusbyggeri. Det der betinger, at det netop var Vejers, hukommelsen tog fat på.

»Mindet lader som ingenting, er dog et lønligt Kildespring«. Med pen og blæk og stor akkuratesse har far prentet på fotoalbummets omslag. Tidens tand har bidt noget i omslagets kanter. Men som kildespring sidder de gamle fotos velbevarede og hjælper på hukommelsen.

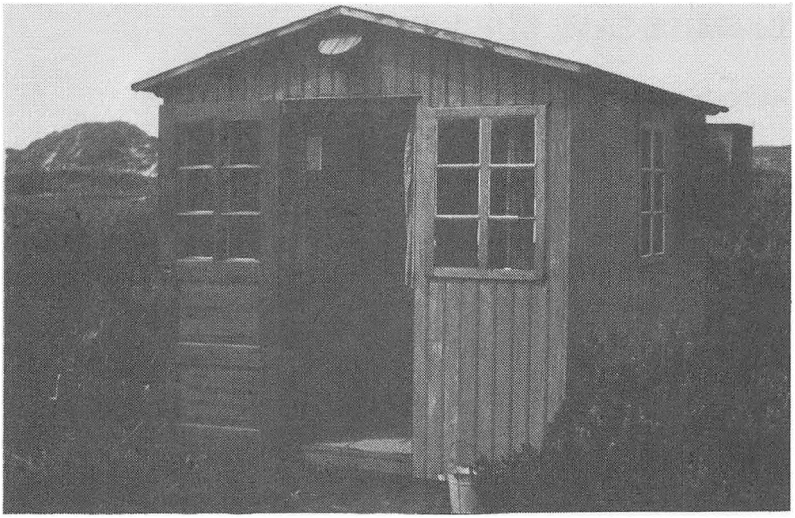

Nyerhvervelsen i Vejers. Grundlaget for »L Emils samlede Værker«.

Her er det første hus, starten til det der med tiden blev til »L. Emils samlede værker«. Far købte det af daværende bankbogholder H. Johansen. Johansen havde anvendt det som jagthytte et sted i det vestjydske. Det var vel med tiden blevet for småt for nimroden. Jagthytten står her placeret, med flueskab og spand, på den nyerhvervede grund i Vejers. Far betegnede det »Sommerhuset«.

Min ældste broder Svend og hans to kammerater Niels Aage Kjærgaard og Hans Viggo Sloth var de første, der cyklede til Vejers for at tage nyerhvervelsen i øjesyn. Svend har senere betroet mig, at de fik et anfald af latterkrampe ved synet. Svend tog, heldigvis, billedet med sit kasseapparat. Det var i 1930, før skoleferien, for vinduerne mangler kit.

Fra Svends kasseapparat stammer mange af billederne i albummet. Men også kusine Elin, der ferierede hos os sommeren 1930, forevigede vokseværket. Far var ikke ejer af et fotoapparat, hverken dengang eller siden.

Far var fiks på fingrene. Han havde en uddannelse bag sig, før sin lærereksamen, som snedker. Et tegnebestik som flidspræmie fra Frederikshavns Tekniske Skole og bronzemedaille for svendestykket. Begge dele var han lidt stolt af. Den håndværksmæssige baggrund var således i orden for de følgende tilbygninger.

En lærers økonomiske formåen, dengang, levnede åbenbart ikke plads til en eengangsforestilling af et vist tilsnit. Kapitalen til grundkøb og »sommerhuset« stammede fra salg af den øverste del af den store have på Frisvadvej til Thygesen. Vi boede dengang på Frisvadvej nr. 11 — med høvlebænk på loftet. Her var, også efter salget til Thygesen, god plads til påtænkte udvidelser i Vejers.

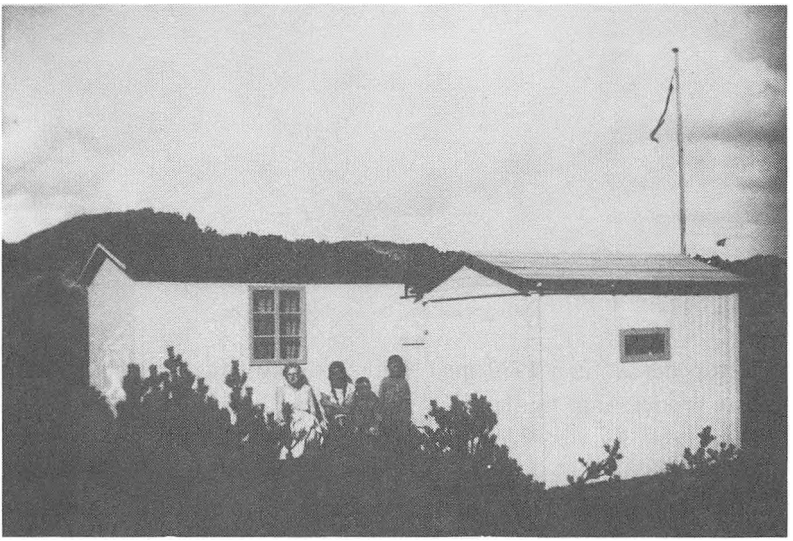

På bænken Elin, Ida og Aage. Jeg står i krogen.

Første to tilbygninger: Køkkenhus og køjehus med fire køjer, fast servanteskab og plads til tøj på væggen. Tegning og ide L. Emil.

Høvlede og pløjede brædder blev købt på Varde Trælasthandel. Om det var ved det samlede kontante indkøb eller et suppleringskøb, jeg var med, husker jeg ikke. Men de store rødmalede lagerbygninger, hvor brædder og lægter trængtes, luften af nyt træ, brændte sig fast i hukommelsen.

Efter skoletid i de ledige eftermiddagstimer i forsommerens lyse aftentimer tog brædder og lægter efterhånden form. Søn- og helligdage lå arbejdet stille.

Det geniale ved tilbygningerne var, at hele herligheden, når de stod færdige i haven, kunne skilles ad i sider, gavle og tag blot ved at fjerne søm, skruer og kroge. Læsses på en lastvogn af to mand, køres til Vejers og der igen samles af samme beskedne styrke.

Morgentoilette bag ophængt lagen.

Netop denne tur i 1930 med køkken og køjehus husker jeg. Min yngste broder Aage og jeg fik lov at køre med på ladet.

Det gamle kurvemøblement var blevet degraderet til sommerhusmøbler. To stole blev sat op mod førerhuset. Vi blev placeret heri blandt sider, gavle og tage, øvrige kurvemøbler og værktøj. Lærerinde Hertha Bjarnesen stillede med en æske chokolade. Alt var således klar til turen, set med min brors og mine øjne. Megen hjælp var vi vel ikke til. Jeg husker at en af de kurvestole, der ikke var i anvendelse, var ved at blæse udenbords under farten, og klenodiet blev reddet af os på ladet. Desuden husker jeg også, at chokoladen var spist, inden vi nåede Vejers.

Til skoleferien var alt samlet og på plads. Køjehuset på sin blivende, hægtet sammen med jagthytten ved en brugbar dør. Gennem den var adgang til en bænk, der var monteret på jagthyttens sydside. Køkkenhuset, midlertidig, sat op ved jagthyttens andet gavlhjørne. Flueskabet stadig stiltiende på nordsiden. Det hele blev gulmalet, så farverne passede sammen. Vinduerne blå. Flagstangen kom til i løbet af ferien.

Der var nu sovepladser, om ikke i overskud, så dog så tilpas at min kusine Elin tilbragte to uger hos os — medbringende sit Kodak kasseapparat. Et af disse billeder viser nemlig denne etape. Ovenikøbet ses det tydeligt, at flagstangen ikke er malet. Flagstangen blev senere flyt-

De arvede bomuldsbadedragter.

tet til næste tilbygning. Og så er der billedet af far og mor ved det afsluttende morgentoilette. Jeg husker, mor insisterede på at få bluse på og en kam gennem håret, inden Elin skred til handling. Det er køkkenhuset bag min far, det der ser ud som et overdimensioneret bistade. Håndklædet hænger på snoren til det jernrør, der var rammet i sandet, og som igen bar det udspændte lagen, der var fastgjort til køjehuset. Det ophængte lagen havde til formål at skærme mod nyfigne blikke - om sådanne forefandtes.

Når morgenmaden var sat til livs, det foregik i jagthytten, eventuelle pligter udført, drog min bror og jeg med skovl og arbejdsiver til stranden for at bygge vold. Vi gik alene. Betingelsen var, at vi kun måtte soppe. Kun en tåbe frygter ikke havet. Vi gik i vandet, når vore forældre og lidt ældre søster Ida kom ved ellevetiden. Da den bare ende ikke var noget man den gang frivilligt luftede, og slet ikke efter jeg var begyndt i skolen 1929, havde vi arvet vore ældre søstres sorte bomuldsbadedragter. De havde været anvendt ved skolebadning i åen. Den ene var med gule kanter den anden med røde. Jeg var så heldig, som den største, nogenlunde at kunne fylde min arv ud. Hvorimod, som det fremgår af billedet Aage havde store problemer på begge leder. Hvilket sikkert er årsagen til, at han senere i livet, da han nåede skelsår og alder, altid har købt for små badebukser.

Opstillingen med jernrør og lagen var allerede året efter unødvendig. Først på året havde haven på Frisvadvej igen genlydt af sav og hammer. Da vognmand og fiskehandler Hansen ved skoleferiens start i 31 satte os af i Vejers, var tredie tilbygning samlet og på plads. Den står lidt højere end de øvrige på grund af terrainet. Tredie tilbygning var med to køjer, forhæng for disse, spisebord, fast bænk og tre taburetter. Noget af den sommer gik med at flytte køkkenhuset, så det blev en del af tredie tilbygning. For øvrigt var dette køkkenhus det eneste, hvor genbrugstanken gik igen. Jeg husker, at i hvert fald nogle af brædderne var fra gamle margarinekasser, sikkert fra daværende Købmand Thomsen på hjørnet af Nygade og Storegade. Køkkenhuset fik direkte indgang fra den nye tilbygning.

Det var en stor forbedring af mors arbejdsforhold. Der var dog den hage ved det, at udover sommervarmen, var primussen også et varmende element i det særdeles underdimensionerede køkken. Ved åbning til den friske luft af det vindue i nordsiden, far også havde fået plads til, kunne der opstå en fæl gennemtræk, når man gjorde sin entre gennem døren til det fri. En gennemtræk primussen ikke altid kunne kapere. Gennem årene oparbejdede mor en frygtløshed for primus, der slog ud.

Det var nu blevet et spørgsmål om ganske få brædder, så kunne hele herligheden hægtes sammen. Nærmest som en firelænget gård. Fra den første erhvervelse — jagthytten — af far nu benævnt »Biblioteket« og til køkkenhuset blev der sat plankeværk med dør, det var hoveddøren. Så manglede der kun mellem køjehus og sidste tilbygning, der havde fået benævnelsen »Spisestuen«. Her kom også plankeværk med dør, bagdøren. Denne førte ud til pumpen — som dog var anden mands værk — og længere borte »det lille hus«. Flagstangen blev kortet af, flyttet over på »Spisestuens« sydgavl — sådan nærmest for balancens skyld. Det var altid kun en vimpel, der vajede fra flagstangen. Aldrig et flag. Fars humoristiske sans afholdt fra en sådan overdrivelse. Flagsnoren kunne flittigt klapre ved bestemte vindforhold. Tog nattebrisen fat, stod far op og drejede flagsnoren om stangen. Lyden forplantede sig gennem huset. Nattesøvnen skulle ikke spoleres. Far og mor var flyttet til de to køjer med direkte naboskab til flagstangen.

Resultatet af disse plankeværker blev en ganske dejlig »gårdsplads«, der ligefrem indbød en aktiv mand til handling. Men forinden var der problemet med opbevaring af madvarer. På varme sommerdage var

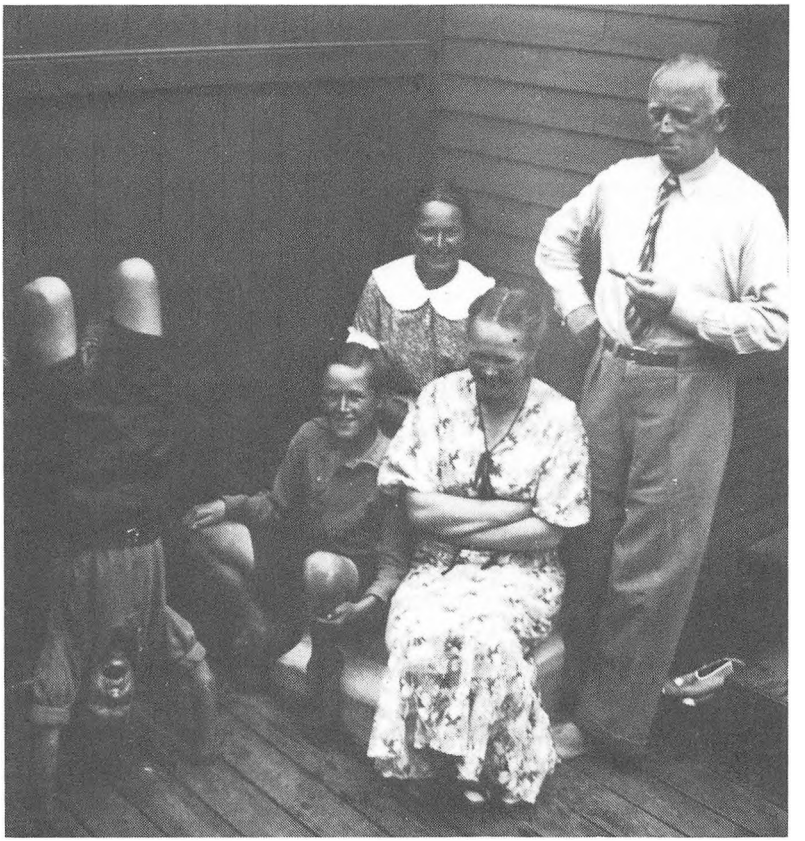

Far har udskiftet selerne med livrem. Mor, Ida og jeg på kælderlemmen. Aage på hænder.

det blevet et mundheld, at man kunne møde margarinen i klitterne. Om smør var der ikke tale. Det havde ikke en fast plads i vort flueskab. Far gravede et firkantet hul mellem køkkenhusets vestvæg og plankeværket mod nord. Far gik i gang med at mure og støbe kælder. Luftventil, skrånende lem af dobbelt træ med isolerende hulrum. Solen ville skinne direkte på lemmen og regnvandet skulle kunne løbe af. Alt var taget i betragtning. Nu skal man jo endelig ikke forestille sig en kælder med trappe, man gik ned i. Nej da, den var indpasset efter forholdene. Man lukkede lemmen op, lagde sig på knæ, rakte armen ned — i den bedste og køligste kælder i Vejers — ifølge konstruktøren. Og

sandelig om ikke mælken forblev kold og margarinen i sin pakning. Det var ikke fri for, at far pralede lidt af den.

Desværre findes der ikke noget billede af kælderen. Det nærmeste er billedet på følgende side. Svend har taget det — inden gæsterne kom til æbleskiver — Far med cigar og slips tilbagelænet mod køkkenhuset. På kælderlemmen, min mor, min søster Ida og jeg — altså var kælderlemmen ikke noget fusk. Aage på hænder op ad plankeværket. Synligt bevis på, at det var før æbleskiverne blev sat til livs.

Så var det kun at komme i gang med at få »gårdspladsen« belagt med bræddegulv. Bjælker blev klodset op og lagt i vater. Brædderne blev behørigt behandlet på undersiden mod råd. Afstand en halv tomme mellem hvert brædt. Jeg hjalp til. Far gav forklaring på, hvorfor der blev gjort sådan og ikke sådan. En lære jeg senere drog nytte af. Een gang husker jeg, far slog sig over fingrene med hammeren. Jeg var særdeles spændt på udfaldet. Brug af bandeord var ikke tilladt. Det blev kun til »Av for pokker«. Jeg var nok lidt skuffet. Vi fortsatte arbejdet. Da vi var færdige, blev det hele ferniseret.

Netop den famøse halve tomme mellem brædderne gør, at jeg husker den enkrone, jeg fik udleveret for at gå til købmanden. Jeg tabte den på gulvet. Den rullede fra den ene brædt over på det næste for til slut at forsvinde i den halve tomme mellem to brædder. Det må have været sommeren 1932. Den gang var en krone endnu på det nærmeste en krone. Jeg husker endnu fars ansigt. Jeg blev helt klar over, at resten af sommeren skulle henslæbes i yderste fattigdom.

Den følgende krone, det viste sig, der var en til, må jeg have klaret at holde på — for den husker jeg ikke.

Så stod da hele indsatsen som en fast sammentømret enhed. Et navn skulle det have. Var det postvæsnet, der forlangte det? Jeg husker godt diskussionen om navnet, sådan løse henkastede forslag, det uanset folkeviddet allerede havde døbt det »L Emils samlede værker«. Det vidste far udmærket, men det anfægtede ham ikke. Far tegnede og malede selv navnet på træpladen — selvsagt. Gjorde det forøvrigt udmærket. »Klitgården« — navnet gav ligesom de manglende dimensioner.

Så fulgte første sommer, hvor sav og hammer lå uvirksomme på høvlebænken. Det var en uvirksomhed, der ikke passede far. Dertil var han for aktiv. Med stor entusiasme kastede han sig over akvarelmalingens vanskelige kunst. Det stod på nogle år. Men lad mig indrømme det, her var ingen bronzemedaille at hente. Måske nok en flids-

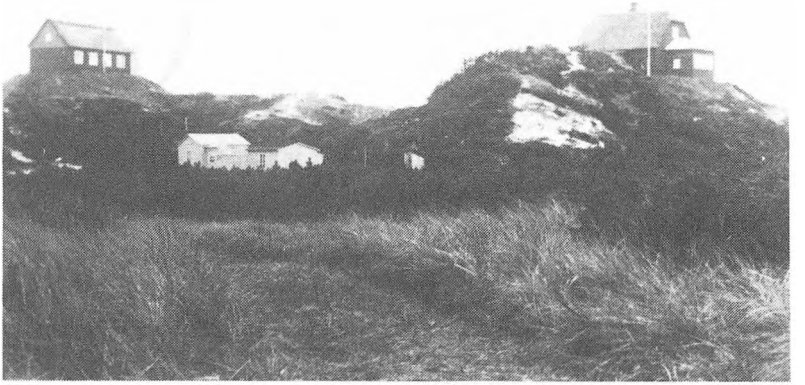

»Klitgaarden« uden flagstang og vimpel trykker sig under storhed med stråtag.

præmie. Far lod flere af frembringelserne indramme. Da vi flyttede på Palludansvej, kom de til at smykke trappeopgangen til første sal. Far kunne så hver dag glæde sig over dem — mor var altid, næsten da, meget forstående.

Jeg bør måske her indskyde, at far solgte huset på Frisvadvej. Vi flyttede 1. april 1935 til Storegade nr. 70. Vi boede her hos Fru Kancelliråd Andresen. Efter hendes død flyttede vi i oktober 1936 til Palludansvej nr. 7.

Når penslerne skulle have et hvil, havde far nok et talent at sætte i tiden. Far fortrak til »Biblioteket«. I en af de detroniserede kurvestole lod han sig inspirere af havets brusen. Et og andet kom der ud heraf. Far drev aldrig rundt uden gøremål. Det kunne være en belastning for Aage og mig. Det skete far fik den ide at skulle banke regnekunsten ind i hovedet på os en fin sommerdag. Da var det umuligt at unddrage sig. Og det selvom vi foreholdt udmærket at kunne beskæftige os selv.

De første år var vi tre yngste med hele skoleferien. Min ældste søster Anna kun fra lørdag aften til søndag. Hun var i kontorlære. Svend og hans to kammerater havde min far hjulpet at bygge sommerhus »Cabenon« — i haven efter samme princip. De var blevet smittet gennem latterkrampen. Svend var så meget ældre, at ham besøgte Aage og jeg, når han om søndagen med kammeraterne var sammen om egne kød-

gryder. Det var jo før begrebet Weekend. Da man også arbejdede om lørdagen mange steder til langt ud på aftenen. Det uanset om det var mester eller lærling.

Der bliver langt mellem billederne i albummet, da de med fotoapparaterne forlader sognet. Sporadiske besøg afslører at sommer fulgte sommer. De arvede bomuldsbadedragter er forlængst udskiftet med uldne badebukser. Det pyntede vel på økonomien, da de store investeringer i træ var slut. Solen varmede og brunede rygstykkerne uhindret. Ved feriens slutning blev man fremvist for undrende besøgende og måtte vise, hvortil bukserne gik.

Med et par somres mellemrum blev »Klitgaarden« malet. Altid den bløde gule farve og vinduerne altid blå. Den grønne pumpe forblev grøn.

Dermed kunne det vel være blevet længe. Men det gjorde det ikke. udover havgusen rullede så meget andet ind over landet.
En skrivelse fra Ribe Stiftamt dateret 12. oktober 1944 begynder således:

Ved hoslagt at fremsende et fra den tyske værnemagt modtaget »Forderungsnachweis« skal man hermed meddele, at den heri angivne Sum er det Erstatningsbeløb, som Stiftamtet i henhold til Vurdering af en dansk og en tysk Sagkyndig vil indstille til Udvalget for ekstraordinære Industriarbejder som Erstatning for Deres Sommerhus o.s.v. ...

»Klitgaarden« er borte — intet varer evigt — men kælderen »den bedste og køligste kælder i Vejers« står der i sandet, uden lemmen, og gaber efter mælken og margarinen ...

... jeg var der forbi — også for at se om jeg kunne finde enkronen.

HERUDE — VESTERPÅ

AF AYO EG POULSEN, BRAMMING

DIGERNE — havet med bølgernes vuggen
duften af saltvand og sivenes sukken
det er de lyde, vi hørte som unge
kraftfulde klange — rige og tunge
toner, der er groet fast i vort blod
vi, der er født her ved kanten af landet
ude ved marsken i nærhed af vandet
lytter betaget og priser vor lod.

Her stryger vinden frit gennem håret,
her bliver sindet af vidderne båret
ud af det snævre med afstukne grænser,
opstyltethed er der ingen, der ænser.
Fårene skøtter sig selv og kan glo
roligt på alle, der vandrer herude
græsset kan hviske og vinden kan tude,
menneskers sind finder hvile og ro.

Vestlige vidder — storladne, sunde,
klitter og diger, det eneste runde
her hvor det hele er flade ved flade
og hvor søfugle elsker at vade
i dine grøfter, kranset af siv.
Duften af eng er den skønneste lise,
havet mumler sin ældgamle vise
om et forkrænkeligt — underfuldt liv.

FRA EN REJSE TIL ITALIEN 1877

UDDRAG AF HANNE WILHELMINE OBELS REJSEDAGBOG

Hanne Wilhelmine Obel, f. Sølling, boede i Varde - Spigerborgade 5 - var født den 15. oktober 1848 i Rudkøbing og døde i Varde den 25. december 1918. Hanne Wilhelmine Obel var gift med lærer og kantor Oluf Frederik Obel, der døde i Varde den 22. marts 1895.
Dagbogen stammer fra en rejse, hun foretog med sin første mand C.G. la Cour.

AT REJSE og se fremmede Lande har altid i mine yngre år (som vel for så mange andre), stået for mig som noget af det dejligste, men tillige som noget for mig uopnåeligt.

Ifjor foretog vi en prægtig Rejse til Schweitz, og allerede i løbet af Vinteren begyndte vi at tale om, hvor dejligt det kunne være at besøge Italien, det underskønne Land, med den azurblå Himmel, sin balsamiske Duft, alle sine Naturskønheder, Kunstskatte og Oldtidsminder. Lysten voksede og endelig blev det bestemt, at vi skulle afsted. Norditalien var først målet for vor Rejse, når vi kom der, ville det afhænge af la Cours Helbredstilstand, om vi turde nåe os til Rom og Neapel.

Den 26. September 1877 tiltrådte vi vor Rejse med glad og frejdigt Sind. Om eftermiddagen Kl. 3 gik vi ombord i Titania, som skulle føre os til Stettin. Det regnede, og da vi kom i rum Sø blæste det op, så en hel Del — også jeg — var grumme søsyg, og la Cour havde også lidt med det at gøre. Da vi kom ind under Pommern, blev det mere stille, og op ad Oderen vare vi på Dækket og iagttog med Interesse den travle Virksomhed der udfoldede sig langs med Kysten, hvor den ene store Fabriksbygning afløser den anden, og hvor Hamren og Spektakel fra de store Smedier lyde ud til de forbisejlende. Da vi kom til Stettin, anstrengte la Cour sig for at få en Drosche, men uden held, thi de vare alle optagne, og vi måtte så vandre til Jernbanen og lade en Drager kjøre med Tøjet. Følgen heraf var, at vi først nåede dertil et Par Minutter efter, at Toget var gået, og måtte så vente til det næste gik. Et par Timers tid. Det var jo et Uheld, men det værste ved Sagen var dog, at la Cour var bleven træt og echaufferet (rød i hovedet af anstrengelse), hvilket han dårligt kan tåle, af den lange Spadseretour. Vi trøstede os imidlertid så godt, vi kunne, først nøde vi nogle saftfulde Pærer og fornøjede os over nogle små Spurve, som nok så frimodigt hoppede omkring på

Gulvet og opsamlede de Smuler, der faldt fra Bordene. Et par, som havde deres Rede under Loftet, kvidrede og skjændtes deroppe af Hjertens Lyst, og det var meget morsomt at iagttage de små Dyr. Vi gik så lidt ud for at fordrive tiden, og vi så os om med det samme. Vi opdagede strax en prægtig Bygning, som var under Opførelse, og den måtte tages i Øjesyn. Det var et nyt Rådhus, det lå højt, var helt omgivet af Ringmur og havde for Enden en babylonisk Have, forresten var det af rødt Murværk med Tårne og tegnede til at blive overordentligt smukt.

Berlin 27. September 1877. Fra Stettin toge vi Kl. 12 og kom til Berlin Kl. 3½, hvorhen vor uheldige Stjerne fulgte med os. Vi havde taget gennemgående Billet fra Stettin til Dresden, i hvilken Anledning der var telegraferet efter en Drosche, som altid besørger de Passagerer med Billetter til Sydbanegården, vi stige strax ind i den, men uagtet han kørte godt, kom vi dog et Minut efter at Toget var gået. For mig var det i Grunden et Held, da jeg ellers ikke havde fået det mindste at se af Berlin. Vi toge strax en Drosche og kjørte omkring for at se de smukkeste Bygninger og Byens øvrige Seværdigheder. Først så vi Alsendenkmal eller Siegergestedenkmal, et Minde om Deres Krige med Danmark, Østerrig og Frankrig. Det er en mægtig lueforgyldt Victoria, som står på en Søjle omvundet med Basrelief, som forestiller Scener fra Krigene. At de kunne rose sig af deres Sejer over de to store lande kan jeg forstå, men at de ville prale over at have besejret det lille Danmark, noget de hellere skulle skamme sig over, kan jeg ikke begribe.

Derefter kjørte vi igjennem Brandenburger Thor, hvor Victoria står ovenpå i sin Vogn forspændt med 4 vældige Gangere. Hun blev af Napoleon den første ført til Paris, men blev i 1815 bragt tilbage på sin vante Plads. Vi kjørte så forbi Das Kongliche Palais, Schauspielhaus, Kronprinsens Palais, Universitetet, Museerne, det kongelige Slot og Rådhuset, hvilket langtfra kan måle sig med det i Stettin. Sluttelig kjørte vi Unter den Linden til Akvariet, som skal være det smukkeste i Europa og som virkelig også er prægtigt. Udstyret, som det er med Bjerge, Grotter, Drypsten osv., kan man ikke rigtig sætte sig ind i, at det er Menneskeværk, og at man går i en kjælder, hvilket dog er Tilfældet, det indtager et stort Rum, snart går man op, snart ned, snart er man spadserende over og snart under sig, her er der Fiske, hist Fugle,

der en bænk, hvor man kan hvile sig, et Sted er der mindre vilde Dyr; Slanger, Krokodiller og Sligt er der ingen Mangel på. Slangerne tykkere end en Arm, nogle mægtige Skildpadder og nogle forunderlige Krabber, der havde en Hale, som de bruger som Støttepind og forstår at manøvrere med med megen Færdighed. Tillige så vi den verdensberømte Gorillaabe, om hvem man fortæller, at den om Morgenen nyder sin Morgenkaffe med Hvedebrød til, som et andet Menneske. Efter at have beset og glædet os ved alle disse interessante Ting toge vi til Banegården, hvor vi nu sidde og vente på Toget, som skal føre os til Dresden.

Dresden den 28. September 1877. Kl. 1 i Nat kom vi her til, meget trætte af den lange Rejse, og toge ind i Hotel de France, hvor vi sov dejligt hele Natten til kl. 8½, men vi havde jo også en Del Søvn tilgode. Strax efter Frokosten gik vi hen i »Grüne Gervölbe« og beså dens umådelige Konstbarheder, hvoraf dog nogle særlig tiltrak sig vor Opmærksomhed. Blandt disse var der en Kamin af Porcellain og Metal, besat med Rubiner, Smaragder og ægte Perler i Masser. Et stort Skab af lutter Rav. Stormogulens Hof, af Sølv og Guld, og overlæsset med ægte Stene. Et ægyptisk Tempel med Guden Apis og en Crocodille ved Siden, hvis Ryg er af lutter Diamanter. Tillige er der Masser af drikkekar i alle mulige Former og Kopper og Skåler overordentlig smukke. Ja der var sådanne Masser af Ting, så det er umuligt at huske endsige at nedskrive, hvad man så.

Derfra gik vi over i Billedgalleriet, hvor der ligeledes er en Uendelighed. De dejligste og tillige de mest bekjendte Malerier, som vi så, var for det første Raphael Sanzios eller den sixtinske Madonna, som jo er mageløs dejlig. En Mand stod engang længe foran det hensunken i Beskuelsen, endelig brød han ud: Jeg takker dig Gud, at jeg er en Christen. Der er virkelig også noget så tiltalende, rent og jomfrueligt ved Siden af den ophøjede Ro, som er udbredt over Maleriet. For det andet er der Luthers Disputats med Eck, et meget smukt Maleri, som fylder det meste af en Væg. Tilhøjre ser man Luther og Melancton, til venstre Eck, bagved ham står en Munk og tilhvisker ham et og andet.

På Midten er der nogle fyrstelige Personer med deres på den Tid uundværlige Hofnar, og i Baggrunden er der en Del Studenter, som ikke ville forlade deres Lærer. For det tredje er der Coreggias Nat, hvilket dog var det af de tre, som tiltalte mig mindst. Rundt omkring i

Galleriet sade en Mængde Kunstnere og Kunstnerinder både unge og gamle, som toge Copier. Blandt disse var der især en, som særligt fængede mig, det var en sovende Kvinde med blåt Gevandt, som blev malet af en ældre Herre. Der var en Klarhed og Finhed udbredt over det, og man kunne igjennem den gjennemsigtige Hud, på Hænder, Fødder, Bryst og Ansigt, ligesom se Blodet pulsere. Copierne have jo i Reglen det forud for Originalerne, at Farverne er livligere og friskere, noget der falder Ikkekunstkendere i Øjnene.

Fra Galleriet gik vi ind i Kobberstiksalen, men blev der kun et Øjeblik, da vi var trætte af at gå så meget og at se på forskelligartede Ting, og foretrak at gå lidt ud i det Frie. Først beså vi Biblioteket, (at sige udenpå). Væggene ere der (som på Thorvaldsens Museum) dækket af Malerier, her er det alle de sachsiske Curfyrster og Konger fra 1160, som ere fremstillede; nogle til hest andre i Rustninger og atter andre som fredelige Videnskabsmænd med en Bog eller en Rulle Papir i Hånden; alle i Legemstørrelse. Derefter så i det nye Theater, en prægtig Bygning med en Mængde Statuer, hvor iblandt Saphokles og Euripides, Faust og Mephistofeles osv., og ovenpå Bygningerne var der en Gruppe, som forestillede Bachus og Aridadne trukket af fire Løvinder. Da vi nu vare åndelig mættede for en lille Tid, begyndte Legemet at gjøre sine Fordringer gjældende, og vi styrede vore Fjed til en Restauration, hvorfra man har en ypperlig Udsigt over Elben, og til den store Elbbro, hvor der er en Farten frem og tilbage i det Uendelige. Man får i den Restauration uvilkårlig Fornemmelsen af at være i en Kahyt. Hele den ene Side af Lokalet, et meget langt og meget smalt Værelse, består af store Vinduer, hvor man kun ser Vandet, ikke Tanke af Land uden på den modsatte Bred af Elben.

Efter at have spist til Middag og drukket et godt Glas tydsk Bier til, gik vi tilbage til Hotellet, hvor vi nu sidde og hvile os ovenpå Dagens Strabadser.

På Vejen herhen så jeg i et Vindue nogle Brødservietter ligge, som vist var noget ganske nyt og som Følge deraf også pebret, jeg spurgte om Prisen og det var ikke mindre end 2 Mark (1 Kr. 78 Øre) for Stykket. De bestode af et Stykke hvidt Tøj, hvorpå der var syet en Kone med Sirtses Kjole, hvidt Forklæde og Kappe, en mere original end kjøn Ide. Efter Kaffen gik vi igjen ud, vare først på den brüllske Terrasse, en smuk højtliggende Spadseregang med Udsigt over Elben; der var ikke mange mennesker nu, da det allerede er for koldt, men om

Sommeren er det en meget yndet Spadseretour, og Masser af Mennesker sidde da udenfor de talrige Restaurationer og nyde deres Øl. Bagefter vandrede vi omkring i Gaderne og så på de mange oplyste og smukt pyntede Vinduer.

Pragh, den 29. September 1877. Imorges Kl. 6 toge vi fra Dresden. Vejret var godt, men noget diset, hvilket imidlertid fortog sig op ad Dagen. Kjøretouren mellem Dresden og Pragh er meget smuk og minder en Del om Schweitz. Vi kjørte forbi Bastsi, Kønigstein og Schandau. Da vi Kl. 12 kom til Pragh var det dejligt Sommervejr, en behagelig Modsætning til det rå, kolde Vejr vi havde haft hjemme den hele Sommer. Da vi havde pudset os lidt, gik vi strax ud for at opsøge en Drosche, som vi med Lethed fandt, kjørte så først over Nepomuksbroen, hvor der iblandt en Mængde andre Statuer på Midten står en af Erkebiskop Nepomuk, efter hvem Broen har fået sit Navn og om hvem Sagnet fortæller, at han som Dronningens Skriftefader havde modtaget hendes Skriftemål, og ikke ville åbenbare samme trods anvendt tvang, blev han kastet i Moldaufloden, senere blev han canoniseret og hans Statue oprejst på samme Sted. Vi kjørte så op på Hradschi, en Del af Pragh, som ligger meget højt, vi skulle der have set Premonstratenserklosteret og Bibliotheket, men da der kun er åbent om Formiddagen, fik vi det ikke at se, men vare derimod henne at se Domkirken, hvoraf rigtignok Størstedelen var nedrevet for at ombygges. Vi vare derefter i Zorettocapellet, en lille firkantet Bygning med snavsede Omgivelser, men som skal være en tro Afbildning af det hellige Hus i Lorettõ, der efter Sagnet skal være ført af Englene fra Bethlehem til Italien. Toge så til Belvedere, hvorfra man har en brillant Udsigt over Pragh med dens Uendelighed af Kirker og Kirketårne, men som først og fremmest er bekjendt af, at Tycho Brahe astronomirte der med Kejser Rudolph. I en stor Sal var der blandt en Del andre Malerier et, som forestillede Tycho Brahes Ankomst til Pragh. Derfra toge vi til Teinkirken, hvor han ligger begravet og hvor hans Billede, udhugget i rødt Marmor i Hautrelief, er oprejst ved en Pille. I Kirken, som er katholsk, er der ikke mindre end 22 Altre. Vi kjørte nu igjennem Jødekvarteret, med sine skrækkelig snævre Gader, men der var efter la Cours Sigende kun få Mennesker mod, hvad der plejer at være uden for Husene.

En Ting har jeg glemt at fortælle, og det er, at den ene af Hestene

foran vor Drosche faldt, idet en Lastvogn kom den for nær, nogle Remme sprang op og jeg blev Angst og sprang af Vognen, forresten skete der ingen Skade, men man så der, at det ikke alene er i Danmark, at Folk ere nysgerrige, thi på et Øjeblik var der stimlet en hel Mængde sammen om os for at betragte det Skuespil, dog mest Drenge.

Efter at have kjørt omkring i 2½ Time afskedigede vi Kudsken udenfor en Restauration, hvor vi gik ind for at dinere. Vi fik Oxesteg med Ris, som smagte os ypperligt, da vi vare voldsom sultne. Om Aftenen drøssede vi omkring i Byen.

Wien, den 30. September 1877. Imorges Kl. 7 toge vi fra Pragh med Iltog her til Wien. Den første Del af Vejen var flad og uinteressant og Vejret desuden tåget. Brno, som vi kom forbi, er en meget smuk By med en gammel Fæstning (Spieldborg) oppe på et Bjerg. Senere blev Vejen mere interessant, idet mindre Bjergpartier, dels vilde, dels skovklædte, bragte Afveksling i Landskabet, og gjorde det meget smukt.

Da vi vare installerede i Hotellet, måtte vi naturligvis strax på Farten. Vi havde ikke gået ret langt, førend la Cour beordrede mig til at se ned i Stenbroen, til vi kom hen til Hjørnet. Jeg gjorde, som han bød, og da jeg endelig fik Lov til at hæve Hovedet igjen, lå Stephanskirken foran mig, en prægtig Domkirke med en Uendelighed af Tårne og Spir, alt af hvidt Marmor, som imidlertid er blevet mørkt af Tidens Tand. Vi opsøgte så en Omnibus og kjørte ud til Prateren, Wienernes fornemste Forlystelsessted; en Park af et umådeligt omfang, som i visse Måder har Lighed med vor Dyrehave, skjønt ikke så hyggelig, og også minder noget om Tivoli; men er langtfra så smukt og smagfuldt arrangeret som det. Det var netop Søndag, og Wienerne strømmede derud i store Skarer, så vi ret havde Lejlighed til at iagttage deres Livlighed, og også fik flere Beviser på deres ualmindelige Tjenstvillighed. Spurgte man f. Ex. en om Vej, var han strax parat til at vende om, følge en og vise en tilrette, hvad vi dog opponerede imod. Vi vare inde i et Voxcabinet, hvor blandt andre alle de tyrkiske Paschaer, som ere bekendte fra Krigen, vare, og ved Siden af dem sad Englænderen Fourville formelig uhyggeligt levende og stirrede på en med sit hæslige Blik og et ondt Udtryk i Ansigtet.

Vi vandrede så videre omkring, så på deres Carousseller, hvoraf en var indrettet som et toetages Hus med vinduer, der drejede helt rundt, samt på Skydepavillonerne, som lod til at være meget yndede, da der

bestandig var propfuldt, Baggrunden i disse var dannet af en hel Del figurer i menneskelig Skikkelse, formodentlig af Metal, som så bevægede et eller andet Lem, når de blev truffen på rette Sted. Til Slutning vare vi henne at se den pragtfulde Udstillingsbygning, som imidlertid ikke er tilgængelig, men omgivet af et Plankeværk, hvor der dog er så brede Revner, at man med Lethed kan se den. Det var allerede begyndt at mørknes en Del, inden vi nåede til Udgangen, og Lygter og Lys vare tændte rundt omkring, med Besvær og tillige ved et Lykketræf fik vi Plads i en Omnibus og nåede vort Hotel, Köenig von Ungarn.

Wien, den 1. Oktober 1877. Imorges, da jeg nylig var stået op, stak Kelneren 2 Breve ind ad Døren til mig, hvorover jeg blevet meget glad, det ene fra Moder, det andet fra frk. Riber. Da vi vare påklædte og havde nydt vor Kaffe i en Kafé, gik vi først hen i Stephanskirken, den har et overmåde smukt Højalter af Sølv, er femskibelig og har Knippesøjler, samt udskårne Stole; det værste ved den er, at der er så meget Smuds og Spindelvæv i Kirken, hvilket jo langtfra forskønner den. Der ere nogle enkelte Vinduer med Malerier, som formodentlig ere nye og derfor ere klare i Farverne, de øvrige Vinduer have samme Fejl som den øvrige Kirke. Vi gik derfra op i Mønt- og Antikcabinettet, hvor der foruden Masser af Mønter og Medailler, noget jeg har grumme liden Interesse for, er en Del antikke Vaser, Broncefigurer osv., og i det sidste Værelse Guldsager og Cameer, prægtige Ting.

Derefter tage vi en Drosche og kjørte omkring for at se de smukke Bygninger, hvoraf her unægtelig er Overflødighed. Det smukkeste, vi så, på den Tour, var Vatiokirken, som rigtignok er et architektonisk Mesterværk. Den er bygget af skinnende hvidt Marmor, i gothisk Stil, har to Tårne, og en fuldendt form, er slank og symmetrisk. Den gjorde et langt bedre Indtryk på mig end Stephanskirken, hvortil vel for en Del det bidrager, at Vatiokirken ligger så smukt højt og frit, hvorimod Stephanskirken ligger på et Torv, som den næsten fylder, og hvor den til alle Sider er omgivet af Bygninger, men vist også at Vatiokirken er så ny, lys og ren. Vi kjørte så forbi en Del Museer, Ministerier, som vare under Opførelse, og en Del Slotte, som vare beboede af Fyrst den og Herzug den, jeg husker ikke alle de Navne. Da vi kom til Børsbygningen, stode vi af og gik op på Galleriet, hvorfra man har et udmærket Nedblik i den umådelige Sal, hvor de travle Børsmænd sværme om imellem hinanden, aldeles som når man betragter Biernes Virksomhed

i deres Kuber. Der er en Snakken og Råben dernede, hvoraf man naturligvis ikke kan høre nogen enkelt Stemme, nej de Tusinders Stemme forene sig til en forundelig Lyd, som jo stiger tilvejrs, så man på Galleriet har den fra første Hånd. Det morede mig ret at høre og se det, og jeg kunne have stået der længe, hvis ikke Tiden havde været så kostbar, både have vi jo lidt af den, og tillige ventede Droschen, og der er jo hvert Minut Penge. Wien er, som mange jo ved, en meget stor By, men man tænker sig dog alligevel ikke de umådelige Afstande, der er.

Adelsberg, den 2. Oktober. Imorgens Kl. 7 toge vi fra Wien og har kjørt den hele Dag lige til Kl. 8 i Aften. Det var et meget langt Stykke Vej, vi tilbagelagde, ca. 68 Mil, lige så langt som fra Skagen til Hamborg. Det var over Semmering, vi gik, hvilken Banestrækning er den smukkeste i Europa og har været umådelig kostbar at anlægge. Alene de 5½ Mil fra Glaubnitz til Mürzschlag har kostet 15 Mill. Fr. Det var en mageløs Tour, Afvexling fulgte på Afvexling og der var stadig nok at se på, så man ikke fik tid til at tænke på Træthed. Snart kjørte man imellem høje Bjerge, som vare så underlige nåleformige, overalt stak der små spidse Bjergstykker i Vejret, som gav det et forundeligt Udseende, så over kjæmpemæssige Broer, som man jo først rigtig kunne tage i Øjesyn, når man kører på den anden Side af Afgrunden, nogle af dem bestod af 3-4 Buegange ovenpå hinanden. På Bjergene tittede små Kirker frem, og Ruiner var der også en Del af, af Tuneller har Semmering Banen alene 15. Det var storartet og prægtigt, og man kan rigtig se der, hvilke Kjæmpeværker Menneskene ere istand til at udføre, og hvilke Hindringer de kunne rydde tilside.

Helgenbilleder så vi en Mængde af, og hvad der morede mig at lægge Mærke til, er den Masse Majs her dyrkes og navnlig deres Måde at tørre den på. Hvert Hus, vi kom forbi, var gult fra øverst til nederst, complet behængt med deres Høst, det så smukt ud, thi accurat og ordentlig hang de lange Majskogler Side om Side.

Vort Rejseselskab bestod af 2 Damer, en ung Herre og en sød lille Dreng, vi talede ikke synderligt sammen, men de vare meget forekommende og flinke. Den ene Dame tilbød mig sin Plads ved det Vindue, hvorfra den bedste Udsigt var, hvilket jeg med Glæde tog imod; hun havde nemlig rejst Touren flere Gange, og brød sig ikke så meget om at se det.

Vor Levevis idag har været en Del forskellig fra, hvad den plejer at

være. Vi fik nemlig ikke Tid til at drikke Kaffe imorges, og begyndte derfor vor Dag med Ostebrød og Portvin. Kl. 10½ spiste vi Bouillon, Kl. 2 drak vi Kaffe, Kl. 4 fik vi Boeuf og Bier, Kl. 8 The og imellem alt det Druer og Ferskener.

Adelsberg den 3. Oktober. Imorges Kl. 10 begav vi os med vor Fører til Grotten (Adelsberggrotten). Vejret var brilliant, og Vejen derhen smuk. Hvorledes jeg skal kunne skildre, blot tilnærmelsesvis, hvad vi der så, aner jeg ikke, thi det er noget så storartet, mægtigt og imponerende, som man vanskeligt kan fatte uden at have set det, og som min Pen er alt for svag til at beskrive.

Det er en Drypstenshule, vi går ind i, hvor Stenene er afsat af vandet som er dryppet ned igjennem bjerget. Til at danne et Lag så tykt som papir udfordres 12 År, og når man så ser disse umådelige Colosser, hvoraf en var 60 Fod høj og 18 Fod i Gjennemsnit, kan man gjøre sig en Ide om at Jorden må være meget gammel. Nogle Steder stode Stenene på Jorden og var dannede ved, at Vandet var dryppet ned på dem, de kaldtes Stalagmitter, andre Steder hang de ned fra Loftet og vare blevne dannede ved, at Vandet var løbet ned ad dem og havde afsat Stenpartiklerne, de kaldte Stalagtitter. Sommesteder havde disse 2 fra Gulvet og Loftet forenet sig og dannede derved en mægtig sammenhængende Søjle.

Det første Stykke Vej derinde gik vi ledsaget af 2 Førere med Fakler i Hånden. Senere bleve vi kørte på Jernbane, en lille Jernvogn, som går på Skinner og bliver skudt frem af en mand. Det var næsten som en Drøm det hele. Hvorhen man vendte Øjet, mødte det noget skjønt og ophøjet; og med Fantasien til Hjælp, kunne man se de mest forskelligartede Ting. Her kom vi forbi et lille Hus med et Vindue; det er jo en Prædikestol; nej hvilket smukt og smagfuldt Draperi aldeles klart, når Lyset blev holdt bagved det og med smukke mørke Borter; således kom det ene Udråb efter det andet fra os, man kunne ikke andet den hele Tid end sidde i en stadig Undren og Beundren, idet man følte Guds uendelige Almagt åbenbarede sig, disse Naturens Underværker. Der var Søjler, som så aldeles ud som Billedhuggerarbejde, hvor Hoveder og Figurer dække det hele; Baldakiner, ja endog så fine Kniplinger dannede Stenen tidt; når Føreren slog på det eller lod Stokken glide hen over det, lød det stundom som smukke Toner og undertiden som dyb dejlig Klokkeklang.

En Hule kaldtes Domkirken på Grund af dens smukke hvælvede Form, når man der gav en Lyd fra sig, gjenlød Echoet den mange Gange.

En anden Hule hedder Franz Joseph Elisabeths Grotten og blev opdaget i 1816.

Så var der en tredje Grotte, som blev brugt til Dandsesal, hver Pintsemandag bliver der afholdt Bal med glimrende Belysning, der var Orchesterplads, Bænke og Lysekrone, at se den og dandse der, når alt stråler i så mange Kjærters Glands, må, synes jeg være som et af Eventyrerne i Tusind og En Nat.

I de første Grotter, som først blev opdagede, vare Stenene ved Os fra Faklerne, de brugte i gamle Dage, blevne mørke, men da vi kom ind til, de nyere, var alt hvidt og fint og som oversået med Millioner af Diamanter. Grotten er jo i sig selv naturligvis bælgmørk, man kan få den oplyst i tre Belysninger, som man ønsker det, vi valgte den mellemste, som består af 410 Stearinblus, det var langtfra, som man jo vil tro, nogen stærk Belysning, thi alle Lysene var ikke tændte på engang, en Fyr gik i forvejen fra den ene Grotte til den anden og havde så oplyst langs med Rækværket, som jo går op og ned ligesom Vejen derinde, når vi kom. Når vi så vare igjennem, slukkede han i en Fart alle Lysene og puttede dem i en Kurv han holdt på Armen, så har han formodentlig kunne skyde en Gjenvej til den næste, thi han var altid færdig, når vi kom, og stod så stiv som en Støtte, så vi undertiden ikke vidste, om det var et Menneske, eller om det var Stenene der havde den form. Efter Jernbanetouren gik vi et langt Stykke op og ned, et Sted kom vi endogså over en naturlig Bro, som førte over Floden Poik, der har sit løb inde i Bjerget. Den er dybt nede men gjør en skrækkelig Støj, og kan, når det en Sommer regner stærkt, stige over den underste Bro, en temmelig betydelig Højde. Et andet Sted kom vi igjennem en naturlig Æresport, som var dannet ved at nogle store Stene formodentlig ved et Jordskjælv vare styrtede omkuld, havde tørnet på ved den modsatte Side af Vejen, og så havde fået lov til at blive liggende.

I Grotterne er der en jævn Temperatur, som både Sommer og Vinter er ens, altid 8 Grader.

Da vi havde været derinde en 2-3 Timer, vare vi igjen komme tilbage til Indgangen, og hvilken underlig og dog dejlig Fornemmelse det var, da det fuldt rige Dagslys, varmt og lysteligt, slog os imøde.

Udenfor kjøbte vi Stene og Billeder. En halvfjollet Fyr blev ved at

forfølge os, for at vi skulle kjøbe hans Stene, men da han mærkede, at det var vort Alvor, at vi ikke ville have noget hos ham, gik han.

Venedig, den 4. Oktober 1877. Imorgens Kl. 7 toge vi fra Nabuzina, hvortil vi ankom i Aftes Kl. 8 i Bælgmørke og toge ind i et lille Hotel, hvor vi intet mærkværdigt oplevede, kun vil jeg bemærke, at et Pund Druer der kostede 8 Kreuzer (13 Øre).

Vort Rejseselskab bestod næsten hele Tiden af en fransk Dame, der lod til at være meget ubehjælpsom, forresten omgængelig. Hun havde dog nær forgivet os alle, Staklen led nemlig af Hovedpine, og lugtede derfor, medens hun samtidig læste ivrigt, til en Flaske Salmiak Spiritus. Til Uheld gik Proppen af Flasken, uden at hun bemærkede det, det dyrebare, men lovlig stærke Fluidum, flød ud over Bogen og fyldte Coupeen med sin Vellugt. Vinduerne måtte op, og passagererne stak Hovederne udenfor, men Damen tørrede det bare af Bogen med et Stykke Papir, holdt dette for næsen og inddrak Lugten med Begjærlighed, for at ikke noget af det skulle gå tilspilde.

Efter at være kjørte over en lang smal Dæmning, der ikke var bredere, end det så ud til på begge Sider, at vi kjørte i Vandet, ankom vi til Venedig — men det er en helt anden Historie.

PÅ OPDAGERFÆRD MED ØLLGAARD OG H. K. KRISTENSEN

AF PREBEN PALLE, DRONNING MARGREHTESVEJ 20, VARDE

FOR ÅR tilbage virkede jeg i min fritid som free-lance pressefotograf for VESTKYSTEN's lokalredaktion i Varde, et arbejde der medførte mange interessante opgaver.

En søndag morgen for ca. 15-20 år siden ringede redaktør Johs. Jensen, om jeg kunne tage med ud til Øse for at fotografere et hus, så ville han hente mig i løbet af 10 minutter.

Det skete, og på vej ud af byen blev H. K. Kristensen og Øllgaard samlet op. De skulle også se det pågældende hus.

Det viste sig at være et gammelt hvidkalket hus med stråtag, hvor ejeren, der vistnok var invalidepensionist, under reparationsarbejde havde bemærket, at tagspærene i huset så mærkelige ud. Han havde derfor kontaktet museet i Varde og spurgt, om de var interesseret i at se disse spær, der således var blevet årsag til vor lille søndagsekspedition.

Mit arbejde som fotograf bestod i at tage nogle billeder af spærene. Det var hurtigt overstået, og jeg fik rig lejlighed til at se de to lokalhistorikere og museumsfolk i funktion.

I første omgang forekom deres undersøgelser af spærene og huset som helhed mildt sagt besynderligt. Der blev ikke vekslet mange ord mellem dem, og det virkede som den ene part overhovedet ikke interesserede sig for, hvad den anden part foretog sig.

Som undersøgelsen skred frem blev det klart, at dette slet ikke var tilfældet. I deres mangeårige samarbejde, og med deres grundige kendskab til egnens historie og til hinanden, havde de udviklet en form for kommunikation, der ikke krævede megen snak. Det var afgjort en fordel, da Øllgaard var ret tunghør og enten ikke hørte, eller lod som han ikke hørte det lidt der blev sagt!

På forespørgsel oplyste husejeren, at huset var bygget først i 1800-tallet. Øllgaard undersøgte ydermuren og tagudhænget på en del af

huset. Da han kom ind i stalden sagde H. K. der stod med ryggen til og ikke havde taget del i denne del af undersøgelsen: »Der er muret en skalmur udenom«.

H. K. skridtede tværs over den tidligere stald for at konstatere husets bredde. Resultatet blev ikke bekendtgjort, men efter en stund sagde Øllgaard: »Så brede bygged de ei æ bondehues dengang«.

Huset blev set grundigt efter i krogene, og herunder sagde H. K. nærmest henvendt til sig selv: »ja, da hed præsten ...« og efter yderligere en stund »Da blev præstegården nedrevet«. Atter lang tavshed, så konkluderede H. K. »Så har de brugt æ spær fra præstegården til det her hus«, og efter den obligate tænkepause tilføjede Øllgaard, at det oprindeligt godt kunne være vragtømmer ude fra kysten.

Efter endt inspektion af huset spurgte H. K. husejeren, om han havde andre ting, der kunne være af interesse for museet, og en del roden rundt i et par mindre udhuse bragte bl.a. en billhammer for dagen, beregnet til at bille en møllesten op med. Dertil en hammelstok, der bar tydelig præg af ælde. De to erfarne museumsfolk kunne straks fastslå, at den var beregnet for en stud og en hest, idet der var smedet et ekstra øje på et stykke fra midten, således at man kunne få lige træk fra de to umage dyr.

Husejeren og een af dennes børn, en ca. 10-årig pige, havde interesseret fulgt vor færden, og henvendt til manden spurgte H. K., hvad han skulle have for de ting, der var fundet. Husejeren nåede lige at få sagt, at tingene sikkert havde været dyre som nye, så skar Øllgaard igennem: »Vi ka jo gi æ pigh en skilling«, og henvendt til H. K. »Har du di pung me«.

H. K. undersøgte sine lommer og konstaterede at det havde han ikke, hvorefter redaktør Jensen og jeg efter tur opdagede, at vi også var kommet hjemmefra uden vort normale lommeindhold.

Øllgaard fortrak ikke en mine: »Så må jeg jo sæl læg æ pæng ud«, trak sin pung op af lommen og gav pigen to kroner!

H. K. så bekymret ud og oplyste, at hun havde fire søskende, men det hørte Øllgaard ikke.

AF MINE HISTORISKE EFTERRETNINGER

AF GERT RAVN NØRGAARD, AAL

GENNEM MIT lokalhistoriske arbejde i Blåvandshuk Kommune, er jeg i 1981 kommet på sporet af nogle »nye« historiske efterretninger, som jeg herunder videregiver til behagelig efterretning. Hvis læseren kan supplere mig, hører jeg meget gerne derom.

Geografisk set dækker kommunen et yderst interessant område, der siden næstsidste istid har forandret karakter gang på gang. Således er kystlinien rykket længere ind i landet, hver gang stormfloder har ødelagt den yderste klitdannelse mod havet.

Kystlinien, som den optræder i dag, har en undergrund, der er istidsskabt hvilket støttes af den kendsgerning, at klitfundamentet består af morænegrus med lerforekomster. Beviser som enhver kan få syn for, ved at bese D.O.N.G.'s arbejdsplads i Kjærgaard.

Broncealderkysten, som man populært kalder den landskabshævning, der går fra Kjærgaard i nord til Grærup i syd, er altså ikke nogen broncealderkyst. Denne antagelse falder helt væk, når jeg nu nævner, at man i det lave engareal syd for Kjærgaard har fundet levn fra en boplads fra yngre stenalder, tusind år før broncealderen dominerede i dette område.

Sandflugten, som den kendes i vort århundrede, har raseret området i perioder fra yngre stenalder. Dette bevises af, at bopladslevn fra denne tid flere steder ligger velbevaret under fygesandet.

Fygesandet skjuler således mange forhistoriske levn. Heldigvis kan man sige, for det giver os gode uberørte fund. Men det besværliggør dog eftersøgningsarbejdet betydeligt. Bebyggelser fra så sen en periode, som omkring reformationen ligger således i dvale i naturens eget skatkammer.

Mine amatørarkæologiske undersøgelser har i første omgang strakt sig over Aal sogn. Det har gang på gang vist sig, at en formodet klit inde i landet, viste sig at være en gravhøj eller hustomt. Men også en almindelig afgravning af fygesandet på et fladt terrænstykke har underbygget min og andres formodninger om, at her har hersket andre og

mere frugtbare tilstande end nu. Vore ældste skriftlige kilder kan således også tolkes i samme retning.

Under fygesandslagene, der varierer fra sted til sted, ligger et fedt muldlag, svingende fra 10 cm til op mod 30 cm i tykkelse. I dette muldlag finder man ofte rester af trævækst (eg) og jorddyrkningslevn. Området har således tidligere kunnet føde en endda betydelig befolkning, samt give denne tag over hovedet og adgang til de omkringliggende vandveje på egne fartøjer.

Spørgsmålet, som hele tiden presser sig på er: Er det naturen alene, der har umuliggjort de rigelige livsbetingelser for et stort befolkningsgrundlag i vort område efter reformationen? Eller er det en kombination af naturens rasen, og indbyggernes overudnyttelse af området?

Jeg føler mig overbevist om, at årsagen til den altødelæggende sandflugt, der rasede i området frem til midten af sidste århundrede, skyldes, at mange garnisoneringer af hæreenheder i længere perioder har »drænet« området for trævækst. Rovhugsten har uden nyplantning givet vinden frit spil, som igen har resulteret i, at sandfygningen er taget til i et dengang uanet omfang. Nogle omtalte vandfloder i middelalderen har givet vinden det fornødne sand.

Ho Bugt har jo med sine store åudløb gennem tiderne været mere end rigt fiskevand, de har i årtusinder været færdselsårer for handels- og krigsfartøjer. I bugten og i dens lavtvandede områder har der været særdeles gode muligheder for søsætning, samling og ilandtrækning (vinterkvarter) af jernalderens og vikingetidens skibe. Det frugtbare område i og på begge sider af bugten og Varde Aa har muliggjort, at endog anseelige hærenheder i kortere perioder har kunnet brødfødes.

Intet andet sted på vestkysten finder vi en så stor og god naturlig havn, som i Ho Bugt. At Aal Sogn virkelig har haft en militær garnison, bevises ved det faktum, at Kong Niels's marsk Withe Staller boede i Burgh (Borre) og at Rytterfrisen i Aal Kirke antagelig har tilknytning til denne garnison. En altså glemt historisk situation, som er udspillet i eller i nærheden af Burgh (Borre).

Aal Kirke er for stor til at være en almindelig sognekirke, dens størrelse og udsmykning tyder på, at den har fungeret som garnisonskirke. Dette er nok antageligt, når man tager i betragtning, at Burgh (Borre kun ligger en halv kilometer fra kirken.

Hvornår Burgh blev opgivet som garnison vides endnu ikke. Måske er det netop sandflugten som blev skyld i, at Burgh blev sløjfet, og at

byggematerialerne blev genanvendt til opførelse af herregården Hesselmed i Aal Sogn.

Hesselmed har siden middelalderen fungeret som en befæstet adelsgård. Endnu ses dens voldgrave omkring gården, der nu er kommunens plejehjem. Under pløjning ved gårdens nu jævnede volde ses stadigvæk et større brolagt område, som antageligt stammer fra den i middelalderen ved gården benyttede landingsplads for søfartøjer.

Befolkningen har i middelalderen og tidligere levet i de nu beboede byer i området, samt i et antal landsbyer som ikke længere eksisterer på grund af, at disse er forladte under sandflugtens og pestens hærgen før reformationen.

Vest for Sorte Sø ligger således den nu tilsandede landsby Æslev. Kun boring i plantagens jordbund fortæller os, at her har været bebygget tidligere. Oplysninger om dens størrelse, og hvortil den sognemæssigt dengang hørte vides ikke med bestemthed. Men noget kunne tyde på, at den i middelalderen har ligget i det nu forsvundne Malt Sogn, der vides at have ligget vest for Aal Sogn.

Denne formodning underbygges med, at Aal Sogns største ejerlaug Borre Ejerlaug kun strækker sig til østsiden af Sorte Sø. Man ved samtid, at Sorte Sø, før sandflugten tog til inden reformationen, var forbundet både mod nordvest og mod sydøst med de der liggende større søer. Bæk- og sølinien må have været den naturlige vest-østgrænse mellem Aal og Malt sogne.

En lignende omlægning af sognegrænserne har også fundet sted mellem Ho og Oxby sogne. Denne grænseflytning er sikkert også et resultat af sandfygningens rasen og stormflodernes hærgen. Herredets inddeling i sogne er ikke så meget en kirkelig inddeling, men derimod en administrativ foranstaltning, skabt af vikingerne og bibeholdt op til vor tid.

Som afslutning på mine historiske efterretninger for denne gang vil jeg give læseren lidt at fundere over.

Vore forfædre har skabt vor nuværende kulturform og de mangeartede goder vi i dag lukrerer på. Kan vi mon fortsat videreformidle vore forfædres levn og kultur til vore efterkommere? Kan vi virkelig tillade os gang på gang, at bortplanere store jordarealer uden at rådslå os med museerne. Det vi raderer bort med vore maskiner i vor kulturs skatkammer kan aldrig, aldrig mere genskabes, det er tabt for evigt, arven til vore efterkommere smuldrer stykke for stykke!

60 ÅR SIDEN

AF FHV. GÅRDEJER VIGGO DANIELSEN, ALSLEV.

Engene i Alslev Sogn og høbjergning for 60 år siden.

NÅR ALSLEV sogn har ret store engarealer kommer det af, at sognet gennemstrømmes af tre vandløb, Hesselbjerg Bæk, Ålegrøften og Alslev Å, samt grænser til Varde Å, der er herredsskel. Hesselbjerg Bæk begynder i lavarealerne under »Baunen« og »Ny Visselbjerg« som dog nu er stærkt afvandet og også rørlagt efter bækkens uddybning i ca. 1960. Fra »Visselbjerggård« begynder engene, som er moseenge og hvoraf de øverste er blevet kaldt Visselbjergengene.

Ålegrøftens udløb begynder i Torrup fra mergelgravene. Fra Torrup og til et godt stykke forbi Alslev by kan man ikke kalde lavarealerne enge. Men så begynder de så småt. Også her er det i begyndelsen moseenge, men længere ude bliver det klægenge. Alslev Å er betydelig større end de to bække og er vandrig allerede ved sogneskellet. Mølledammen ved Alslev gamle vandmølle er ret stor og har betydet meget for klægengene yderst i Alslev, men herom senere.

Der er gravet mange Klyne = Tørv i moseengene i gamle dage. Så sent som under 2. verdenskrig blev der gravet en del. Tørvene brændte godt men var alligevel ikke af så god en kvalitet, fordi de var for lette og gav for megen aske. Klægengene er de bedste. Den yderste del af engene er »Mærsken« som har Varde Å til skel på tre sider fordi åen helt ændrer retning og slår en bugt om under Janderup Kirke. Tænker man tilbage i tiden, hvor der ikke blev brugt kunstgødning i større mængder, havde engene en meget større værdi end nu. Selv i år med megen tørke, gav engene en sikker høhøst, således at en gård, hvortil der hørte større engarealer blev regnet for en meget god gård. Derfor blev engene også passet godt, og grøfter blev holdt i orden så vandet kunne holdes ude fra de lave steder.

Omkring 1871 begyndte man at spekulere på, at vande engene ved overrisling. Der blev dannet et selskab »Alslev-Vibæk Engvandingsselskab« som fik en aftale i stand med ejeren af Alslev Vandmølle om vand til overrisling fra mølledammen. Det var dengang et meget stort anlæg. Der blev holdt mange møder før man gik i gang med at grave en kanal fra mølledammen og helt ud til »Mærsken« hvor den så for-

grenede sig ud i mindre kanaler. Der blev også lagt et stort rør over Ålegrøften til Vibækengene, som blev kaldt »æ tront«. På dette tidspunkt var der mange »udlejere«, som havde engstykker i Alslev, især var der mange fra Guldager og Hjerting. Nu har de fleste solgt deres engstykker til gårdmændene i Alslev.

Høbjergningen begyndte først i juli måned og var i normale år færdig i begyndelsen af august, når rughøsten tog sin begyndelse. Det var dengang, som nu, vejret der var det vigtigste for et godt resultat og en god tid i engene. Var det rigtig sol og sommer, var der liv og glade dage over høbjergningen. Slåningen af græsset foregik gerne morgen og aften, mest af hensyn til hestene, som kunne blive meget urolige på grund af bremser, når der midt på dagen rigtigt blev varmt, men meget også fordi det var bedst, at slå græs i duggen. Det var også sådan, at det græs, der var slået jo skulle passes, når solen skinnede.

Når græsset var slået lå det på skår i 1 eller 2 dage alt efter vejret og hvor stor afgrøde, der var. Først skulle høet vendes (hverres). det foregik på den måde, at man med en trærive vendte skåret rundt. Næste dag blev høet så slået ud, så det lå i et tyndere lag og let. Når det havde ligget i solen et par timer var det færdigt til at rives. Det blev gjort med hesterive således, at det nu lå i riller og var tjenlig til at blive stakket. Stakningen foregik på den måde, at man spændte hestene for en planke og dermed slæbte høet sammen i store stakke med et næsten helt læs i hver stak. Det kaldtes at (tæmme).

Når høet var sat i stakke kunne hjemkørslen begynde. Der blev lagt »skrawl« på kassevognene. Skrawlet var en træramme som var brede-

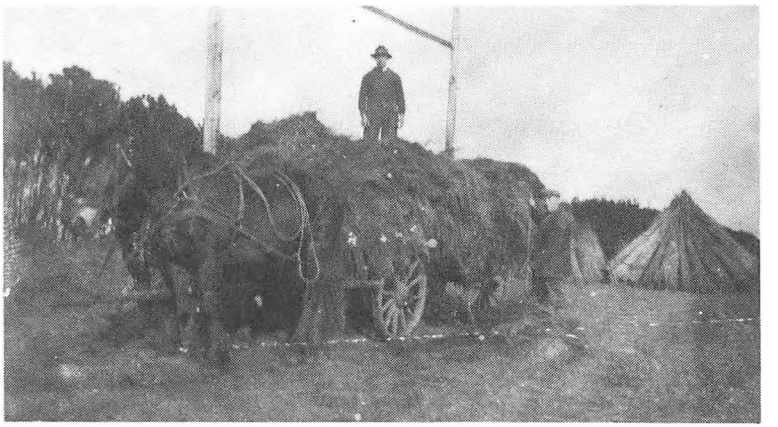

Forfatteren læsser hø i gamle dage.

re end vognen således at læsset også kunne blive bredere. Læsningen af høet på vognene i engene var lidt af en konkurrence. Det skulle helst være store brede læs, absolut ikke lagt skævt, for så kunne man risikere at vælte med læsset, hvilket skete en gang imellem.

Når vognen var rigtigt læsset var den højere ved enderne end på midten. De højere ender kaldtes fyld. Formålet med fylden var, at nu kunne man med læssetræet, som var en træstamme ca. 5 m lang, presse begge ender af læsset fast til vognen med et reb for i vognen (forreb) og et bagi vognen (bagreb). Tilsidst blev et reb surret rundt om læsset det kaldte man svøbning. Når man var i engen hele dagen, var madkurven en vigtig ting. At sidde i en høstak med nogle gode madder kan ikke fortælles, det skal opleves. Drikkevarerne, hjemmebrygget øl, blev sat i en grøft for at holde sig køligt.

I selve mærsken er der stadig fællesgræsning og det går efter regler, som er vedtaget langt tilbage i tiden. En af de gamle regler går ud på, at der må kun græsse et voksent kreatur pr. tønde land. Een af grunden til at fællesgræsningen blev indført, var stormfloderne. Ved en pludselig stormflod, som der har været mange af op gennem årene, ville det være umuligt at bjærge kreaturerne fra de yderste fenner.

Når man står en sommerdag og ser ud over Alslev enge kan det være vanskeligt at forstå, at det hele pludselig kan stå under vand.

Når andejagten går ind er der mange jægere ude i engene. Der er også mange lystfiskere langs åen. Mange mennesker kommer i det hele taget ud i Alslev enge og åen for både at nyde naturen og stilheden, som netop her er meget betagende.

En sommeraften ved åen i 1972.

DEN 84-ÅRIGE HANS PETER HANSEN, TIDLIGERE LUNDE, FORTÆLLER TRÆK AF SINE ERINDRINGER

AF GUSTAV JENSEN, NR. NEBEL

HANS PETER HANSEN er født i Skjedsbøl ved Lunde den 3. februar 1894. Hans far Søren Kristian Hansen, drev et landbrug der, og var i en menneskealder kirketjener ved Lunde kirke. Moderen Kristiane Kristensen, var også født i Skjedsbøl, hun var datter af skrædder Kristian Kristensen, han var broder til den i sin tid på egnen så velkendte Søren Kristensen, (Post) der nåede den høje alder af 103 år. H. P. Hansen havde tre halvsøskende, der var fra faderens første ægteskab.

Min første erindring, fortæller H. P. Hansen, er fra 1898. Da drog der et voldsomt tordenvejr over egnen, og mange ejendomme nedbrændte, deriblandt mit hjem. Mange år senere erfarede jeg, at min hustrus hjem i Darum samtidig nedbrændte. Som 12-årig kom jeg ud at tjene, og efter min konfirmation tjenete jeg i tre år på Sædding Storgård ved Nr. Nebel. Vejen mellem Lunde og Sædding måtte jeg det første år tage til fods. Jeg havde jo ingen cykel, og pengene til den skulle jeg selv tjene. Min første årslån var 180 kr.

På gården var vi tre karle og tre piger. En lørdag i høsten 1909 høstede vi rug hele dagen. Vi brugte jo leen. Forkarlen og jeg høstede, og gårdens tre piger bandt negene efter os. Da vi om aftenen kom hjem til gården holdt min far der med sit forspand for sin høvogn. Det var to små russerheste. Jeg havde lovet ham at tage med ud på værnet for at slå hø om søndagen. Ved tretiden søndag morgen begyndte jeg at slå, min far, der var en ældre mand, rev græsset væk af skåret. Græsset var af en sådan beskaffenhed, at den skulle slås mens den var fugtig. Op ad dagen tørrede solen græsset og vanskeliggjorde arbejdet, men så kom der en tordenbyge, og da den var dreven forbi kunne jeg slå, og jeg nåede meget den dag. Vi fik vognen læsset med det våde græs, det skulle jo tørres derhjemme. Vi skulle køre over »Æ Sånd« — det ca. tre km brede vand mellem værnet og Falen. Tusindvis af hølæs har gennem årene passeret dette lave vand hvor der er sandbund. Det skete

jo også at et hølæs væltede, så høet blev et bytte for Ringkøbing fjord. Vort læs af det våde græs var imidlertid bleven for tung, halmen gik i stykker, og jeg måtte vade den lange vej til Falen kro for at hente hjælp. Kromanden Simon Fahl, hentede beredvilligt med sit stærke spand læsset hjem.

Efter mine tre år i Sædding kom jeg hjem for at hjælpe min aldrende far med hans bedrift. Jeg gik ud i dagleje, i slet og høst kunne jeg tjene tre kr. om dagen. Dagen varede også fra kl. seks om morgenen til kl. otte aften, dog med en god middagspause.

I 1913 deltog jeg i skydningen i Lunde skyttekreds, og vandt som den eneste ungskytte en sølvteske. I året 1914 blev jeg indkaldt til militærtjeneste i København. Tjenestetiden varede 18 måneder. I min tjenestetid deltog jeg i et seks ugers skydekursus på militærets skydeskole på Amager. På kurset var der 120 mand, de to bedste skytter udtaget fra 60 kompagnier. Jeg opnåede at få tredie-præmien, en pokal udsat af »De danske Skytteforeninger«. Det var en stor ære at blive placeret som hærens tredie bedste skytte. Præmierne blev os også overrakt under fuldt hunnør.

Efter min soldatertid blev jeg den 1. december 1916 ansat ved postvæsenet i Lunde. Årslønnen var 920 kr. og postruten var 42 km lang. Om vinteren i snevejr, hvor man ikke kunne cykle, kunne turen ofte vare fra kl. syv om morgenen til kl. 21 om aftenen. I 33 år bestred jeg dette arbejde, men så lod min læge mig også vide, at ville jeg bevare mit helbred så måtte jeg holde op.

Lunde gymnastikforening blev stiftet i 1898. Den første leder var Valdemar Andresen, han var lærersøn fra Outrup. Han havde været elev på Vallekilde højskole, og havde der fået delingsføreruddannelse i Lings gymnastik. Denne svenske gymnastik var i 1884 bleven indført på skolen, hvor dens forstander Ernst Trier oprettede en delingsførerskole som i årene fremover blev søgt af unge fra hele landet, og lings gymnastik afløste efterhånden den gamle danske gymnastik.

Valdemar tjente på en gård i Vittarp, og han gik den lange vej til Lunde for at lede gymnastikken. Der var en snes karle på holdet. Efter gymnastikken fik han på hjemvejen et velfortjent hvil på Lundtang kro, hvor Claudine Sørensen, der senere blev hans hustru, serverede kaffe for ham. Hun var datter af kro- og gårdejer Søren Chr. Kastesen, Valdemar Andresen var hele sit liv en god støtte for de unges idrætslige arbejde.

Ved hans båre paraderede såvel gymnastik — som ungdomsforeningernes faner. Pigegymnastikken i Lunde begyndte omkring århundredeskiftet, med Andrea Bennedsen som leder. Siden var Maren Thomsen, Skjedsbøl, og Kirstine Thomsen, Lundager, ledere. Kvinderne havde deres egen forening, og de havde gymnastik hvert år. I 1913 fik vi, efter flere års pause, gymnastikken igang igen for karlene. Den første leder var gårdejer Hans Davidsen, Husted. Siden overtog elektricitetsværkets bestyrer Tønne, ledelsen. Fra 1. november 1915 blev jeg formand for Lunde gymnastikforening. Piger og karle var nu i samme forening. Pigerne blev ledet af Kirstine Pedersen, og karlene af Åge Toft. Siden var Viggo Rich, Gustav Rich og Martin Legård ledere. Julie Bennedsen ledede i mange år pigeholdet.

I oktober måned 1920 var jeg på kursus på Ryslinge højskole. Kurset blev ledet af Rasmus Hansen og Johan Brydegård. Fra 1. november 1920 ledede jeg gymnastik i Lydum og Outrup. Der var kun få delingsførere, så jeg ledede både piger og karle. Sommeren 1921 ledede jeg Lunde piger. Samme sommer var jeg med Ribe amts mandshold, der deltog i landsstævnet i Fredericia. Derom har jeg skrevet i R.A.G.s jubilæumsbog fra 1954.

I årene fra 1921 til 1927 var jeg leder af Lunde karlehold. Frederik Andresen, Lundtang blev min afløser. Julie Bennedsen, blev efter flere års ledelse afløst af Bothilde Andresen, Lundtang. Jeg har ledet hold ved 25 - 40 - 50 og 70 års jubilæerne i Lunde gymnastikforening. De største hold havde vi i 1923, da var der 40 piger og 55 karle på holdene. I 1924 blev jeg valgt ind i bestyrelsen for »Ribe amts delingsførerforening«. Den var stiftet i 1906. Dens daværende formand var P. C. Hansen, Gørdinglund. Denne forening havde til opgave at arrangere et årligt to-dages delingsførermøde, som skulle gå på skift mellem de fire hovedkredse, samt et årligt gymnastikstævne. Sidstnævnte stævne var ikke bleven afholdt hvert år. Ved et to-dages delingsførermøde i Darum i 1924 blev jeg valgt til formand, og siden blev amtsgymnastikstævnet afholdt hvert år. Mødet i Darum fik for mig både et dramatisk og skelsættende forløb. Jeg var indkvarteret hos min navnebroder gårdejer H. P. Hansen. Tidlig om morgenen mens jeg endnu sov, og familien var på malkearbejde i stalden, drog et tordenvejr forbi, og et lyn antændte halmen i laden. Jeg blev alarmeret, og ved fælles anstrengelser fik vi ilden slukket. Det skelsættende bestod i, at jeg der for første gang mødte min tilkommende hustru Anna Sofie Nissen. Hun

var datter af gårdejer Rasmus Nissen, Darum. Hun var lærerinde, og havde været elev på både folkehøjskolen og gymnastikhøjskolen i Ollerup. Vi havde åbenbart interesseret os mere for hinanden end vi kunne skjule. En af mødedeltagerne sagde: »Her slog et lyn ned, og det kunne ikke slukkes«. Senere var vi sammen på en uges kursus på Rødding højskole. Kurset blev ledet af Anne Marie Børup og Frede Hansen.

I 1922 blev jeg valgt som medlem af gymnastikudvalget, der var en del af bestyrelsen for »Ribe amts skytte og gymnastikforening«. Landinspektør Schouenborg, Holsted, var formand, og grosserer Jersø, Esbjerg, var forretningsfører og formand for skydeudvalget. Redaktør P. Friis, Varde, var formand for gymnastikudvalget. I 1929 blev jeg formand for gymnastikudvalget, det blev således mig der blev repræsentant for gymnasterne ved »De danske skytte- og gymnastikforeningers repræsentantskabsmøde i København, hvor adskillelsen stod på dagsordenen. Derom har jeg skrevet i R.A.G.s jubilæumsbog. Kort tid efter holdt »De danske gymnastikforeninger« stiftende generalforsamling, og valgte skolebestyrer Skriver, Glamsbjerg, som formand. Derefter blev »Ribe amts gymnastikforening« stiftet. Jeg blev valgt til dens formand, en opgave som jeg varetog i otte år. Amtet deltes nu op i fem hovedkredse mod tidligere fire. Vor første amtsfest afholdt vi i 1930 i Arnbjerghallen i Varde. I 1931 var amtsfesten henlagt til Holsted plantage. Det blev en streng dag for gymnasterne, solen skinnede fra en klar himmel, og det var meget varmt. Først trænede gymnasterne på deres respektive hovedkredshold, derefter samledes de i to store hold, ledet af Ingeborg Olsen og Kristian Krogshede. Disse hold skulle jo også øve før deres opvisning, så der randt megen sved den dag. Samme dag blev »Ribe amts gymnastikforenings« første fane indviet. Ingeborg Olsen, Krogshede og jeg, slog de tre søm i fanepladen, og holdt de traditionelle taler for fædrelandet, flaget og ungdommen. Siden var jeg med til at indvie samtlige fem hovedkredsfaner. Niels Bukhs modtagelse i Esbjerg den 9. december 1931 blev en stor begivenhed. Han vendte da hjem med sine to hold gymnaster fra sin jordomrejse over Japan og U.S.A.

Amtsfesterne blev fra 1932 og mange år frem henlagt til Endrupholm. Forholdene var efter den tid ideelle. I 1939 blev amtsfesten dog afholdt ved Letbæk Mølle. I 1935 var der landsstævne i Ollerup. Ribe amt var der repræsenteret ved to store hold, ledet af Ella Lauridsen,

Esbjerg, og Mads Nielsen, Ollerup, samt et ældre mandshold ledet af Rasmus Vind, Esbjerg. Ved aftenfesten var der opvisning af to hold gymnaster fra »Hermod« Esbjerg, og to hold fra »Ribe amts gymnastikforening«. »Hermod« holdene blev ledet af Ella Kirk, og Rasmus Vind, Esbjerg. Holdene fra R.A.G. blev ledet af Hedvig Lauridsen, Skads og Ebbe Grue Sørensen, Vejen. Fra 1937 blev Ebbe Grue Sørensen formand, ved min afgang som formand blev jeg udnævt til foreningens æresmedlem.

Efter at jeg havde trukket mig tilbage fra gymnastikarbejdet, blev jeg under anden verdenskrig valgt til formand for Lunde sogns afdeling af »Dansk ungdomssamvirke«, hvis formand var professor Hal Koch. Under krigen havde vi mange møder, hvor flere af landets bedste mænd var talere. Flere gange havde vi også forhandling med repræsentanter fra regeringen.

Jeg har hele mit liv interesseret mig for ungdomsarbejdet, et dejligt rigt og skønt arbejde hvor jeg nok har gavnet mig selv mest. Jeg håber dog at jeg også har gavnet andre.

I 1926 byggede H. P. Hansen et hus med to lejligheder, den ene lejlighed var til hans gamle forældre. Samme år giftede han sig med Anne Sofie Nissen. Deres hjem kaldte de »Kristiansminde«, til minde om H. P. Hansens morfar af hvem de havde fået grunden. I 1916 var H. P. Hansen med til at oprette Lunde ungdomsforening, og i 50 år var han sminkør og instruktør for foreningens amatørskuespillere. I en årrække ledede han og hans hustru skolegymnastikken i Lunde, og Anna Hansen var i flere perioder vikar på skolen.

Efter krigen var Anna Hansen i flere år lærer ved Haurvig skole på Holmsland Klit. Hun havde alle syv årgange samlet i en klasse, men trods dette nåede hun pæne resultater med børnene. Pastor Huus, der overværede hendes eksamener gav hende prædikat »En betydelig pædagog«.

Også i deres hjem var de meget virksomme. I en årrække drev de hønseri og rugeri, og fra deres store have frembragte de megen frugt og grøntsager. I 1932 modtog de »De danske husmandsforeningers« diplom tilkendt for veldrevet havebrug og udstillinger.

I hjemmet i Lunde opvoksede der to sønner. Den ældste er fuldmægtig på DFDS's kontor i København. Den yngste er skolepsykolog på Odenseegnen. Fredag den 12. november 1976 fejrede Anna og H. P. Hansen deres guldbryllup på Blåbjerg plejehjem. Der havde Anna

Hansen været optaget en tid, mens H. P. Hansen havde lejlighed i en af kommunens beskyttede boliger. Nogle måneder siden døde Anna Hansen.

Danske ungdomsledere har gennem årene udført en utrolig mængde arbejde, og det har overvejende været ulønnet. Hvad kan drivkraften bag alt dette have været? Sikkert mange ting. Delingsføreren kan gennem sin uddannelse have fået syn for de store menneskelige værdier der er at hente gennem et godt kammeratskab, hvor gymnastikken er et fortrinligt middel at samles om, og ligeledes syn for i hvor høj grad legemspleje blandt ungdommen er tiltrængt. Mennesket ejer jo også en naturlig trang til at formidle egen viden og kunnen til andre.

Hans Peter Hansen har udført et meget stort arbejde for ungdommen gennem de mange år, og mange føler sikkert taknemlighed mod ham derfor. Selv har han bevaret rige minder fra sin mangeårige virksomhed.

Nedskrevet for Hans Peter Hansen i januar 1978.

ISBN 87-980498-5-